

DEL TEMPS “DELS MOROS” AL PRETALAIÒTIC. MÉS DE 125 ANYS D'ARQUEOLOGIA A LA VALL DE SÓLLER

Jaume Deyà Miró

Resum

La nostra vall i l'arqueologia han mantingut una relació més o menys estreta des de finals del segle XIX. L'interès i les inquietuds personals per aquesta matèria anaren arrelant fortament dins Sóller i Fornalutx, on al llarg d'aquesta darrera centúria apareixeran nombrosos aficionats i arqueòlegs, que de forma directe o indirecte, són i foren una peça clau pel coneixement arqueològic actual. Si gratem cap enrere, podríem considerar que l'instigador de tot aquest grup d'inquiets és Mossèn Josep Rullan i Mir.

L'objectiu d'aquesta comunicació és realitzar un repàs cronològic des don lo antic és considerava “del temps dels moros” fins a la introducció del terme pretalaiòtic, moment on la primera metodologia arqueològica aparegué a Mallorca. Gràcies a la recollida de diferents fons personals, formades per documents i fotografies inèdites, podrem endinsar-nos als primers anys de l'arqueologia a la nostra vall.

Introducció.

Arrel de la celebració del centenari de la mort del nostre il·lustre personatge, Mossèn Rullan i Mir, i la dedicació de les VII jornades d'Estudis Locals a la seva persona, ens decantarem de proposar aquest article corresponent a la

tradició arqueològica de la nostra Vall, en el qual ell juga un paper essencial. La nostra vall ha donat com a fruit un conjunt d'investigadors de gran importància, no tan sols a nivell municipal, sinó a nivell illenc i estatal. Però els llibres d'història han passat desapercbut un gran conjunt de persones, aficionades a l'arqueologia, que han estat la base de la majoria dels actuals arqueòlegs sollerics. A aquests va dedicat aquest article, a la seva tasca silenciosa, la qual pretenem presentar en aquestes breus línies.

Per lo tant, realitzarem un repàs cronològic, fins avui dia, de totes les figures que han aportat el seu granet d'arena a la investigació arqueològica de

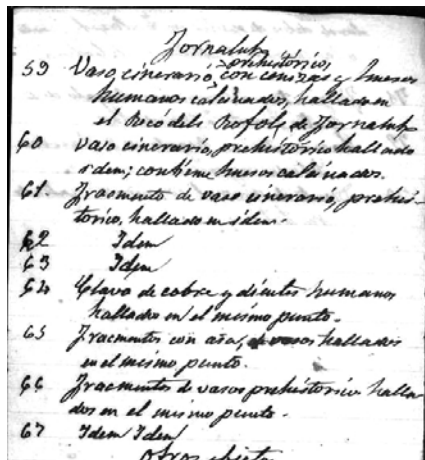
la nostra vall. Aquestes meres línies pretenen esser un simple complement i ampliació d'una laboriosa obra ja existent, el primer tom de la història de Sóller¹.

L'inici. Mossèn Rullan i Mir (1829-1912).

El nostre, més que conegut, fill il·lustre fou un home capdavanter en la seva època. Fou una persona totalment autodidàctica i polifacètica, on les seves inquietuds personals el feren investigar dins totes les rames del coneixement, algunes d'elles encara per obrir en el seu temps. L'arqueologia en fou una, tot i que, trenta anys després, abandonà a causa de l'enfrontament personal que li representava a nivell filosòfic i religiós. Hem de tenir present que algunes de les datacions de les troballes arqueològiques que localitzaven a Europa anaven cronològicament molt més enrere de l'antiguitat acceptada per l'Església (de la creació de la humanitat).

La primera referència arqueològica a Sóller la realitzà al Ir Tom de la Història de Sóller (1875), on comenta la troballa d'unes monedes romanes a la finca de Can Pont. Posteriorment també va parlar del Claper dels Gentils i del Foguer de Biniaraix. Aquestes mencions seran el germen de tota aquesta tradició que arriba fins els nostres dies.

Pocs anys després va publicar *Ensayos de Agricultura y Prehistoria* (1883) on realitzarà una primera incursió filosòfica a l'arqueologia: "Aficionado á los estudios geológicos, he tenido ocasión de hallar algunos datos referentes á nuestras islas, y observar por mi mismo ciertos vestigios que podrán á su tiempo servir de guía á quien investigue su primitiva población.". Com bé hem comentat, la

seva formació religiosa implicarà que totes les seves interpretacions siguin en base al pensament creacionista, amb l'Antic Testament com a base documental i escrita. Posteriorment realitzarà una important tasca de camp que es resumirà en el treball *Monumentos prehistóricos de Sóller* (1892), on aporta la troballa de nous jaciments; el Talaiot des Claper des Gentils, les navetes de l'Olivar des Fenàs, Can Coll (Son Angelats), Puig d'en Canals, entre altres. Alguns d'ells foren qualificats com a *monumentos druídicos*, terminologia que demostra el seu tarannà ideològic. D'aquesta publicació, una de les aportacions més transcendents a nivell illenc fou la troballa i nomenament de l'existència de navetes a Mallorca, essent així el primer en identificar dites construccions a l'illa².

La darrera publicació en quan a arqueologia fou el 1896, *Hallazgo arqueológico en Fornalutx*. Correspon a una troballa d'un seguit de ceràmiques a la cova del Còdol dels Ròfols. La troballa d'aquest jaciment, i la seva excavació parcial, donà com a fruit una de les primeres memòries d'una excavació arqueològica a Balears, on el sistema de registre que utilitzà, documentació, classificació dels estrats sedimentaris i inventari de materials, foren utilitzats, i no superats, fins a l'arqueologia moderna de finals del segle XX.

Gràcies a la família Colom, varem poder consultar l'inventari i la vitrina on Mossèn Rullan i Mir hi tenia la seva col·lecció d'arqueologia. Lloc on encara es conserven les ceràmiques localitzades amb el seu contingut³.

Després de la troballa d'aquest jaciment, i la conseqüent intervenció arqueològica, abandonà aquest camp d'estudi. D'aquesta forma l'arqueologia sollerica quedà fundada.

Mossèn Joan Sueca i Miralles (1903-1968).

Fou un tímid continuador dels treballs de Mossèn Rullan i Mir. Al setmanari Sóller de les noces d'or (1935) ret un homenatge a l'obra arqueològica de Rullan i Mir, *Notes per a la prehistòria Balear*. Es interessant, en aquest escrit, el fet de voler patentar la necessitat a les autoritats municipals d'impulsar investigacions arqueològiques per tal de començar un museu local. També comenta en aquest article que de jove excavà a la cova des Negret on hi

² Hem de tenir present que la funcionalitat i la tipologia arquitectònica de les navetes ambdues illes es prou diferent. A Mallorca són exclusivament d'ús habitacional en canvi a Menorca d'ús funerari.

³ Es tracta d'un conjunt de ceràmiques (5-6 aprox.) corresponent al bronze mig, foren utilitzades en algun ritual funerari de tipus secundari com a contenidors on guardar els ossos petits (falanges) dels difunts.

¹ Redactada per l'arqueòleg sollerí Jaume Coll.

localitzà una moneda romana i un lacrimatori ceràmic, però sembla, en alguns estudis posteriors, que confongué la troballa amb un altre indret.

Des de l'any 1900 fins a l'aparició de la figura de Bartomeu Enseñat (1946), aquestes foren les úniques aportacions a l'arqueologia sollerica. Tan sols, al tom 28 (1939-43) de Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, apareix la menció d'una donació d'uns materials procedents de Sóller.

Bartomeu Enseñat Estrany (1917-1998).

Enseñat (des tests), de formació autodidacta, reprengué, i amb molta força, la investigació arqueològica a Sóller. Fou una eminència a nivell Balear a causa dels càrrecs que arribar a aconseguir i dels descobriments que va realitzar al llarg dels seus anys d'intervencions arqueològiques.

A l'any 1946 reprèn les investigacions i fou anomenat Comissari Local d'Excavacions Arqueològiques. Realitzà la primera intervenció arqueològica al Puig d'en Canals (1949), publicant un any després *Apuntes de prehistoria local*, obrint així la investigació científica a la nostra Vall.

Poc a poc va anar adquirint càrrecs més alts, com fou el seu nomenament com a Comissari d'Excavacions Arqueològiques de Balears (1951).

A l'any 1954 es centra en intervenir a quatre cavitats, la Cova des Negret, la Cigala, Còdol des Ròfols i s'Alova, aportant una quantiosa informació dels primers rituals funeraris de la nostra vall. I ja al transcurs dels anys 60, interviní tan en jaciments a l'aire lliure com en alguna altra cavitat; Ca Na Lluïsa, Tanques de Can Serra, Cas Bernats, Son Angelats, Cova de ses Alfàbies, Ses Copis, Cova d'en Punyal, Can Massac, Can Soler i Cova de Son Torrella. Les troballes i resultats d'aquestes intervencions li permeteren realitzar a ca seva un petit museu d'arqueologia local.

Una de les seves inquietuds professionals fou la recerca de la ceràmica campaniforme a l'illa, culminant amb la publicació de *Cerámica incisa en Mallorca* (1962). Cinc anys més tard, ja havia localitzat fins a 13 jaciments a l'illa que contenien ceràmica amb decoració incisa.

A l'any 1964 realitza la troballa dels bronzes de la Roca Roja, dels quals hi destaquen les figures dels guerrers i una olleta.

Continuant amb les seves excavacions a la vall, el 1969 intervé al Coval d'en Pep Rave i al Santuari d'Almallutx⁴. I fou nombrat, aquest mateix any, Coordinador del Patronat d'Excavacions Arqueològiques Submarines de Balears (1969-75).

Una de les seves culminacions com arqueòleg fou la redacció, a l'any 1971, del *Ir Tom de la Història de Mallorca*, *Historia Primitiva de Mallorca*, on plasma el resultat de la seva vida investigadora.

Els aficionats locals.

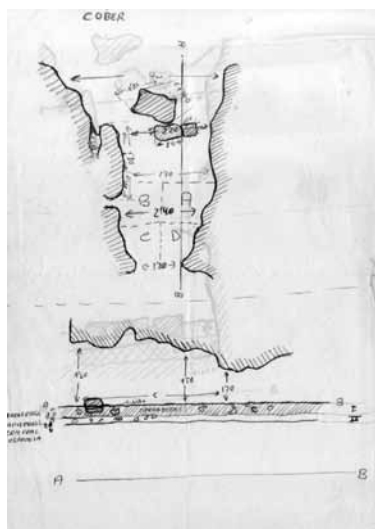
Bartomeu Enseñat, al llarg de la seva trajectòria professional, creà i formà tot un grup d'aficionats sollerics a l'arqueologia, els quals col·laboraren estretament amb la seva recerca científica (prospectant i excavant nous jaciments). Aquest conjunt de personatges marcaren un fita prou important dins la història de la nostra vall, com també a nivell illenc. Era un grup d'inquiets molt heterogeni, que els unia la passió i inquietud per conèixer el nostre passat. Aquest article no pretén ser un judici de valors a la tasca que aquest gent realitzà, ja que des de la perspectiva que es té actualment de l'arqueològica, hem de tenir present la perspectiva que es tenia en aquells moments, els quals són la base i una passa prèvia dels coneixements que disposem avui dia.

Aquest conjunt d'aficionats es podria sintetitzar en dos grups principals. Un primer grup format per Bartomeu Ferrà, Gabriel Vila i Guillem Ramón. I un segon grup format per Guillem Rullan (Curial), Antoni Estades (Galió), Antoni Matheu (de Cúber), Simó Matheu

⁴ Veure glosa de Biel Vila al final de l'article.

(des tests) i Pere Suau. A més d'altres figures que realitzaren algunes intervencions pel seu compte i també col·laboraren tan amb aquests grups com amb la mateixa figura de B. Enseñat, com serien Pere Estarelles (és senyor), Bartomeu Colom (Punta), entre altres. L'aportació per part d'Aina Vila d'una glosa redactada pel seu oncle, Biel Vila, que podran llegir al final de l'article, ens retrata perfectament els inicis d'aquest ampli grup d'aficionats a l'excavació dels santuaris d'Almallutx.

El primer grup és caracteritzat per estar format per la gent de major edat, molts pròxims a Bartomeu Enseñat, ja que tots ells treballaven a la fàbrica de Can Pastor, on més concretament, Bartomeu Ferrà n'era la seva mà dreta. Sabem pel seu fill que arribà a ser nomenat Comissari d'Excavacions Arqueològiques Submarines de Balears, un document oficial de Madrid així ho acreditava. De la figura de Gabriel Vila, pel que sabem, també participà en nombroses actuacions de B. Enseñat, però destacà l'actuació al jaciment de Ca na Lluïsa, on part d'aquest es trobava dins la seva propietat. La falta de documents oficials que parlin d'aquestes figures i que

el propi autor d'aquest article no pogués tenir una relació estreta amb aquests antes de la seva mort, han impossibilitat recollir més informació directa.

Referent al segon grup d'aficionats, la majoria encara en vida, hem pogut recollir una valiosíssima documentació i informació de primera mà. Gràcies a la pròpia documentació que realitzaren aquest aficionats i a l'estreta relació que manté l'autor amb ells, es podran presentar documents i salvaguardar imatges inèdites de les primeres actuacions arqueològiques a la nostra vall.

Com be havíem comentat en unes línies anteriors, les figures principals d'aquest segon equip foren Guillem Rullan, Antoni Estades, Antoni Matheu, Simó Matheu i Pere Suau. Un grup molt heterogeni en quan a les seves formacions professionals; Guillem fou misser, A. Estades

duia la cafeteria París, Antoni és artista, Simó fou antiquarista i Pere Suau constructor. Però tots ells els unia una forta passió a l'arqueologia, on 50 anys després, encara la mantenen ben latent. Entre els anys setanta fins als inicis de la primera dècada d'aquest nou segle, organitzaven excursions arqueològiques arreu de l'illa. Era una forma de recordar les anècdotes i moments que passaren, i una excusa per veure's amb antics camarades o arqueòlegs d'arreu de l'illa, això sí, no faltava mai acabar amb un bon dinar.

La seva aportació, tan a nivell municipal com illenc, és prou important. Fou un grup que tan treballà amb B. Enseñat com amb altres arqueòlegs cabdals, entre ells Martín Almagro, Manuel Fernández-Miranda, Damià Cerdà, William Waldren, Guillem Rosselló Bordoy, Juan Camps, Lluís Plantalamor, Cristòfol Veny, entre altres. On amb la majoria tingueren una estreta relació d'amistat i contacte al llarg de la seva vida.

Foren descobridors d'un gran nombre de jaciments a la nostra vall; Coval d'en Pep Rave, Cova de Can Pau, Coval Simó, Cova des Penó, Cas Bernats de Muleta, Cova de na Maria, Ses Covetes (Sa figuera), Ses Xaques, Can Ruat, Can Mora (Moleta), Pla des Molons de Moleta, sa tafona vella (Son Angelats), Coval de Son Sales, Font de s'Alzinar, Almallutx, i un gran nombre de jaciments més arreu de l'illa. Troballes que foren posades al coneixement dels arqueòlegs pertinents en el seu moment.

A més, participaren en importants excavacions com en els Santuaris d'Almallutx, el Coval Simó, Ses Copis, Cova de s'Alova, Cova de Muleta, Son Gallard, Son Ferrandell-Oleza, Cova de Son Torrella, Coval d'en Pep Rave, etc.

De tota aquesta activitat "investigadora" s'ha pogut recuperar un gran nombre d'informació basat en material arqueològic (la gran majoria entregat al Museu de Sóller i de Mallorca), fotografies, planimetries i algun diari. Els tres arxius principals recopilats fins ara són:

Guillem Rullan

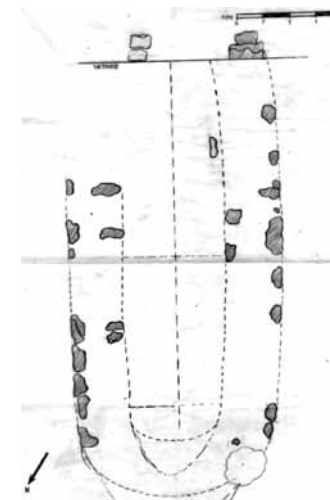
- Manuscrit corresponent a un estat de la qüestió de l'arqueologia balear als anys 70 (redactat per ell).
- Manuscrit d'un article mai publicat corresponent a l'excavació de les habitacions de Cas Bernats de Muleta (redactat per ell).
- Fotografies corresponents a l'excavació de les habitacions de Cas Bernats de Muleta (1975).
- Fotografies corresponents a una visita amb B. Enseñat a la Cova de Son Torrella.
- Fotografies corresponents a l'excavació dels Santuaris d'Almallutx (1968-1969).
- Fotografies corresponents a una prospecció i cala a una cova del torrent de sa Coma des Ases.
- Fotografies corresponents a la troballa dels bronzes de sa Roca Roja.
- Fotografies corresponents a l'excavació del Coval d'en Pep Rave (1968-69).
- Fotografies corresponents a l'excavació de sa Cova de s'Alova (1967).
- Fotografies corresponents a les excursions arqueològiques que realitzaren els anys 1978, 1979, 1980 i 1990.
- Fotografies vàries a visites de jaciments a Mallorca com a Menorca.
- Fotografies vàries a visites de jaciments a la zona de Castelló (València).

Antoni Estades

- Diari corresponent a una cala realitzada al Coval Simó.
- Diari corresponent a l'excavació de la Cova II de Son Torrella (1973-74).
- Fotografies corresponents a la troballa de la ceràmica incisa de la Cova de Son Torrella (1972). (ceràmica, fins ara, exposada al Museu de Mallorca). Fotografies corresponents a l'excavació de la Cova II de Son Torrella (1973-74).
- Fotografies corresponents a l'excavació de les habitacions circulars de Cas Bernats de Moleta (1975).
- Fotografies corresponents a l'excavació de les restes musulmanes d'Almallutx (1970-71).

Antoni Matheu

- Diari, inventari, planimetries i dibuixos de l'excavació de les habitacions islàmiques d'Almallutx (1970-71).
- Planimetries i seccions de l'excavació realitzada a les navetes de Son Cladera (sa Pobla).
- Fotografies corresponents a l'excavació realitzada a les navetes de Son Cladera (sa Pobla).
- Planimetries i seccions de l'excavació realitzada a sa cova de sa Coma des Ases (Escorca).
- Planimetries del jaciment inèdit d'es Molinet de Cúber (Escorca).
- Croquis de la localització de la ceràmica incisa de la cova de Son Torrella per part de Antoni Estades (1972).

L'aparició dels primers arqueòlegs professionals a la vall.

Tota aquesta empenta prèvia, d'arqueòlegs i aficionats, acabà donant lloc a l'aparició d'una primera generació d'arqueòlegs professionals. L'aparició d'uns estudis de formació específics per aquesta professió i la influència directe dels arqueòlegs B. Enseñat, W. Waldren i els propis aficionats, propiciaren que aquesta línia investigadora tingués continuïtat. No tan sols desembocarà en una sola generació de professionals, sinó en dues (fins al moment). D'aquesta primera "fornada" trobam:

Catalina Enseñat

Seguint les passes del seu pare, Bartomeu Enseñat, realitzarà una austera però important aportació a l'arqueologia illenca. Fou codirectora de les excavacions del Santuari d'Almallutx a l'any 1969, realitzà un important estudi sobre *Las plaquetas de plomo mallorquinas* (1975) i realitzar el pregó de Fires i Festes de Sóller (1984), titulat *Història Primitiva de la Vall*.

Dr. Josep Enseñat Alcover

Nebot de Bartomeu Enseñat i estretament vinculat amb W. Waldren, dedicà els seus estudis a la fase calcolítica. Es doctorà a la Universitat d'Oxford en un estudi sobre els materials calcolítics de Son Ferrandell-Oleza.

Dirigí, conjuntament amb W. Waldren, les excavacions de Son Oleza, Son

Dr. Jaume Coll Conesa

Després de Bartomeu Enseñat podem considerar, fins el moment, que ha estat una altra figura cabdal per a la prehistòria sollerica. Fou iniciat a l'arqueologia per Guillem Rullan i Antoni Estadès, com també per altres figures com el mateix B. Enseñat. Intervení en jaciments com, sa tafona de

Matge, Son Mas, Son Gallard, i continuà amb l'excavació de la Cova de Son Torrella (2000-08).

Actualment és director del Casal de Cultura. Museu de Sóller i professor associat a la UIB, tot i que professionalment manté un alt càrrec dins la Conselleria de Turisme.

Can Serra, el Pla dels Molons de Moleta, es coval des Xaragall, entre altres. A l'any 1991 realitzà el primer catàleg oficial de la vall de Sóller, passant de 43 jaciments coneguts a 133 gràcies a una exhaustiva tasca de prospecció. Posteriorment dirigí l'excavació del Coval d'en Pep Rave (1980) i la del Coval Simó (1998-2008). Però la seva gran aportació a la nostra vall fou la

redacció del primer tom de la Història de Sóller (2006) on hi resumeix tots els coneixements existents fins el moment de l'arqueologia des de la prehistòria fins a època musulmana.

Actualment ocupa el càrrec de Director del Museu Nacional de Ceràmica i Art Suntuàries "González Martí" (València).

Dr. Manel Calvo Trias

Paral·lelament a la tradició arqueològica sollerica, apareix la figura sollerica del Dr. Manel Calvo. Format per la Universitat de Barcelona actualment ocupa el càrrec de Cap de Departament de Prehistòria de la UIB i exerceix de professor d'Arqueologia, a més d'esser l'arqueòleg municipal de Calvià. S'ha centrat en l'estudi de jaciments d'arreu de l'illa des del poblament inicial fins a època talaiòtica (Closos de Can Gaià, Puig de sa Morisca, Túmul de Són Ferrer, naveta Alemany, etc).

Corresponent a Sóller ha realitzat alguns estudis sobre el Coval d'en Pep Rave i de la indústria de sílex de Moleta, a més d'algunes intervencions d'arqueologia d'urgència (Ossera dels Sagrats Cors o la cala de la Casa de sa Lluna).

Posteriorment, a aquesta primera generació, n'apareixerà una segona influenciada tan per la línia tradicional de B. Enseñat i dels aficionats, com per aquesta primera generació de professionals.

Maria Calderón Díaz

Formada per la UIB, manté una relació estreta amb l'equip patrimonial de Calvià i amb el Grup d'Arqueobalea de la UIB. S'inicià al món de l'arqueologia amb W. Waldren i el Dr. Manel Calvo, excavant a jaciments com Son Mas, Son Ferrandell-Oleza, Puig de sa Morisca, el vaixell grec de cala Sant Vicenç, Túmul de Son Ferrer, naveta Alemany, etc. Ha centrat el seus estudis en jaciments de Calvià i ha realitzat nombrosos treballs d'arqueologia d'urgència. Darrerament els seus estudis s'han centrat en el món de la etnologia. En quan a Sóller, ha realitzat alguns seguiments d'arqueologia d'urgència (Ossera dels Sagrats Cors o les cales de la Casa de la Lluna).

Jaume Deyà Miró

La darrera figura en quan a l'arqueologia sollerica és el propi autor d'aquest article. S'inicià amb els aficionats locals Guillem Rullan i Antoni Matheu, i posteriorment amb W. Waldren i Josep Enseñat, participant en les excavacions de Son Matge, Son Gallard, Son Mas, Son Ferrandell-Oleza, Son Torrella, Puig de sa Morisca i Closos de can Gaià. A l'any 2009 se li encomanà revisar i ampliar el catàleg arqueològic de Sóller, aportant 25 jaciments nous. Ampliant aquesta primera xifra mitjançant un conjunt d'articles a les Jornades d'Estudis Locals de Sóller i comunicacions al Consell (2010, 2011 i 2012), incorporant 6 jaciments nous a Sóller, 5 a Fornalutx, 1 a Bunyola i 27 a Escorca. A més, ha realitzat alguns seguiments arqueològics d'urgència a Sóller; C/ Batac, C/ Lluna, Ossera Sagrats Cors, Banc de Sóller i Casa de sa Lluna.

Actualment forma part del Grup Arqueobalea i dur la coodirecció dels treballs arqueològics al jaciment d'Almallutx (Escorca) i de la Cova de ses Anses (Escorca).

NOUS AFICIONATS I COL·LABORADORS.

I per finalitzar parlar d'una segona generació de persones aficionades a l'arqueologia que, en la majoria de casos, participa de forma activa i altruista en els treballs que han estat i realitzen els arqueòlegs anteriorment esmentats. Aquests són: Vicenç Pérez, Andreu Pons, Jaume Colom, Antoni Nigorra, Jaume Pinya, Ramon Deyà, Joan Maiol, Paula Martha, Pep Sunyer, Plàcid

Pérez, Pere Rullan, Aina Vila, entre altres. Gràcies a la seva col·laboració s'han pogut localitzar nous jaciments i dur endavant noves investigacions.

CONCLUSIONS

Com s'ha pogut comprovar amb les anteriors línies, l'arqueologia i Sóller han i tenen una relació molt estreta. Hem de tenir en compte que les excavacions de la nostra vall serviren per explicar gran part de la història primitiva d'aquell moment, la cova de Son Torrella, la cova de s'Alova o la cova de Muleta en són un bon exemple.

L'arqueologia sollerica és una passa més per a la creació del discurs de la nostra història, ja que la nostra vall sempre ha jugat un paper cabdal en el passat de la nostra illa, des de la prehistòria fins a l'època actual.

Aprofitar per reivindicar, fermament i amb un alt grau de preocupació, la necessitat de que les nostres autoritats pertinents posin fil a l'agulla i protegeixin el patrimoni arqueològic de la nostra vall, declarant zona arqueològica el centre de Sóller i controlant les obres que puguin afectar als jaciments ja catalogats. Aprofitar per anunciar la trista notícia de la desaparició d'un jaciment al llarg del passat any, me refereixo al jaciment de cas Bernats de Moleta, afectat per la construcció d'un xalet il·legal, jaciment que al llarg d'aquest article en faig varies mencions.

AGRAÏMENTS

Aquest article no hauria estat possible sense l'ajuda i amistat del difunt Guillem Rullan i la seva esposa, Antoni Estades, Antoni Matheu i el meu pare. A tots ells, el meu més sincer agraïment per encaminar-me dins aquest apassionant món, que ha acabat esdevenint la meva passió i professió.

BIBLIOGRAFIA

CALVO, M; SALVÀ; B. (2008). "Anàlisi de la indústria lítica del jaciment calcolític de Muleta Gran (Sóller)" A *II Jornades d'Estudis Locals de Sóller*, 9 i 10 Novembre 2007. Ajuntament de Sóller.

COLL CONESA, J. (1981). *El yacimiento arqueológico del "Coval den Pep Rave"*. Tesis de Llicenciatura inèdita. Universitat Central de Barcelona. Juny 1981.

COLL CONESA, J. (1989). *La evolución del ritual funerario en la cultura Talaiótica*. Tèsi Doctoral. Microfitxa nº19. Pub. Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

COLL CONESA, J. (2005). *Història de Sóller. De la prehistòria a l'època musulmana*. Fascicles del diari el Sóller. Sóller.

DEYÀ MIRÓ, J. (2011). "Noves aportacions a l'arqueologia sollerica", a V Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx, Sóller.

DEYÀ MIRÓ, J. (2012). "Noves aportacions a l'arqueologia de la vall de

Sóller i els seus voltants", a VI Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx, Sóller.

ENSEÑAT, B. (1949). La Afrodita de Sóller. Sóller, 8-01-1949. p 1.

ENSEÑAT, B. (1950). Exhumación de un cementerio prehistórico en "Ses Copis". *Sóller*, 13-05-1950.

ENSEÑAT, B. (1950). Apuntes de Prehistoria Local. *Sóller*, 7-01-1950. p1.

ENSEÑAT, B. (1950). "Hallazgo de una necrópolis prehistórica en el Puig d'en Canals". *Sóller*, 18-11-1950. p 1.

ENSEÑAT, B. (1953). Arqueología balear. Los problemas actuales de la Historia Primitiva de Mallorca. Palma de Mallorca, 16pp. XXXII lam.

ENSEÑAT, B. (1954-1955). "Sóller (Mallorca). II. El Puig den Canals". *Noticiario Arqueológico Hispánico, III-IV*. pp. 37-50.

ENSEÑAT, B. (1954-1955). "Sóller (Mallorca). II. Nueva aportación a la Memoria de las excavaciones realizadas en el Puig den Canals". *Noticiario Arqueológico Hispánico, III-IV*. pp. 51-52.

ENSEÑAT, B. (1954-1955). "IV. Cueva de s'Alova". *Noticiario Arqueológico Hispánico, III-IV*. pp. 37-50.

ENSEÑAT, B. (1954-1955). "III. Cueva de sa Cigala". *Noticiario Arqueológico Hispánico, III-IV*. pp. 53.

ENSEÑAT, B. (1954-55). "Soller (Mallorca). Vi. Cueva del Negret". A *Noticiario Arqueológico Hispánico III-IV*. pp.58.

ENSEÑAT, B. (1956). "Los problemas del Bronce en Mallorca", a *IV Congreso Nacional de Ciencias Prehistóricas y Protohistóricas*, Zaragoza, pp. 627-629.

ENSEÑAT, B. (1960). "15 años de Arqueología". A *Sóller*, extraordinari de 11/07/60, p.139.

ENSEÑAT, B. (1960-61). "Nuevo hallazgo de cerámica arcaica con decoración incisa en Mallorca". *Ampurias XXII-XXIII*, Barcelona, pp. 262-263.

ENSEÑAT, B. (1965). "Unos bronce grigos hallados en Sóller". *Pyrenae* 2.

ENSEÑAT, B. (1965). "Unos bronce grigos hallados en Sóller". *Sóller*, 22/10/1966.

ENSEÑAT, B. (1971). *Historia Primitiva de Mallorca*. Fascicles de Història de Mallorca coordinada per J. Mascaró. Palma de Mallorca.

Ensenyat, B. (1971). Coval d'en Pep Rave. Avance al estudio de este yacimiento. A *XII Congreso Nacional Arqueología, Jaen*, pp. 281-282.

ENSEÑAT, B. (1974). "Problemática de los enterramientos en Mallorca". VI Symposium de Prehistoria Peninsular. Arqueología de las Islas Baleares. (Palma, 1972), 129-135 pp.

ENSEÑAT ENSEÑAT, C. (1975). *Las plaquetas de plomo mallorquinas*. Trabajos Museo de Mallorca. 19. Palma.

ENSEÑAT ENSEÑAT, C. (1975). "Las plaquetas de plomo mallorquinas" *Mayurqa*, 14. pp. 63-117.

ENSEÑAT ENSEÑAT, C. (1984). *Sóller. Petit assaig de la seva Història*

Primitiva. Pregó de Fires i Festes, Sóller, maig 1984, p. 12.

DÍAZ-ANDREU, M.; RAMÍREZ, M. (2001). "La Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas (1939-1955). La administración del patrimonio arqueológico en España durante la primera etapa de la dictadura franquista." a *Complutum* nº 12, p. 325-344.

MASCARÓ PASARIUS, J. (1965). "Monumentos prehistóricos de Sóller", *Sóller*, 19.6.1965, pp. 2-3.

MASCARÓ PASARIUS, J. (1967). *Corpus de Toponimia de Mallorca. Tom VI*. Inventario de los monumentos megalíticos y restos prehistóricos de Baleares. Palma de Mallorca.

RULLAN MIR, J. (1875). *Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*. Tom I, Palma.

RULLAN MIR, J. (1891-92). "Monumentos Prehistóricos de Sóller". En el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, pp. 206.

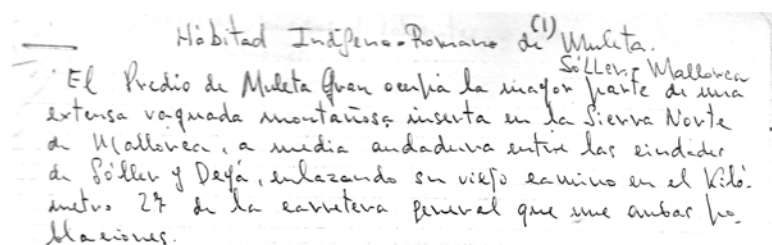
RULLAN MIR, J. (1900). *Ensayos de Agricultura y Prehistoria*. Cap. II. Monumentos Prehistóricos en Sóller. Cap. III. Hallazgo arqueológico en Fornalutx. Sóller.

SUECA I MIRALLES, J. (1935). "Notes per la Prehistòria balear". A *Sóller*, Extraordinario de 11.7.1935, p. 54-55.

DOCUMENTACIÓ ANNEXA⁵

Hàbitat Indígena-Romana de Muleta. Sóller Mallorca. (Guillem Rullan)

El Predio de Muleta Gran ocupa la mayor parte de una extensa vaguada montañosa inserta en la Sierra Norte de Mallorca, a media andadura entre las ciudades de Sóller y Deyà, enlazando su viejo camino en el kilómetro 27 de la carretera general que une ambas poblaciones.

Los altozanos que la circundan descienden en suave declive por las vertientes Sur y Oeste, mientras la ladera Este es abrupta y escarpada. Durante las últimas centurias la mano del hombre ha venido acondicionando los desniveles montañosos mediante bancales, habitando de esta forma las

tierras para el cultivo del olivo como explotación agrícola dominante.

El lugar arqueológico fue localizado por D. Antonio Estades, como resultado de un minucioso rastreo motivado por la aparición de cerámicas protohistóricas en determinados puntos de la zona.

Se asienta el yacimiento sobre los repliegues iniciales de la vertiente Oeste, ofreciendo la cerámica amplia área de dispersión, facilitada por la acción de arrastre de las aguas pluviales en su descenso por las rápidas pendientes, y por la intensa remoción de tierras sufrida al levantar los bancales, este último factor condiciona sustancialmente el estado actual, dificultando sobremanera su estudio al destruir niveles arqueológicos y borrar las huellas de presumibles restos arquitectónicos que conformaran, junto a la construcción objeto de nuestra atención, un pequeño núcleo de doblamiento como parecía dispenderse de la profusión cerámica superficial.

Pero una detenida observación descarta la posibilidad de un conjunto de viviendas agrupadas y resalta por el contrario su aislamiento. Los basamentos de las habitaciones se hallaron relativamente bien conservados y deben su pervivencia a la configuración de las rocas que le sirven de base, entre las cuales queda perfectamente encajada, permitiendo a sus constructores aprovechar huecos y salientes, y resguardarla del posteriores devastaciones.

En sus exteriores se practicaron metódicos sondeos, constatando su carácter aislado y la ausencia de estratigrafías, apareciendo las cerámicas revueltas y fragmentadas, con predominio de las importadas sobre las indígenas. Entre las últimas destaca un pequeño fragmento con decoración incisa, que adscribimos al tipo B de C. Cantarellas, advirtiendo clara secuencia cronológica en algunas

muestras talayóticas, para ofrecerse mas abundante la correspondiente a los últimos momentos del Hierro. La cerámica de importación es rica y variada, y su cronología abarca desde mediado el S. I aC, hasta finales del S. III dC.

El Hábitat.- Al proceder a la limpieza de un sector cubierto de matorrales, aparecieron los cimientos de la habitación, de forma ovalada, con fondo absidal y pared de cierre recta. La edificación descansa sobre un lecho de rocas desiguales, y las paredes formadas por bloques de pequeño y regular tamaño son de considerable grosor allí donde la roca no acciona de contrafuerte.

Su distribución interna suponemos sufriría modificaciones a lo largo de sucesivas ocupaciones. La ultima adaptación presenta dos reducidas cámaras, que llamaremos A y B, solo diferenciadas por sus distintos niveles respectivos.

⁵ S'ha respectat el text original per complet.

El compartimento A tiene el piso en contacto directo con la roca y ocupa la zona del ábside, mientras el B se asienta sobre un relleno de unos 50 cm en su punto máximo al que sirve de contención un pequeño muro de piedra seca. En el primero, y entre un manto arcilloso de unos 20 cm de potencia, se recogieron cinco piezas cerámicas que por su forma bien podrían servir de alisadores. Un hacha de hierro junto con otros útiles del mismo metal fuertemente oxidados aparecieron en una oquedad del muro cuidadosamente colocados. Todo ello nos sugiere que las funciones artesanas se desarrollarían en este sector, mientras el resto se destinaría a vivienda como prueban los numerosos restos alimenticios observados.

Los contextos cerámicos señalan los tiempos de Augusto como fecha en que tendría lugar la referida reestructuración interna, permaneciendo inalterable hasta los momentos de abandono definitivo.

Conclusiones Provisionales.- Los materiales diseminados denotan un yacimiento con larga perduración cronológica, cuyo punto de partida viene determinado por la cerámica incisa propia de un horizonte pretalayótico en su fase de Apogeo, y que seguiría habitado en los distintos períodos de nuestra prehistoria hasta bien avanzada la época romana. Los menguados vestigios cerámicos pretalayóticos y talayóticos podrían significar intermitencias o debilidad en la línea de continuidad del poblamiento en sus momentos respectivos, haciéndose este más ostensible en las últimas fases del Hierro y en las primeras centurias romanas.

Dichas consideraciones son válidas para la habitación misma, una vez aceptado su condicionamiento aislado, y en consecuencia único centro originario y difusor de los materiales dispersos. Por su forma recuerda concepciones arcaicas, mientras la técnica constructiva parece corresponder a momentos avanzados del talayótico, y los ajuares son propios de la plena romanización. La explicación a este aparente desfase entre una tipología primitiva y un contexto inmerso en el mundo romano, sin testimonios intermedios, debemos encontrarla en los largo milenios que sirven de marco a su desenvolvimiento. Y en un momento determinado, precisamente en los años de Augusto se llevaría a cabo un nuevo planteamiento interno, sometiéndola a una limpieza previa y vertiendo al exterior los productos inservibles de épocas inservibles de épocas anteriores.

En consecuencia nos encontramos ante un hábitat de origen pretalayótico, que tras inciertas vicisitudes experimentara un nuevo florecimiento hacia el cambio de Era y siglos inmediatos, confirmando una vez más la persistente ocupación observada en numerosas estaciones mallorquinas.

Por otro lado contamos con una nueva aportación a la hora de evaluar y perfilar el desenvolvimiento humano en los ambientes rurales romanizados, al menos en sus primeras etapas. Las sugerentes hipótesis mantenidas por algunos investigadores sobre su alcance, hallarán un dato más en que apoyarse

en esta modesta experiencia, sujeta a las limitaciones propias de toda prospección. El grado de deterioro es tal, que hace innecesario e injustificado cualquier intento de excavación arqueológica.

Los materiales se hallan depositados provisionalmente en el Museo Loca de Sóller para su estudio, quedando a disposición del Museo de Mallorca. Nuestro agradecimiento a D. _____, propietario de la finca, por las facilidades dispensadas, a las aportaciones de J. Camps Coll, a B. Ferrà, J. Coll, B _____, Guillermo y A. Bernat, por su entusiasta colaboración.

Y un saludo para mi abuelita que me estará escuchando.

Montaje artístico: D. Cerdà Juan

Coreografía: A. Estades Gelabert

Guión: G. Rullán Castañer

Coval Simó. (Antoni Estades)

Sección Nº 1ª

El fragmento inciso ha sido hallado a 0,90 metros de profundidad..... el 2º nivel o era el nivel de sedimentación de tierra fina que se encuentra entre 0,60 metros de profundidad y veremos de encontrar el tercer nivel todavía no encontrado.

El material de errónica color rojo ha sido hallado a 0,50 m en el primer nivel al lado de la roca.

Los dos núcleos de sílex los encontré en el segundo nivel primer sector el segundo nivel estos compuesto de tierra fina con algunas piedras de la tierra es finísima y se ve que es de arrastre o sedimento creo que el canal teniendo el emplazamiento como tiene es planteable que esta tierra tan fina era a causa del arrastre a causa del viento u depositarla en el recodo que hace en el fondo y aflorando se puede hallar tierra de estas mismas características que encontramos en el segundo nivel en la parte delantera del coval.

En el segundo nivel hemos a 1,20 m encontrado un trozo de base cerámica que erio es plano creo es pleno talayótico para mí esto resulta raro esta clase de revuelto supongo era causa o de nivel removido anteriormente o que la base plana sería coetánea del pleno bronce y cerámicas lisas.

Se esta encontrando en el 2º nivel trozos de cerámica lisa o sea fragmentos y parece que son restos de pequeños cuencos de dimensiones como una

pequeña taza de café creo que eran cuencos mas pequeños que los llamados vasitos talayóticos.

En el sector 1º y primer nivel hemos encontrado un pequeño núcleo de sílex y un pequeño sílex con estos dos ya van cinco los sílex encontrados creo que estos dos sílex han sido hallados en el primer nivel o causa de haberlos encontrado casi dentro de la base de lo que fue una encina y pudiera ser que fuesen levantados algo de su sitio de origen.

Coval Son Torrella 2 o B (Antoni Estades)

Primeramente en un cierto día del año 1971 yo y Antonio Mateu estando trabajando en la repesca de material de la escombrera de Son Torrella decidimos hacer una pequeña prospección en el Coval Torrella 2 y encontramos un muñón Talayótico de la tabla de Rosselló quedando todo como estaba posteriormente a finales del 73 yo y dos chicos José Luis y Jaime

hicimos otra cata mas técnica y de cara a encontrar el nivel del primer fragmento que encontramos.

Total que fue positivo y desde aquella cata y después de consultar con Guillermo Rullan decidimos ponernos al habla con los directores directivos del museo los cuales no quieren autorizarnos a hacer la excavación pero si orientarnos y siempre permanente contacto de orientación científica en lo que cabe por nuestra parte.

Teniendo el practico de mi buen amigo Guillem Rullan y sus conocimientos para mi muy amplios de la arqueología hemos decidido hacer la excavación lo cual nos revive con mas entusiasmo nuestra gran

afición a la arqueología y poco a poco en mis precarios conocimientos.

Día 3 de diciembre fuimos Jose Luis Jaume y yo sacamos piedras.

Día 15 de diciembre fuimos: Jose Luis Jaume y yo de la cata sacamos algún fragmento de cerámica.

Día 18 fuimos Guillermo Rullan y yo sacamos piedras y decidimos hacer la cuadrícula de la cueva

Día 26: fuimos Guillermo Rullan Jaime y yo la cerámica que tenemos de la cata Guillermo decidió que toda quedase englobada en el sector A que se llamara donde se hizo la cata

Primeramente hacer añicos el peñasco grande que hay en la entrada de la cueva y después con unos hombres que mandará Guillermo sacar mas pedruscos de la cueva que y muchos y grandes la primera cata fue fértil a 0,80

de profundidad creemos que hay piso de losas de momento solo se ----- a ----- la forma de sacar todo el material estéril y a ser posible dejar el piso si lo hubiere para su estudio y fotografía.

Día 3 Enero 1974

Hemos estado todo el día trabajando seis hombres ha venido Juan Camps y Jaime yo Guillermo Antonio de Cúber y un jornalero pagado por Guillermo se a sacado mucho material sobre todo esteril durante todo el dia se ha trabajado intensamente y se a llegado a la conclusión que para seguir trabajando sin peligro de derrumbe tenemos que hi ha hacer y quitar la piedra de entrada y varias otras que estorban y son peñascos de momento hemos localizado otra camara en el fondo a la izquierda entrando y a la entrada de la otra camara es alli donde se encuentra mas material sobre todo de una anfora talayótica Juan Camps a trabajado mucho porque creia poder entrar en la camara y cuando ha visto que no era posible se a derrumbado fisicamente y a quedado que creo que tendremos que darle friegas ypara que se recupere dia estupendo todos contentos.

Día 13 Enero hemos estado en la cueva por la mañana hemos sido Guillermo simon jaime Alejandro jose luis y yo buena mañana se a sacado iedras y muy poca tierra como las otras veces se a decidido cuando mas pronto mejor subir con un jornalero a hacer los barrenos.

Día 15 he estado en la cueva con el jornalero Bernardo Cifre que a traido el compresor y ha hecho 9 barrenos en total hemos hecho uno a la entrada de la segunda camara para que la entrada fuera mas facil no ha sido muy provechoso este barreno a causa que el hierro de la manuela se le paso en una oquedad que tenia la roca pero creo que retocandola un poco sera mas facil la entrada.

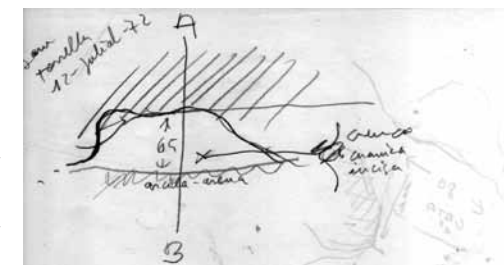
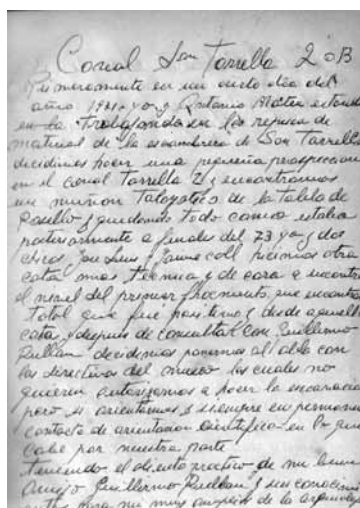
Creo que estos dias son muy positivos de cara al posible nivel aunque tenemos tanto trabajo con la retirada de material esteril y de arrastre.

Día 18 Enero 1974 he estado en la cueva todo el dia solo me he dedicado a sacar pedruscos y limpiar la parte de afuera que después de los barrenos ha sido mas facil el retirarlo a causa que la dinamita lo dejo todo... y....

Hemos estado domingo por la mañana yo jaime jose luis y Alejandro y Guillermo

Se ha trabajado retirando piedras y cascotes de la explosion. Nada de material. Solo trabajo duro yo he estado dos dias solo en la cueva retirando material de los restos de barrenos y pedruscos.

Hoy domingo hemos estado en la cueva yo, jaime y Alejandro se ha retirado material esteril y se a intentado pasar a la camara B cosa que no

ha sido facil hemos tuvido que retirar material del barreno que hicimos en el morro izquierdo con a la hora de marchar a entrado solo Alejandro el unico que a podido pasar a causa de la estrechez de la entrada creo que después de haber quitado la estalagmita que hay cerrando la entrada

después sera mucho mas facil la entrada en la camara B.

Se recogio cuatro cráneos los llevamos a que Biel los observara de momento no hemos encontrado myotragus pero nos dijo que le llamaba mucho la atención un craneo que se parecia una especie de cordero....ya desaparecido el material que bajamos que encontrado a la entrada de la camara B y sigue siendo talayótico todo el material que tenemos a sido encontrado en el sector 1º de la camara A de la cueva B Son Torrella: la cueva creo que la dividiremos en tres sectores lo decidiremos con Guillermo

Domingo 18 Febrero 1974

Hemos estado en la cueva un dia algo frio con rachas de nieve que nos ha hecho correr para llegar a la cueva.

Hemos sio 7 guillermo simon y Jaume jose luis Alejandro y un chico de Palma amigo de Jaume hoy hemos roto la estalacmita y ha sido mas facil entrar en la otra camara hemos pasado

El dia.... la mañana sacando huesos y pedruscos simon ha encontrado ceramica talayótica creemos que es de arrastre procuraremos verificarlo pero en el sitio que estaba a sido posible que haya llegado por arrastre

Domingo 3 de Marzo 1974.

Después de quince dias de no hacer nada a causa de la nieve primero y del frio y la lluvia después hemos estado en la cueva y se a intentado trabajar un poco solo ha sido posible en la camara B segunda y en el sector 1º de esta camara hemos encontrado ceramicaque poca pero del talayótico y al mismo nivel se ha encontrado restos oseos de varios cabritillos pequeños cosa rara creemos que se trataba de myotragus pero no ha sido asi total creo que tiene que tenerse en cuenta el que se haya encontrado 3 o 4 mandibulas de animales jóvenes que creo fueron comidos en la cueva y en la 2ª camara sector 1º total que tendremos que estar muy atentos con lo que saquemos de esta camara que de momento parece que habra nivel talayótico y después ya veremos

Fuimos yo Alejandro y jose luis

Dia 6 abril hemos estado yo y Jaime: después de las lluvias torrenciales que

hemos tenido no ha sido posible hacer casi nada solamente hemos sacado tres o cuatro espuestas de tierra y hemos encontrado creo un cuenco en el sector 1º camara grande y a 1,20 metros

Ha sido hallado material de otro nivel desde luego no podemos hablar de nivel a causa de que todo esta es una....de pequeñas y grandes piedras de arrastre lo cierto es que tenemos un trozo de cuenco del primer bronce.

Dia 13 Junio dia corpus

Después de dos meses de inactividad en Son Torrella 2º a causa de la humedad

y las lluvias que esta primavera han sido muy intensas hoy hemos estado para empezar el sector dos nivel talayótico después de haber empezado al cabo de uno para tuvimos la suerte de encontrar una tapadera de forma esferica y que tiene dos agujeros que parecen los cuernos de una cabeza de toro no es que lo sean pero si hacemos de verlo creo que no es descabellado el imaginarlo los dosmuñones que tiene esta tapadera tienen un agujero cada uno quiero hacer constar que tuve hace tiempo la suerte de ver en casa de un doctor una ollita igual con la tapadera de la misma forma creo que me dijo que habia sido encontrada en mahon total que hemos tenido una gran alegría esta mañana al encontrar esta tapadera: después hemos encontrado un trozo de cordon inciso de troncocónico los hallazgos de esta mañana nos an despistado un poco en o que se refiere al niveles pero debemos hacer constar que a nuestro saber de aficionados no nos ha sido posible situar el nivel ademas con la agravante que e nivel 1º esta todavía mas ondo o sea que a nivel horizontal estamos a mas de 0,20 centímetros sobre el nivel completamente talayótico la tapadera ha sido encontrada a la profundidad a 1,60 cm de la pared de la cueva creo que esta cueva sera como una cisterna de cuello de era o sea que se encharchara cuando mas material quitemos y mas profundo sean los niveles hemos estado Guillermo Rullan yo Alejandro y Jaime

Glosa de Gabriel Vila en referència a les excavacions dels Santuaris d'Amallutx.

Glosa que va dedicada a na Catalina Ensenat i Ensenat de ca's Pastor, pregonera que ha estat de ses Fires i Festes d'enguany, i que en dit pregó m'ha recordat un temps viscut amb

ENYORANÇA

Es pregó d'enguany ha estat fet per una pregonera i he recordat temps enera, he recordat temps passat que anant d'excavacions en es poblat d'es Gorg Blau armàvem cada sarau amb aquell niu de voltons.

Enyor aquell temps d'enera, aquell temps d'excavacions que fèiem dues cançons torrant dos botifarons damunt una caliuera. Aquell foc ja s'ha apagat. Creu-me que no ho acab d'entendre: foc que va ésser mal d'entendre i ara el mantenim colgat.

Ara ningú va d'enfita, tothom desorganitzat. S'ha apagat es foc sagrat que mos mantenía units.

Enyor aquell temps, aquells que anant d'excavacions jo preparava es trampons, jo preparava es garbells que deixant-los allà on anàvem, n'hi ha per tot escampats. (Si els vèssim tots plegats, es garbells que he preparats i ara estan abandonats amb sa terra que porgaven!

Jo tenc moltes gloses fetes a senyors que varen venir: geòlegs, metges, poetes, també es saurí Martí. Coronels d'aviació (aqueix va venir a dinar), també és d'es Puig Major en es dinar va ajudar. Allà vengué lo millor: es comandant de sa base, es segon, homós de classe. en Nofre d'es Mirador

Que he sentit de desbarats de senyors que allà venien, senyors que també volien donar-se d'entorns. Un que Manolo nomia, també aqueix vengué bastant amb un altre estudiant que eren que em dibuixant, ton pare i tu, Catalina.

I venia en Masenro, llavó en Guillem Curial, un que nomia Simó i reiem amb so voltor o bé cercant es portal d'aquella habitació. En Ferrà, en Miquel Ripoll, en Torrens, en Toni Estadés, i fèiem aquelles torrades. devora sa font d'es poll.

I quan vàrem haver trobats dos morts devora una alzineta que estaven allà enterrats, vengué es metge Tejerina i va dir que li pareixia si eren dos enamorats.

També vengué en Bisellac,

qui havent agafat un granot gros s'acostà en es foc i el se va fotre torrat. Llavo, perquè res hi falt, en venia un que res feia; quan era a sa feina, jeia, vago com es barram de dalt.

I venia un germà seu que s'hi solia aferrar, venia en Toni Mateu, venia sense afaitar. En Carlos, en Pep Tambóra, es de sa pastisseria (an aqueix li agradava es córrer), amb un cosí seu venia. N'estarellas, en Suau, llavó en Sebastià Pué. (¿Sabeu qué volia fer, un pic que també vengué? Engatar es porcs d'es Gorg Blau.)

I jo que vos he de dir? Estudiants amb femelles... També que en Pedro Estarellas duia un manobre fadrí que jo no record qué nom, però s'al·lot demostrava que tot això li agradava. Crec que és Punta de malnom.

¿I d'es senyor que vengué i mos foté s'ensaimada? Redell quina pardalada! i sa glosa vaig haver de fer. I ets homós de ca's Pastor, que no importa dir es nom. I crec que he anomenat tothom, llevat d'aqueix servidor.

Sóller, maig de 1984.
BIEL VILA

SOBRE EL POBLAMENT MUSULMÀ D'ALMALLUTX. UN EXERCICI DE LOCALITZACIÓ D'ALGUNES ALQUERIES I RAFALS DEL JÚZ DE LES MUNTANYES DE MALLORCA

Plàcid Pérez

L'article presentat pel jove arqueòleg Jaume Deyà a la sisena edició de les Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx (J. Deyà, 2012) va suposar el redescobriment d'un important jaciment musulmà a la vall i les muntanyes d'Almallutx del municipi d'Escorca. La troballa ha obert noves perspectives pel que fa al coneixement d'aspectes fins ara inèdits de la presència andalusí a Mallorca, de la conquesta de l'illa per part de Jaume I i del canvi cultural que es produí tot seguit. La redacció i arrencada d'un projecte d'excavació de llarga durada, que ha estat aprovat enguany mateix pel Consell Insular de Mallorca, ha permès als seus directors Jaume Deyà i Pablo Galera confirmar les expectatives. Les prospeccions inicials ja han permès localitzar una mesquita, dos cementiris i una bona quantitat d'estructures, recintes, murs i carrers associats a restes humanes i a peces de ceràmica i metall d'època almohade força interessants.

Aqueixes primeres constatacions materials i òssies han estimulat l'autor del present treball a reunir i analitzar la documentació escrita disponible, amb la finalitat de complementar les troballes arqueològiques, ajudar a interpretar-les el més correctament possible i situar-les en el lloc i el temps que els correspon.

Una de les primeres preguntes que cal respondre té relació amb l'espai geogràfic: on estava localitzada la població? quina superfície ocupava? com estava organitzada? La resposta no és gens fàcil, perquè es disposa molt poca documentació al respecte. Partint de la informació que proporcionen les distintes versions del Llibre del Repartiment de Mallorca i fent ús d'algunes pervivències toponímiques d'època musulmana, de la interpretació dels lingüistes i de les poques restes arqueològiques que s'han trobat, es pretén localitzar i ubicar tres dels rafals encara no identificats: Alborotz, Aben Durdur i Almagzen. Per tal d'aconseguir-ho amb una certa aproximació, s'ha hagut de consultar i processar una gran quantitat de documentació cristiana que abraça des dels segles XIII fins al XVII, i anar-la encaixant i situant sobre un mapa a manera de trencaclosques.¹

¹ Agraeixo a Jaume Deyà, Pablo Galera i Antoni de Cúber la seva implicació en el treball de camp i en la interpretació provisional de les evidències arqueològiques; a Antoni Reynés les referències toponímiques

1.- La constitució d'un feu d'en Nunyo Sanç a les Muntanyes.

La part llatina del còdex llatinoaràbic del Llibre de la Porció del Rei a Mallorca,² entre els folis 17v i 19r, relaciona les alqueries i els rafals pertanyents al districte musulmà (*juz*) de les Muntanyes que romangueren dins la porció reial. Gran part d'aqueix districte constituï, en èpoques posteriors, el terme municipal d'Escorca. No hi són a la llista totes les explotacions del *juz*, puix que el rei ja n'havia donat una bona partida a l'Orde de Sant Joan de Jerusalem. La relació d'alqueries i rafals conté els topònims que designen cada unitat, la superfície expressada en jovades³ i el nom del magnat o del porcioner que n'era el propietari el juliol de l'any 1232, que és la data de confecció del document (P. Pérez, 2010).

Del llistat esmentat se n'han extret els dos blocs seqüencials que es mostren en el quadre adjunt i que interessin especialment al present treball, tot advertint el lector que en el text original es troben separats entre sí per altres alqueries i rafals:

Explotació	Topònim	Jovades	Ha.	Porcioner
Rahal	Taurixam	2	22,7	Pere Periz
Alqueria	Dalmelutx	15	170,4	Ramon de Sant Martí
Alqueria	Quelber	15	170,4	Berenguer Ferrer de Barcelona
Rahal	Abinroz/Alboroz	2	22,7	Ramon de Sant Martí

(...)

Alqueria	Benimoratgui	6	68,1	Arnau de Soler de Barcelona
Rahal	Almagzen	4	45,5	Joan Ferran
Rahal	Abendurdur	4	45,5	Ramon de Sant Martí

i geogràfiques proporcionades, així com les observacions efectuades al present article; a Pep Barceló les facilitats per consultar l'arxiu de Lluç; i a Damià Bestard i Foto Deyà l'ajut procurat en el procés de gestió fotogràfica i planimètrica.

² Cal anomenar d'aquesta manera allò que tradicionalment es coneix com Llibre del Repartiment de Mallorca. En el present estudi hom fa servir l'edició en facsimil publicada per G. Rosselló Bordoy (2007a). No obstant això, les altres versions sinòptiques, tant en català com en llatí, coincideixen en tot, excepte en la grafia d'algunes alqueries i rafals.

³ La jovada és una unitat de superfície que equival a 16 quarterades o 11,36 Ha.

És important destacar que, una vegada explicitades les 15 jovades d'extensió de Quelber, l'apunt original continua dient que el rei en recupera set, que les dóna a n'en Martí Ferran, cavaller de l'infant en Pere de Portugal.⁴ Les altres vuit, en canvi, romanen en poder d'en Berenguer Ferrer.⁵

D'altra banda, el document publicat en facsimil per A. Mut/G. Rosselló i titulat "Remenbrança de tot quant a lo sennor do Nuno en la isla de Mayorcas, Deus la guide, de honos foras de la vila, de profeitz et de terras, et los noms de las alcarias et de las juvadas",⁶ conté "les propietats que posseïa el comte en Nunyo Sanç a les rodalies de la Ciutat i a la resta de l'Illa, no sols les adquirides per via de recompensa militar per la conquesta, sinó també les comprades o bescanviades" (Mut/Rosselló, 1993: 37). I, en el foli 16r, es poden llegir els inputs següents:

"Lo que conpro de R. de Sent Martin et de son fraire Ferrer de Sent Martin: Alcaria Dalmalux, en la montanna, XV joadas.

Rafal Alborotz, en la montanna, II joadas.

Rafal Aben Durdur, en la montanna, IIII joadas.

Et ac den Belinguer Ferrer, per canbis Daqualbet, en la montanna, Culbar. Suma d'aïço, con Culbar IIII rafals; et joadas XXI, senes Culbar".

El paràgraf anterior proporciona informació suficient relativa a dues adquisicions efectuades per en Nunyo Sanç:

En primer lloc, la compra realitzada als germans en Ramon i en Ferrer de Sant Martí de l'alqueria Almallutx i dels rafals Alborotz i Aben Durdur, situats al districte de les Muntanyes. No hi ha dubte que són els mateixos que compareixen en el quadre anterior. En segon lloc, del canvi o permuta que féu el comte de l'explotació Daqualbet amb la de Culbar, que era d'en Berenguer Ferrer. També sembla prou evident que Culbar correspon a l'alqueria Quelber. Daqualbet, per altre costat, compareix al foli 2v de la "Remenbrança..." amb la grafia Acoalbet, com una explotació de 4 jovades pertanyent a la partida de Bunyola, que G. Rosselló identifica sens dubtar-ho amb l'actual Caubet (Mut/Rosselló, 1993: 84 i 107).

⁴ El document de donació reial està datat l'ídis juliol 1232 (15/07/1232) (FRB, doc. 120) i fou ratificat per l'infant en Pere el 13/11/1232 (Font Obrador, 1972: 121). Anys després, el rei degué recuperar aqueixes 7 jovades, puix que el seu batle n'Arnau de Font les estableix a n'en Joan Baldrig el 2 d'agost del 1250 (ECR-343, f. 259v, 4 nones agost 1250). R. Juan (2002, I: 168) es demana si aqueixa fracció és la que subsisteix avui amb el nom Sa Franquesa. Hom creu que no perquè, com es veu, el rei ja no la cedí en alou franc, sinó en establiment.

⁵ "Et de istis recuperat dominus Rex VII jovatas et remanent illi Berengario VIII jovatas, et dat eas Martino Ferrandi de Infante" (G. Rosselló Bordoy, 2007a: 117).

⁶ A partir d'ara citat com a "Remenbrança...".

1.1.- L'extensió de les adquisicions.

Respecte a l'extensió de les explotacions dels germans Sant Martí queda prou explícit que sumaven 21 jovades en total.

Quant a l'alqueria Quelber, una primera lectura suggereix que el comte en Nunyo permuta les 4 jovades que tenia Daqualbet amb les 8 jovades que romangueren a n'en Berenguer Ferrer a Quelber. No obstant això, J. M. Bover (1983: 216) introdueix un element de dubte en afirmar que, l'any 1239, "*Berenguer Ferrer vendió a Bernardo Malferit la posesión Cuba, que hoy posee D. Martín María Boneo*". No ha estat possible localitzar el document original però, malgrat la coneguda fantasia interpretativa d'en Bover, la cita és prou explícita com per no tenir-la en compte.

Un document datat l'any 1273⁷ refereix que na Maria, filla d'en Bernat Malferit i de sa muller na Ferrera, cònjuges difunts, ven per 25 lliures a n'en Guillem i en Pere Malferit, germans seus, tots els honors, tinences i possessions que li pertanyen sobre l'alqueria i terme de Cúber, tant per l'heretatge com per la donació que li feren llurs pares; qui els compraren per alou a n'en Berenguer Ferrer de Basilea. Un altre document datat el 7 de maig del 1399⁸ assabenta que en Domènec Malferit d'Escorca, sa muller na Beatriu i altres familiars, encarreguen de nou un censal anual de 40 quartans d'oli a favor del ciutadà en Pasqual Cirera, sobre l'alqueria anomenada Cúber, que té en alou franc, i sobre el seu directe domini, lluïsmes, fadigues, foriscapis i altres ingressos. Tot per 60 lliures. Els dos documents no tindrien res d'excepcional si no fos que expressen clarament que l'alqueria Cúber és un alou; és a dir: no està sotmès a cap tipus de jurisdicció reial ni senyorial, sinó la pròpia.

En Berenguer Ferrer tenia les 8 jovades de Cúber sota alou franc i lliure, perquè sota aquest règim les havia rebut del rei en el repartiment de l'Illa. Si s'admet que només es poden transmetre en alou franc aquells immobles que s'han rebut sota aquest règim, cal considerar com a certa la cita de J. M. Bover i, en conseqüència, concloure que en Berenguer Ferrer vengué una part de Cúber a n'en Bernat Malferit en alou franc (que l'any 1850 pertanyia a n'en Martí Ma Boneo);⁹ i permutà l'altra part a n'en Nunyo Sanç amb Dalqualbet.

Quina extensió tenia cada part? És impossible saber-ho del cert; però tenint en compte que Daqualbet tenia quatre jovades, és ben probable que en Ferrer alienàs l'alqueria meitat per meitat; és a dir: quatre jovades a cada un.

Presumiblement, doncs, de les 15 jovades de la primitiva alqueria musulmana de Quelber cedida inicialment pel rei a n'en Berenguer Ferrer se'n fan tres parts:

La primera, de 7 jovades, recuperada pel monarca l'any 1232 i donada novament en alou franc al porcioner en Martí Ferran, cavaller de l'infant en Pere de Portugal. Pocs anys després fou novament recuperada pel rei i ja no cedida sinó establerta, l'any 1250, a n'en Joan Baldrig a delme i tasca de cereals, llegums, vi, oli, lli i canem.

La segona, de 4 jovades, venuda en alou franc per en Berenguer Ferrer a n'en Bernat Malferit. Segurament es correspon amb la possessió Sa Franquesa.

La tercera, permutada per en Berenguer Ferrer al comte en Nunyo Sanç pel rafal Daqualbet, sumaria les altres 4 jovades.

1.2.- La cronologia de les adquisicions.

No es coneix tampoc la data en la qual es varen formalitzar la compravenda ni la permuta, tot i que també en aquest cas hom s'hi pot aproximar a partir d'algunes deduccions:

Seria una referència de primer ordre saber en quin moment es va redactar la "Remenbrança...", però A. Mut i G. Rosselló, qui l'exhumaren, no gosen datar-la amb exactitud. Únicament indiquen que és anterior a 1255 i avancen que podria haver estat redactada devers l'any 1242, en qualitat d'inventari dels béns que compra el rei Jaume I als marmessors del comte en Nunyo Sanç. No obstant això, cal constatar que aqueix interessantíssim document inclou i relaciona, com a propietats d'en Nunyo, totes aquelles alqueries i rafals que el comte donà al bisbe en Ramon de Torrelles en concepte de dot –el desè de tots els béns– per a la creació de la diòcesi mallorquina. La donació es féu en virtut d'un instrument signat a la Ciutat de Mallorca el 22 d'agost del 1239 (J. Miralles; M. Rotger, 1910: 65). Per tant, si la "Remenbrança..." inclou encara com a pròpies les explotacions cedides al bisbe, cal deduir que fou redactada necessàriament abans d'aquella data.

A més, a l'acte de cessió, el comte Nunyo explicita que els béns assignats al bisbe constituïen una part del feu que havia concedit al cavaller n'Alemaný de Sadoa¹⁰ sis anys abans, sota l'obligació de prestar i mantenir tres cavalls armats per a la defensa de l'illa.¹¹ Se sap, endemés, que el cavaller n'Alemaný de Sadoa morí entre 1236 y 1239.¹²

10 "*Videlicet quinquaginta octo jugate in Valle de spuris, et viginti sex jugatas in termino de fanalig et sic sunt octoginta quatuor jugate quas alandus de sadaua pro nobis tenebat in feudum sicut in instrumentis inter nos et ipsum confectis continentur*". I tot seguit aclareix: "*Et sunt nomina alqueriarum et Raalium feudi Alamandi de sadava in sporis atzeuya due jugate, bilela octo jugate, Ayan tres jugate, Almoravit quinque jugate, benixamer duodecim jugate, Alcarmeda tres jugate, abenbarchax duodecim jugate, alcasser septem jugate, abengaus quinque jugate, adduganer tres jugate, fatiaybana quatuor jugate. Et sunt nomina alqueriarum et raallium feudi alandus de sadaua in felinig, sicut, Rubentix et sunt duodecim jugate, Alluch sex jugate, Alubacer duo jugate, Algari tres jugate, Algriles tres jugate*" (J. Miralles; M. Rotger, 1910: 65).

11 J. Vich; J. Muntaner (1945), document nº 17, 2 calendes març 1232 (28/02/1233).

12 Al dir de J. Albertí; R. Rosselló (1996: 28), Alemaný de Sadoa morí el 1236; mentre que segons P. Cateura (1986: 86) el decés ocorregué el 1239.

7 ARM. ECR-348, f. 93v, 2 idus novembre 1273 (12/11/1273).

8 ACM. Notaris. Nº 14.673, s/f, 07/05/1399.

9 Aqueixa fracció, cedida en alou franc, sí que podria ser la possessió coneguda avui com Sa Franquesa, situada entre Binimorat i Cúber.

La defunció del cavaller fou, precisament, l'esdeveniment que permeté a n'en Nunyo recuperar aquells béns i cedir-ne una part al bisbe. Aqueixa referència permet confirmar que la “Remenbrança...” va ser redactada entre les dues dates esmentades: l'any 1239, en el pitjor dels casos. A tall d'hipòtesi es podria fins i tot aventurar que la causa que n'originà la redacció fou, justament, el recompte que fa el comte en Nunyo de les propietats que té a Mallorca, com a passa prèvia a la cessió del desè a la Seu.

En conseqüència, pel que fa a la venda d'una part de Quelber d'en Berenguer Ferrer a n'en Bernat Malferit, les deduccions anteriors fan versemblant la cita d'en Bover esmentada, qui afirma que es formalitzà l'any 1239. Fins i tot és possible que la transacció estàs en tràmit quan es va redactar la “Remenbrança...”. Si més no, aqueixa interinitat explicaria per què no s'hi computa la superfície de la part de Quelber permutada per Aqualbet amb en Nunyo Sanç.

Pel que fa a les alqueries i rafals adquirides pel comte als germans Sant Martí, puix que la “Remenbrança...” fa servir el verb *comprar* en temps passat (“conpro”), s'haurà d'admetre sense discussió que la transacció fou anterior al 22 d'agost del 1239.

1.3.- El feu d'en Nunyo Sanç.

El resum de tot quant s'ha deduït fins aquí seria que el comte en Nunyo Sanç organitza un feu propi en alou franc al cim de la serra de Tramuntana, districte de les Muntanyes. Per tal d'aconseguir-ho, abans de 1239 compra als germans en Ramon i en Ferrer de Sant Martí l'alqueria Dalmallutx i els rafals Alborotz i Aben Durdur, que abracen en conjunt 21 jovades. I, el mateix any 1239, obté altres 4 jovades a l'alqueria Quelber d'en Berenguer Ferrer.

Cal estimar la superfície total d'aquest feu, doncs, en 25 jovades (284 Ha).

2.- La hipòtesi de partida.

Arribats a aquest punt, ja és possible de plantejar suscintament la hipòtesi de treball, que és la següent: si hom és capaç de demostrar que aqueixes alqueries i rafals estaven contigües i formaven una extensió contínua; i si, a més, aconsegueix delimitar l'espai que ocupava aqueixa superfície, es podran situar de manera aproximada les alqueries i rafals musulmans que incloïa. Ajudarà força a aquest afer la localització de dos topònims que compareixen a la documentació dels segles XIII i XIV: els molins d'Alborotz i les comunes d'Almallutx.

2.1.- Una superfície única.

No es tenen evidències concretes que demostrin que els territoris d'en Nunyo Sanç constituïen una àrea compacta, però sí alguns indicis reveladors:

En primer lloc, els estudis realitzats sobre el Llibre de la Porció Reial i

la “Remenbrança...” coincideixen a assegurar que, si bé l'enumeració de les alqueries i rafals no segueix un ordre geogràfic ben determinat, “gairebé sempre existeix una certa vinculació de veïnatge” (Mut/Rosselló, 1993: 80). Aqueixa afirmació, aplicada als topònims del quadre anterior, vendria a significar que Taurixam, Dalmelutx, Quelber i Alborotz eren veïns o molt propers l'un de l'altre; i també ho eren entre ells Benimoratgi, Almagzen i Aben Durdur.

En segon lloc, la circumstància que Dalmelutx, Alborotz i Aben Durdur fossin adjudicats pel rei al mateix porcioner, en Ramon de Sant Martí, no sembla una simple coincidència, sinó que indueix a creure que podrien estar contigus. L'evidència que en Nunyo Sanç adquirís aqueixes explotacions als germans Sant Martí ve a reforçar aqueixa creença.

En tercer lloc, la toponímia actual demostra que alguns dels noms han romàs fossilitzats i així s'han mantingut i arribat fins als nostres dies. És a dir: Taurixam ara es diu Turixant; Dalmelutx és l'actual Almallutx; Quelber s'ha immobilitzat en Cúber; i Benimoratgi ha persistit com a Binimorat.¹³ El que interessa per al nostre estudi, de moment, és destacar que tots ells són geogràficament veïns.

Finalment cal tenir en compte que, quan mor en Nunyo, l'any 1241/42, els seus béns passen al rei per compra que en fa el Patrimoni reial als seus hereus i marmessors. No obstant això, l'antiga porció del comte no serà fusionada amb la porció reial, sinó que persisteix com a districte administratiu diferenciat (Cateura, 1997: 76); i, durant bastant de temps, el conjunt d'aquests territoris s'identifiquen com “la porció del rei, que abans fou d'en Nunyo Sanç”. Doncs bé: una anàlisi de la documentació dels segles XIII i XIV fa ben evident que totes les explotacions del municipi d'Escorca d'aquella manera identificades es troben sempre als voltants d'Almallutx i Cúber. I, pel contrari, fora d'aqueixos límits no hi ha cap explotació que es pugui atribuir a l'antiga porció del comte en Nunyo.

En conseqüència, hom no creu pecar de temerari en afirmar que les adquisicions d'en Nunyo Sanç a les muntanyes – Cúber, Almallutx, Alborotz i Aben Durdur – formaven una superfície compacta i que, endemés, confrontaven per algun punt amb Turixant, Almagzen i Binimorat.

2.2.- Els límits de les adquisicions d'en Nunyo Sanç.

Caldrà, a continuació, intentar delimitar “la porció del rei, que abans fou d'en Nunyo Sanç” del municipi d'Escorca.¹⁴

¹³ A partir d'aquí es farà servir la grafia actual per referir-se a aqueixes explotacions.

¹⁴ Per a una millor comprensió, al final del present treball s'insereix un plànol topogràfic en el qual es remarquen, en color més obscur, els límits de les adquisicions que féu en Nunyo Sanç. S'hi indica, també, la suposada localització dels topònims i dels molins, alqueries i rafals d'època andalusí que s'esmenten a les pàgines successives.

2.2.1.- La frontera sud-oest.

Un document de l'any 1276, conegut i publicat fa temps però mai desxifrat en la seva totalitat, proporciona una valuosíssima informació que permet fixar la frontera d'Almallutx en el seu límit meridional.

El document descriu la divisió entre el terme Almallutx i l'alqueria Almadrà, que realitzen els jutges de l'infant en Jaume de Mallorca. La partició es fa a sol·licitud dels habitants d'ambdues valls, pretesament a causa dels problemes ocasionats pels drets de pastura del bestiar major. Els dos jutges, en Pere Roig i n'Arnau Batle, es desplacen al lloc del conflicte i, una vegada escoltats els arguments de les dues parts, sentencien:

"(...) quod termini de Almelug protendantur versus alcheriam de Almadran a parte occidentis usque ad pug Damor et ex inde descendendo usque ad quendam collem versus tenedonem alcherie Raymundi Guitart, et de predicto colle secundum quod aqua discurrit in illa comba usque ad serram eiusdem combe versus meridiey, et descendendo per illam serram usque ad torrentem de Cuber et deinde recte ascendendo usque ad altitudinem cuiusdam ruppis alte que ibi est super dictam alcheriam de Almadran, versus circium, et ex inde descendit per quosdam parietes sarracenicos usque ad quendam combam ubi sunt quidam ulyastrarios, et ex ipsis ulyastrariis ascendunt dicti termini per quendam parietem sarracenicum similiter et per quendam serram ubi sunt quedam talae et directe per dictam serram et cacumina ruppium dicte serre ascendunt etiam dicti termini usque ad collum qui dicitur de ces Barraques. Et postea per sumitates dictarum ruppium dicti colli de ces Barraques descendunt dicti termini per ipsas sumitates ipsarum ruppium descendendo versus torrentem de Ulzinar de Massanella".¹⁵

Tenint en compte que Ramon Guitard aleshores era propietari de Sollieric i malgrat que el coll de ses Barraques sigui un topònim desconegut avui en dia, la resta dels topònims i la magnífica descripció del traçat permet resseguir la línia que descriu el text i actualitzar-la tal com segueix:

La partió comença en el puig d'Amor (o Amós), baixa cap al sud-est fins arribar al coll actualment anomenat la Placeta d'en Sion i puja tot seguit fins al puig de sa Corona, recurrent en aquest primer tram 1.190 m. D'aquí continua per la cresta de la serra en direcció nord-est altres 1.375 m, passant pel puig de sa Corretja i davallant en picat cap al torrent de Cúber. Una vegada travessat el rierol, s'enfila en línia recta en direcció E-NE entre sa Cova de la Mare de Déu i sa Cometa de s'Olivar Vell i ascendeix al cim de la roca més alta que

mira dins Almadrà (Es Cards de ses Punes, 647 m d'alçada) situada damunt sa Corriola i el camí que va a Son Ordines, havent recorregut 687 m. Des d'aquí, avança uns 1.050 m aproximadament en la mateixa direcció E-NE, travessant la coma des Saragall des Tossals Verds, remunta fins a un esperó encastellat (Es Més Alt des Pas de ses Cabres) per canviar allà mateix de direcció alguns graus cap al nord. Després de travessar a la Barrera des Carritxers el camí des Pinetons que va d'Almallutx a Mancor, s'enfila al capdamunt de la serra des Pinetons i careneja la serra pel Més Alt des Pinetons fins arribar al Coll de ses Barraques, situat a la confluència del Sementer de Mancor amb s'Aranyinar, entre ses Cuculles i el pas d'en Cavaller. Finalment, des del coll, davalla amb gran pendent altres 743 m seguint la cresta abrupta de les roques de s'Homo fins a trobar el torrent de Massanella que baixa del Prat de Cúber.

El coll de ses Barraques. A la dreta, es Sementer de Mancor; a l'esquerra, s'Aranyinar.

Diverses prospeccions sobre el terreny han permès constatar les següents evidències antropològiques i arqueològiques:

- La presència d'una llarguíssima paret de gairebé tres quilòmetres de longitud, només interrompuda adesiara per la presència de barrancs o de penyes escarpades que la fan innecessària. Comença baix del puig d'Amor i arriba fins al coll de ses Barraques resseguint exactament la línia divisòria que s'acaba de descriure. El mur mostra, a la part superior, restes de pals d'ullastre i fils

¹⁵ ACM. Pergamins. N° 7949, 9 calendes maig 1276 (23/04/1276). Ha estat publicat en llatí per Zozaya/Miranda/Moure (1972: 220) i traduït al castellà per R. Juan (1970) i al català per R. Rosselló Vaquer (1979: 129). Ha estat utilitzat per nombrosos autors, com Ordinas, A. et alii (1995: 23). Vegeu l'apèndix.

de subjecció d'una reixeta metàl·lica. La morfologia i la tècnica emprada són distintes en cada tram i revelen que ha estat adobada i reconstruïda en diverses ocasions. En conseqüència, no és possible fixar-ne la data de construcció. No obstant això, no hi ha dubte que el traçat coincideix exactament amb la descripció inclosa en la sentència. És precís remarcar que aqueix mur defineix el límit dels actuals termes municipals d'Alaró i Escorca, en el tram comprès entre el torrent de Cúber i el torrent de Massanella. Determina, així mateix, la partió entre les possessions Tossals Verds al nord, i Son Ordines i sa Casa d'Amunt al sud.

Un detall de la paret divisòria de les valls d'Almallutx i Almadrà.

Un altre tram del mur fronterer, força diferent morfològicament.

- Al fons de la coma on el document hi situa uns ullastres hi ha restes de sitges i cabanes de carboner i un seguit de marjades que s'enfilen per Es Rost, però la progressió de la garriga ha envaït el terreny i fet infructuosa la recerca de restes ceràmiques. S'hi destrien, encara, els rastres del darrer incendi que assolà la zona l'any 1983 (Ordinas, A. *et alii*, 1995: 81).

- El tram de paret que ascendeix des Saragall des Tossals Verds cap a la serra des Pinetons s'aixeca parcialment sobre un mur més antic –tal vegada el “muro sarracenic” de la sentència- en les immediacions del qual s'han localitzat dos fragments de recipients musulmans.

- A l'esperó sud-oest de la serra des Pinetons (Es Més Alt des Pas de ses Cabres) hi ha vestigis d'estructures a l'entorn de les quals s'ha recollit metralla ceràmica talaiòtica i musulmana.

- Al capdamunt d'aqueixa serra, al costat sud del pas d'en Cavaller i dins el terme de sa Casa d'Amunt, hi ha un recinte emmurallat amb restes de construccions impressionants per la seva extensió, morfologia i tècnica constructiva, associades a una bona quantitat de ceràmica en superfície clarament musulmana. Aqueixes estructures s'avenen en un tot al denominatiu

“ses Barraques” que acompanya el topònim del coll i també a les talaies que evoca el text. La seva privilegiada situació geoestratègica li permet dominar la vall d'Almadrà, d'un costat, i tot el Pla de Mallorca, de l'altre. També li facilita controlar l'accés a les muntanyes des del sud per Alaró i Mancor, a la vegada que té una vista excel·lent del castell d'Alaró. A manca de prospeccions més acurades, tot fa pensar en una zona de defensa o refugi musulmà de l'època de la conquesta.

Un detall del recinte fortificat d'es Pinetons.

2.2.2.- La frontera nord.

El 17 de maig de 1242, l'infant en Pere de Portugal, senyor vitalici del regne de Mallorca, institueix a favor d'en Berenguer de Riu una cavalleria obligada a mantenir un cavall armat en defensa de l'Illa. Per tal de dotar la cavalleria, l'infant dóna en feu perpetu a n'en Berenguer de Riu el delme sobre el pa, el vi, l'oli, el lli, el cànem i altres productes agrícoles que rep tant de l'alqueria de la Calobra –que el de Riu ja posseeix en feu de l'infant– com de les altres alqueries i rafals del terme de les Muntanyes que estan sota el seu directe domini. No s'inclou en la donació el delme del bestiar, que l'infant es reté per a ell.¹⁶

El document de creació de la cavalleria no és més explícit i, per tant, llevat de la Calobra, no permet identificar quines són les alqueries i rafals que estaven

sota el domini de l'infant en Pere. No obstant això, és evident que es refereix exclusivament a les explotacions que en Jaume I cedí en alou franc als seus porcioners en el repartiment general de l'Illa i, per tant, cal excloure'n les que estaven sota altres jurisdiccions. Citant-les pel seu nom actual, les excloses serien les següents:

1.- Aquelles que el rei havia adjudicat a l'Orde del Temple de Sant Joan de Jerusalem en alou franc com a botí de guerra, que inclouen i s'estenen des de la línia imaginària formada per Mossa, Lluc i Comafreda cap a Pollença.

2.- Son Nebot, Escorca i Son Macip, que en Ramon de Torrelles, primer bisbe de Mallorca, comprà a títol personal als germans en Bernat i en Guillem d'Ebrí el gener del 1240, qui les tenien en alou franc per donació reial.¹⁷

3.- Les que, com s'ha explicat, comprà el comte en Nunyo Sanç en alou franc als germans Sant Martí i les que permutà amb en Berenguer Ferrer.

Malgrat tot, hauran de transcórrer més de 400 anys abans que no es puguin definir els límits precisos de la cavalleria. L'instrument que ho fa possible¹⁸ és una carta que en Joan de Castellldases, canonge de la seu del Pilar de Saragossa i comissari de la reial capbreuació, remet als batles de Sóller i de Lluc i a d'altres oficials reials. A la missiva els ordena que elegeixin dues persones pràctiques i expertes perquè informin i declarin quins són “*los términos y districtos a donde llegan las confrontas de dicha Cavalleria y qué tierras y possessiones comprende dentro de si*”. Com a conseqüència del manament s'origina un expedient per complimentar el qual són elegits en Salvador Ponç i en Josep Reynés com a informadors experimentats. Ambdós són escollits perquè, durant molts d'anys, havien estat els recol·lectors dels delmes de la cavalleria.

Els dos perits, reunits el 13 de setembre del 1656, declaren sota jurament quins són els límits de la cavalleria i les possessions que incloïa aleshores. Obviament, entre les explotacions no s'hi troben aquelles que estaven sota la jurisdicció d'en Nunyo Sanç. La informació que proporciona aqueixa delimitació és interessantíssima, però cal cenyir-se ara únicament a la descripció que fan els experts de les confrontes de la cavalleria amb les possessions Cúber i Almallutx. Diu així:

“(...) y de part altre ab possessio de Joanot Palou de Comesema, y de altre part ab lo Sr. Miquel Anglada ab la possessio anomenada Cuber fins a la casa lo primer semanter junta Abinarax (sic) de la casa torrent torrent fins a la paret qui devalla de Son Torrella y afrontant ab lo Sr. Miquel Anglada fins el Stret de Cuber, Almaluix y la montanya anomenada los Tosals Verts y ab lo Stret del señor Jordi Callar (...)”.

¹⁷ ACM. Llibre de Privilegis. CC-3.414, f. 81r, 3 idus gener i 3 nones febrer 1239 (11 i 31/01/1240). Publicat per J. Miralles; M. Rotger, 1910: 142.

¹⁸ ARM. ECR-1110, f. 136r, 02/09/1656.

¹⁶ “*Totum decimum ab integro panis, vini, olei, lini et canabi et omnium aliorum, excepto decimo animalium, quod nobis retinemus, que accipimus et accipere debemus in alqueria tua que dicitur Calobra, que est in termino de Montaneis, quam per nos tenes, et in omnibus aliis alqueriis et raallis dominacionis nostre que sunt in eodem termino de Montaneis*” (ARM. AA. Pergamins s. XIII, n° 15; i ECR-1145, f. 69r, 16 calendes juny 1242). R. Juan (2002, I) cita una data equivocada a la pàgina 24, però esmena l'error a la 164.

Se sap —perquè així ho testifiquen a la capbreuació de l'any 1656— que el cavaller en Miquel Sureda Zanglada era el propietari de les possessions Cúber, Almallutx i Tossals Verds; i que el magnífic en Jordi Ebrí Descatllar, senyor de la bossa d'or, posseïa s'Estret.¹⁹ I, no obstant això, la redacció en conjunt no és prou clara com per poder reconèixer les confrontes de forma automàtica i immediata. Aqueixa imprecisió ha obligat a realitzar un exhaustiu treball de camp, a partir del qual oferir una actualització del text que la faci comprensiva. Seria aquesta:

Partint de la confluència de la possessió de Comasema amb el torrent de Cúber, prop del pas de sa Foradada, la partió continua 456 m cap al nord i arriba fins a la presa que tanca l'embassament actual de Cúber. Aquí canvia la trajectòria a direcció nord-oest i passa pel costat de la casa, avui submergida sota l'aigua, travessa l'embassament gairebé pel mig i continua fins al torrentó que baixa de Binimorat, havent transitat 465 m. A partir d'aquí muda novament a direcció sud-oest i remunta el torrent al llarg de 755 m fins a trobar la paret divisòria de Cúber amb Binimorat. La línia continua uns 350 m seguint la paret, que s'enfila novament en direcció nord-oest fins al capdamunt des cingle Verd. En arribar al cim, gira al nord-est i continua per la cresta de la serra de Cúber al llarg de 5.750 m, travessant la carretera Ma-10 Pollença-Andratx pel coll des Xoriguer i continua per es cingle Llarg i es puig de ses Vinyes fins a les penyes de s'Estret des Gorg Blau, deixant a l'esquerra successivament les possessions Son Torrella i Turixant i, a la dreta, Cúber, Almallutx i s'Estret.

2.2.3.- Les fronteres meridional i oriental.

El límit oriental no presenta cap problema a l'hora d'identificar-lo, puix que coincideix amb la possessió Son Nebot, que pertanyia al bisbe de Mallorca, com s'ha dit; i amb Comafreda, que estava dins la porció nobiliària de l'Orde del Temple i arriba fins al cim del coll i el puig de Massanella.

L'altra frontera, la meridional, tampoc no és gens conflictiva sinó que s'ajusta al límit de la possessió de Massanella, que estava situada aleshores sota la jurisdicció de l'arquebisbe de Tarragona. Arriba fins a puig esmentat i segueix la cresta de la muntanya fins al torrent des Prat de Cúber.

2.2.4.- La superfície total.

Una vegada definits els límits del feu d'en Nunyo Sanç, hom està en condicions de determinar-ne la superfície que, al present, abraçaria la totalitat de les possessions Almallutx, s'Estret, es Prat de Cúber, Tossals Verds i sa Casa Nova de Soller, a més de la quarta part de Cúber.

L'àrea així delimitada ocupa un espai d'unes 1.900 Ha. És, en definitiva, 6,5 vegades més extensa que les 25 jовades calculades en el còmput inicial.

19 ARM. ECR-1149, f. 187r, 19/09/1656.

Aqueixa diferència només s'entén si s'accepta que en el Repartiment s'avaluava únicament la terra laborable i que, en aquest cas, la gran majoria del territori és muntanya agresta, penyes i riscos sense vegetació i pràcticament inaprofitables per a qualsevol mena d'activitat humana.

2.3.- Els molins d'Alborotz.

A les versions sinòptiques catalana i llatina del Llibre del Repartiment de la Porció Reial i sota l'encapçalament "Aquest son los molins del Rey en les montanyes" es relaciona la presència de sis molins a Almallutx i altres dos al rafal Alborotz.²⁰ En canvi, el Llibre del Repartiment de Mallorca en la versió aràbiga (G. Rosselló, 2007a) res no en diu d'aquest llistat.²¹

Els documents pertanyents als segles XIII-XV que al·ludeixen els molins d'Alborotz, sempre reconeixen aqueixos enginyers com a pertanyents a "la porció que abans fou d'en Nunyo Sanç, ara del rei". S'han pogut inventariar els següents actes:

- L'any 1268, en Joan Baldrig posa amigues amb en Bernat Villamir el molí que té a la vall d'Almallutx, en el lloc anomenat l'Alzinar, a cens de 4 quarteres de farina de forment anuals al rei, portades a la Ciutat. Tant el cens com les despeses que s'han d'invertir en preparar-lo i aparellar-lo es pagaran a parts iguals. Ambdós hi podran moldre no tan sols el blat que necessitin per a la pròpia provisió, sinó el que vulguin vendre a tercers, sense haver de pagar moltura. I si fan hort prop del molí, també serà amigues.²²

- El mateix dia n'Àries Yanyes, batle i procurador de l'infant en Jaume de Mallorca, estableix als dos personatges anteriors un molí situat al mateix lloc, baix del que ja posseeix en Joan Baldrig. El document no n'especifica les confrontes, però faculta els interessats a bastir, dins un únic casal, dues rodes i dos cups.²³ Paguen 5 sous d'entrada al Patrimoni reial i hauran de satisfer anualment a l'infant un censal d'una masmudina²⁴ el dia de Pasqua.

20 "En Almaluchy VI molins. Item en lo Rabal Aborroch II molins" (G. Rosselló, 2007b: 165; P. Bofarull, 1856: 61).

21 La interpretació d'aqueixa dissimilitud no és gens fàcil. Formaven part, aquests molins, de la porció reial primitiva? O bé procedeixen de la porció d'en Nunyo Sanç, incorporada al Patrimoni reial en morir el comte l'any 1241/42? El matis és important, perquè admetre la segona possibilitat implica reconèixer que les versions sinòptiques —al manco una part d'elles— no foren redactades l'any 1232 sinó que foren escrites els anys posteriors (P. Pérez, 2010: 29; i 2011: 176).

22 "Quod omnes missiones que sunt faciende circa dictum molendinum faciendum et construendum et aptandum faciamus communiter, et quod soluamus de communi censum predictum eidem domino regi et suis; et quod uterque nostrum molat in dicto molendino sine multura totum bladum quod necesse habeamus ad opus hospitii nostri vel ad opus vendendum. Et si forte facerimus ortum prope dictum molendinum, quod sit medium per medium ad modum superiorem". ARM. ECR-345, f. 322r, 9 calendes març 1267 (21/02/1268).

23 "Unum molendinum in valle de Almelug in loco vocato Olzinar et est subtus molendino quod jam habes ibi tu, dictus Johannes, et quod possitis facere in dicto molendino tamen sub uno casali duas rotas et duos cups". ARM. ECR.345, f. 322v, 9 calendes març 1267 (21/02/1268).

24 Moneda circulat que equival a 5 sous reials de València.

- Na Caterina, l'esposa d'en Francesc Baldrig, en quedar vídua l'any 1309, ven a n'en Francesc Malferit tots els honors, tinences i possessions que son marit tenia, a delme i tasca del rei, a les valls d'Almallutx i de Cúber. També li ven el molí del coll de l'Alzinar (*"quoddam molendinum quod habeo in dictis honoribus in collo de Salzinar"*), que son espòs tenia a cens de 4 quarteres de farina de forment anuals pagadores al rei. Tot per 400 lliures de Mallorca. El comprador haurà de pagar el censal, el delme i la tasca al Patrimoni reial.²⁵

- L'instrument de venda a n'en Bernat Canela de dos casals de molí situats en el lloc de l'Alzinar d'Almallutx, per part dels germans en Bernat i en Pere Fuxà, tots de la parròquia de Selva, és el primer document que en proporciona les confrontes. El molí es troba ran d'un torrent i tan sols confina amb les comunes d'Almallutx. La venda s'escriptura l'any 1380 per 65 lliures mallorquines, més un cens anual de 7 quintars de farina pagador al rei per Nadal.²⁶

- En Bernat Canela acabà endeutant-se i hagué de subhastar els dos casals amb una quintana i hort per retornar 40 lliures al prevere beneficiat a la Seu, mossèn Nicolau Cuc. Ho comprà el venerable en Pere des Catlar, l'any 1406, pel mateix valor que el deute i amb les mateixes càrregues anteriors.²⁷

- L'any 1417, els dos casals eren d'en Pere Mateu i na Salvadora, cònjuges de Selva, qui abonaven el mateix censal al rei. Endemés, però, havien de satisfer cada any a n'en Pere des Catlar altres dues lliures censals el dia de Nadal. Segurament, doncs, en algun moment intermedi en Pere des Catlar havia instituït un nou nivell de domini establint els casals a la parella pel cens esmentat. Ara, els esposos venen l'immoble a n'en Pere Armengol de Selva per tan sols 12 lliures.²⁸

- Ben aviat, en Pere Armengol tingué problemes amb els veïns usufructuaris de les comunes d'Almallutx. L'any 1420, es queixa que els germans en Guillem i en Pere Malferit han arrendat les pastures i l'estivada de la comuna a diverses persones. Els llogaters hi han posat tal quantitat de bestiar boví que, quan els bous s'acosten a la síquia per beure, la destrueixen. La situació ha esdevingut tan dramàtica que n'Armengol ja no pot moldre per manca d'aigua. En una carta datada l'onze de maig, el lloctinent ordena als germans Malferit que facin custodiar els bous per tal que no s'acostin a la síquia per beure sense permís de n'Armengol.²⁹

25 ARM. ECR-357, f. 207v, calendes octubre 1309 (01/10/1309).

26 La venda es fa *"cum meatu aque quod molendinis pertinente ad molendum"*. ARM. ECR-395, f. 189r, 18/12/1380.

27 S'inclouen a la venda *"duo cassalia molendinorum cum eorum arreus que nunc ibi sunt, cum quintanis et bortis"*. ARM. ECR-469, f. 36v, 13/10/1406.

28 ARM. ECR-22, f. 170r, 08/07/1417.

29 ARM. LC-96, f. 86r, 11/05/1420.

- La provisió no degué ser suficient, sinó que el bestiar probablement acabà per destruir del tot la xarxa de transport d'aigua. Els casals del molí, l'any 1461 es trobaven completament enrunats, abandonats i sense moles. I, endemés, es desconeixien els hereus d'en Pere Armengol, que ja era mort. Per tant el Procurador reial, en Francesc Burguès, estableix de nou a n'en Pere Mateu de Selva els dos casals de molí blader i un hortet per 5 sous d'entrada, més 5,5 quarteres de farina censals pagadores al rei per Sant Pere i Sant Feliu. Prèviament, en Pere des Catlar havia renunciat a les dues lliures censals que tenia dret a rebre sobre el molí, perquè no es trobava ningú qui se'n volgués ocupar amb aqueixa càrrega.³⁰

2.3.1.- La localització dels molins d'Alborotz.

Les referències de l'any 1268 que aquí s'addueixen situen els dos molins d'Alborotz a la porció d'en Nunyo Sanç, en el lloc anomenat l'Alzinar. R. Juan (1969) ja va percebre i posà de relleu la categoria de topònim que té aquest "alzinar" on s'ubiquen els enginyers hidràulics, però no aconseguí situar-lo.

Una de les resolucions de la disputa que s'enceta l'any 1276 entre els habitants dels llocs d'Almallutx i Almadrà per qüestió de fites i partions, indica que la partió entre les dues valls baixa des del coll de ses Barraques pel cim de les roques fins arribar al torrent de s'Alzinar de Massanella. Aqueix torrent és, tal com s'ha deduït abans, el torrent de Massanella que baixa des Prat de Cúber.

Com a conseqüència de tot plegat, i tenint en compte que els molins han d'estar propers a una font prou cabalosa que en permeti el funcionament, resulta versemblant identificar els dos molins amb els existents a n'es Molinot, prop des Prat de Cúber; i el curs d'aigua que els feia rodar és el que neix a la font des Prat o de Massanella.³¹

J. M. Quadrado (1850: 527) assegura que en el segle XIX eren visibles les runes d'aquests enginyers hidràulics. Encara ho són avui en dia. A. Ordinas *et alii* (1995: 76) les descriuen així:

"Es tracta de dos molins disposats deforma escalonada i separats per una canal de 41 m, que aprofitaven l'aigua de la Font de Massanella i dels que tan sols en resta la canal i part dels cups. Manquen els restes dels obradors i de les moles, tot i així es calcula que el superior tenia una caiguda d'uns 8 m, mentre que l'inferior sembla que sols arribava als 6

30 El procurador reial li estableix "dos casals de molí e hun troset d'hort enderocats, lo qual solia asser molí blader de duas moles". Aleshores el molí es trobava en un estat deplorable: "dasemperat de algun posehidor (...) daruhit e a gran temps que vage (...) tot enderocat e cens moles". ARM. ECR-649, f. 10r, 20/10/1461.

31 Entre 1748 i 1750, l'aigua de la font fou aconduïda a les cases de Massanella mitjançant una canaleta de 5,7 km de llargada, construïda sota la direcció de Jacint Antoni Fontanet "Montserrat" (Ordinas, A. *et alii*, 1995: 91).

m. A les proximitats del molí inferior hi romanen restes d'una edificació de 48 m² de planta. Possiblement correspongui al molí d'aigua citat a documents de l'any 1583”.

Caldria realitzar un estudi en profunditat de la zona per tal d'arreplegar possibles restes arqueològiques, aixecar la planimetria de les estructures i analitzar el traçat i l'aprofitament de la xarxa hidràulica.

El muntant de la síquia dels cubs dels molins d'Alborotx.

El cub inferior s'ha després de la roca que el sostenia i es troba fragmentat en el terra.

Una vista del cub superior en el seu estat actual.

2.4.- *Les comunes d'Almallutx.*

En els documents acabats de citar relatius a molins compareix sovint la qualificació de “comuna d'Almallutx” o “muntanyes comunes d'Almallutx”, que cal conceptuar com un conjunt de terres, garrigues i boscos cedits indivisament als repobladors pel comte en Nunyo i explotats en comú pels habitants d'Almallutx. És un topònim freqüent a la documentació del segle XIV, utilitzat com a confronta de diverses possessions. Els instruments més significatius al respecte són els següents:

- Una clàusula de la sentència de 1276, tantes vegades citada, determina que els habitants d'Almadrà tendran ús i empriu per abeurar i pasturar el seu

bestiar a les garrigues que s'estenen des de la partió que s'hi descriu fins a un molí que s'anomena de l'Alzinar.³²

- En Guillem Malferit, fill del difunt en Bernat, l'any 1344 estableix a n'en Ramon de Vilarassa d'Escorca dues sorts de terra, una peça de vinya i garriga i un trosset d'hort que té a la vall d'Almallutx. La cessió es fa per 20 quarteres de forment censals per Sant Pere i Sant Feliu i 100 sous d'entrada. Una de les sorts, anomenada la Figuerola, confronta amb el camí de Cúber i amb la muntanya comuna.³³

- El 3 de febrer del 1345, en Joan Malferit i sa muller na Rumia, fill d'en Jaume Malferit, estableixen a n'en Pere Nebot la meitat de l'alqueria d'Almallutx que li donà son pare, inclosa una era i una part de les cases. En Nebot paga una entrada de 5 sous i haurà de satisfer cada any un cens de 20 quarteres de forment per Sant Pere i Sant Feliu. No es diuen les confrontes d'aqueixa meitat, perquè estan dividides i disperses en nombroses sorts de terra. Els anys següents, però, en Pere Nebot va establir la seva part en bocins encara més petits de terra, fent una clara distinció entre l'hort, el verger, l'hortal, l'era, les cases, els corrals i la part proporcional de les comunes. D'entre les sorts de terra, n'hi ha un grapat que confinen amb la comuna: una peça anomenada la Rota i altres dues sense nom situades prop de les cases, que limiten també amb el camí de Sóller; i lo Verger, amb noguers vora un torrent. La Plana del Tossal, en canvi, no limita amb les comunes, però sí que ho fa amb el torrent de les Vinyes, el de les Figueroles i el camí de Sóller.³⁴ En Nebot estableix igualment a n'en Ramon Vilarassa la part i el dret que té a les comunes de les muntanyes, fins a l'orient de l'Estret i del coll de la Planella.³⁵

- Limiten igualment amb les comunes una casa i quatre sorts de terra que en Guillem Gall d'Eivissa ven per 100 lliures a n'en Bernat Malferit d'Almallutx, vers 1357. Dues de les peces i la casa confronten també amb el camí de Cúber, i les altres dues ho fan amb un torrent.³⁶

- El baix rendiment que proporciona i els elevats censos que ha de pagar són els arguments que proporcionen els parents i amics dels pubills i hereus

32 "Pronunciamus esse insuper quod predicti Thomam et Petrum Salambe et successores eorum in dicta alcheria de Almedran habeant usum et ademprium ad opus bestiarum quod stat vel stabit in predicta alcheria de Almadra, in aquis et in pascuis ultra predictos terminos versus Almelug usque ad quoddam molendinum quod dicitur de Solzinar liber et sine contradicione et impedimento hominum de Almelug et cuiuslibet persone".

33 ARM. ECR-370, f. 189v, 8 calendes setembre 1344 (25/08/1344).

34 ARM. ECR-370, f. 218r, 3 nones febrer 1344 (03/02/1345); ECR-370, f. 220r, nones febrer 1344 (05/02/1345); ECR-370, f. 228r, 3 calendes abril 1345 (30/03/1345); i ECR-19, f. 40r, pridie idus març 1347 (14/03/1348).

35 La frase en qüestió diu: "Item do et stabilio tibi et tuis partem et jus quam et quod habeo in comunibus montanearum, scilicet usque ad (aree?, arem?, orem?) del Stret et usque ad collum de la Planella". La paraula posada entre parèntesis no es intel·ligible fàcilment. R. Juan (1970: 3) la transcriu com "orientem". Encara que no sigui prou evident, hom creu que aqueixa lectura és sostenible.

36 ARM. ECR-384, f. 173v, 09/11/1359.

d'en Guillem Bonafè de Selva, mort intestat, per treure a subhasta pública l'alqueria que tenen a d'Almallutx. La possessió es troba dividida en peces de terra disperses per diversos llocs de la vall, algunes de les quals confinen amb les muntanyes comunes. És el cas de lo Verger, que limita també amb el camí de Cúber. L'alqueria és adjudicada a n'en Pere Malferit d'Almallutx, per 30 lliures, el setembre del 1362.³⁷

- Encara l'any 1371, en Guillemó Malferit d'Inca, de 18 anys, fill i hereu d'en Joan, estableix a n'en Bernat Canela d'Escorca, una peça de terra anomenada lo Verger, que confronta amb un altre verger, amb el camí d'Inca i amb el torrent de les Basses; i una altra dita la Vinyassa, que limita amb les muntanyes comunes i amb el torrent de les Vinyes. En Canela haurà de pagar a n'en Guillemó un cens en forment per Sant Pere i Sant Feliu.³⁸

- El capbreu d'en Manresa, finalment, informa que la vall o el lloc d'Almadrà de la parròquia d'Alaró, situada en porció del bisbe de Mallorca, confrontava en el segle XIV amb les comunes d'Almallutx, situades en alou reial.³⁹

2.4.1.- La localització de les comunes d'Almallutx.

El tractament de la documentació anterior ha fet possible identificar la majoria dels topònims i accidents geogràfics que s'hi mencionen:

- El torrent de ses Vinyes ha de ser el rierol ara denominat torrent de Cúber, que se forma a partir de la font del Noguer i baixa cap a s'Estret des Gorg Blau. La suposició es confirma per l'existència del puig de ses Vinyes, topònim que designa el punt més alt de la serra i està situat al vessant nord del torrent. Entre aquests dos accidents geogràfics se situaria la Vinyassa i altres sorts de vinya.

- El camí de Cúber, altrament denominat camí de Sóller, s'ha de referir necessàriament a aquell que comunica les cases d'Almallutx amb el Pla de Cúber i que circula paral·lel al torrent acabat de citar, encara identificable a trams per l'observador expert. Al dir de R. Juan (2002: 111) "comunicava la vila de Sóller amb el Pla de l'Illa, passant per Almallutx, Turixant, l'alqueria d'Escorca, els boscos de Son Macip i Lluc, el coll de la Bataia, Caimari, Selva...".

- Entre el torrent de ses Vinyes i el camí de Cúber se situa la Plana del Tossal, que toca també el torrent de ses Figueroles. El topònim es correspon perfectament amb la geomorfologia, ja que és una plana situada baix del puig més elevat dels Tossals (es Més Alt d'Almallutx/Morro d'Almallutx). Al seu voltant s'hi troben també la Rota i les vinyes de la Figuerola. Per tant, aqueix torrent ha de ser el reguerol que neix a Es Ribellet i travessa el Vermell de l'Ou

37 ARM. ECR-386, f. 65v, 29/09/1362.

38 ARM. ECR-20, f. 80r, 23/01/1371.

39 ARM. RP-2006, f. 726 i ss. Alaró.

abans d'ajuntar-se amb el de ses Vinyes.

- Finalment, el torrent de ses Basses, prop del qual cal ubicar lo Verger, seria el que baixa de la font des Fonoll i passa pel sud de les cases, el més cabalós i constant de tots. El seu traçat curt, estret i abrupte el fa idoni per construir-hi rescloses que retenen una quantitat d'aigua suficient per mantenir una zona de reguiu.⁴⁰ Algunes d'aqueixes basses encara existeixen i potser que hagin originat el topònim identificatiu del torrent. D'altra banda, la divisió de termes entre Almadrà i Almallutx definida en el document de 1276 marca el límit de les comunes per la vessant sud, tal com es desprèn del capbreu d'en Manresa.

Si les anteriors deduccions són correctes, la muntanya comuna d'Almallutx coincidiria, a grans trets, amb la totalitat de la possessió actual des Tossals Verds. I, si la lectura que fa R. Juan és adequada, com s'ha indicat, les comunes haurien d'ocupar també una part de sa Serra des Teixos, fins arribar al coll de sa Planella.

Devers es Molinot se situa sa Barrereta, un congost clos amb una paret i un pas amb barrera en el camí. Per tant, té lògica i s'entén que els jutges de l'infant Jaume autoritzassin els habitants d'Almadrà per pasturar el bestiar fins a l'indret on es trobava el molí de l'Alzinar.

3.- La localització i situació de les alqueries i rafals musulmans.

A partir de les deduccions anteriors i com a colofó del present estudi, cal fixar la localització i situació de les alqueries i rafals musulmans que compareixen en el Llibre del Repartiment de la Porció del Rei a les Muntanyes.

3.1.- El rafal Turixant i les alqueries Almallutx, Cúber i Binimorat.

Ja s'ha indicat que alguns dels topònims que es comenten apareixen en aquell llibre i s'han mantingut més o manco invariables fins avui: Turixant, Almallutx, Cúber i Binimorat. I no tan sols això, sinó que els llocs de poblament d'època andalusí són els mateixos que reocuparen els colons repobladors cristians, que també han perdurat. Així ho demostren les restes arqueològiques descobertes en aquells indrets que han estat prospectats (J. Deyà, 2012: 170). Per tant, s'ometen aquí les diferents interpretacions que els lingüistes han proposat sobre l'origen dels topònims, perquè res no aporten al tema que ateny la present monografia.

3.2.- El rafal Alborotz.

El rafal Alborotz compareix en el còdex llatinoaràbic com Abinroz o Aboroz i en el llatí i el català com Alboroz o Abujuz. Pel que fa a l'origen i significat del topònim, els lingüistes de formació romanista no en fan gens

de cas. Segons l'arabista G. Rosselló Bordoy (2007c: 208), tindria un origen fitomorf o vegetal i proposa com a ètim *"al-ballût"* = alzina o aglà, *"que estaria en consonància con la vegetación propia de la montaña mallorquina"*. El dubte li sorgeix a l'hora de situar-lo, puix que el nom del rafal desapareix abans del segle XIV. L'autor troba una possible solució en el següent argument: *"Al pertenecer a Raimon de Sant Martí pudo integrarse en una propiedad única junto a Almelug y rabal Aben Durdur, esto explicaría su desaparición de la documentación posterior"*. El raonament és correcte, tal com s'acaba de documentar. Acceptant, com s'ha dit al començament, que les alqueries i rafals relacionats en el Llibre de la Porció del Rei segueixen un cert ordre lògic de proximitat, confronta o veïnatge, el rafal Alborotz hauria d'estar prop de les alqueries Almallutx i Cúber.

En conclusió, doncs, el rafal Alborotz ha de coincidir necessàriament amb la possessió que es coneix amb el nom de Es Prat de Cúber.

Una prospecció arqueològica ha pogut constatar en superfície uns pocs vestigis de ceràmica almohade, prop de la casa mig derruïda d'aqueixa possessió.

Les cases d'es Prat de Cúber podrien correspondre al rafal andalusí Aborotz.

3.3.- El rafal Aben Durdur.

Segons la hipòtesi de G. Rosselló Bordoy, el nom del rafal correspon a un antropònim no identificat i, per tant, hauria d'anomenar-se rafal d'Ibn Durdûr (Mut; Rosselló, 1993: 163). En qualsevol cas, el topònim no torna comparèixer

⁴⁰ També en aquest indret caldria efectuar un estudi hidrològic acurat, que segurament proporcionaria informació força valuosa.

a la documentació medieval. Seguint a R. Juan, G. Rosselló Bordoy (2007c: 207) apunta que el rafal Aben Durdur possiblement estava ubicat entre Binimorat i sa Calobra; però, si així fos, estaria fora del feu adquirit per en Nunyo Sanç quan, en realitat, l'única referència segura que hom té és que es trobava precisament dins aquest feu.

Per tant, descartats Cúber, Almallutx i el Prat de Cúber, l'única zona planera mínimament habitable en aquell indret geogràfic és allà on hi ha ses Cases Velles dels Tossals, avui abandonades. Està situada prop del Pou de sa Bassola i no gaire lluny del torrent des Prat de Massanella i dels molins d'Alborotz. A manca de prospeccions arqueològiques que ho puguin confirmar o descartar, és el lloc més adequat per situar-hi el rafal d'Ibn Durdûr.

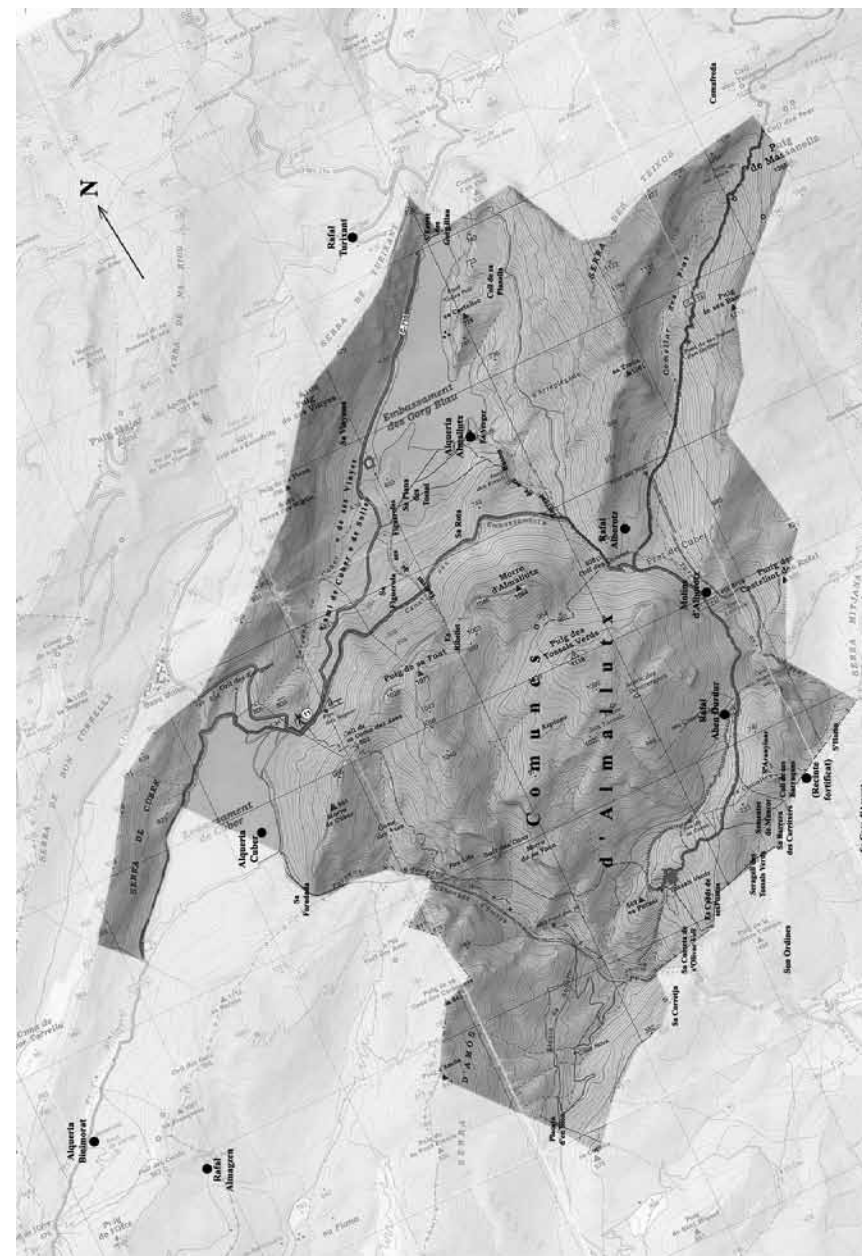
L'altra possible ubicació coincidiria amb les cases de la possessió actual de Tossals Verds. Des de 1986 pertany al Consell Insular de Mallorca, que hi ha habilitat un refugi de muntanya de la ruta de Pedra en Sec. L'única prospecció duta a terme pels seus voltants ha proporcionat alguns vestigis d'ocupació talaiòtica, però molt poques evidències d'època musulmana. Aqueixes restes semblen correspondre més a un refugi temporal que no a un lloc d'habitació permanent (M. Calvo *et alii*, 2002). A més, la tècnica constructiva de les marjades i tanques no aconsella afirmar que fossin bastides més enllà del segle XVII. La rondalla popular recollida per Mn. Antoni Mª Alcover (1969: 76) explica metafòricament i permet entendre de quina manera es va arreplegar i transportar fins prop de l'habitatge la terra fèrtil de les rodalies per formar els sementers. La casa segurament fou bastida durant el segle XVIII i disposava de tafona, molí de sang i aljub (Ordinas, A. *et alii*, 1995: 35). Per tant, és poc probable que allà s'hi ubicàs el rafal andalusí.

3.4.- El rafal Almagzen.

La situació és anàloga pel que fa al rafal Almagzen, citat també en els còdex català i llatí com Almaggen i Almaagzem. L'intent que fa G. Rosselló Bordoy (2007c: 209) d'explicar aqueix topònim relacionant-lo amb l'aparell estatal que dirigia l'administració de les Illes Orientals d'al-Andalus, a través del vocable àrab "*al- majzan*", res no aporta en ordre a la seva possible localització. Al mateix temps, la proposta de situar-lo entre Binimorat i sa Calobra sembla molt dubtosa i poc precisa. Se sap del cert, únicament, que no es trobava dins la porció d'en Nunyo Sanç. El rei l'havia cedit en alou franc a n'en Joan Ferran, un cavaller de l'òrbita de l'infant en Pere de Portugal; i aquest darrer el nomena en el llistat de les seves propietats. Per tant, era una de les possessions situades dins d'aquells territoris que, més endavant, constituïren la cavalleria de la Calobra. D'altra banda, en el llistat d'alqueries i rafals del Llibre de la Porció del Rei, aqueix rafal es troba relacionat després de Binimorat i abans d'Aben Durdur.

L'únic indret que compleix totes les premisses anteriors és la zona situada entre Binimorat i el torrent de Cúber, en el lloc anomenat sa Font de sa Parra.

També en aqueixa ocasió, però, són les prospeccions arqueològiques les que tindran la darrera paraula.

Plànol elaborat per l'autor a partir del *Mapa i Guia Excursionista i Turística. Mallorca. Tramuntana Central* a escala 1:25.000, de l'Editorial Alpina (2005).

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, J. M. (1969): "El Bon Jesús i Sant Pere i l'amo d'es Tossals Verds", a *Aplec de Rondalles Mallorquines*, tom XIV, Ed. Moll, Palma, p. 72-78.
- BOFARULL MASCARÓ, P. (1856): "Repartimiento de Mallorca, Reg. 26", a *Repartimientos de los reinos de Mallorca, Valencia y Cerdeña, publicados de Real Orden.- Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, Tom XI, 2, Barcelona.
- BOVER ROSSELLÓ, J. M. (1850 [1983]): *Nobiliario mallorquín, dedicado a la Reina nuestra señora*, Imprenta de Pedro José Gelabert, Palma, 455 pàg.
- CALVO, Manel *et alii* (2002): "L'abric dels Tossals Verds (Mallorca)", a *Mayurqa*, 28, Palma, p. 171-184.
- CATEURA BENNÀSSER, P. (1986): "Los caballeros en la repoblación señorial de Mallorca", a *El regne de Mallorca i el sud francès*, IV Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, p. 83-89.
- CATEURA BENNÀSSER, P. (1997): "Las cuentas de la colonización feudal (Mallorca, 1231-1245)", a *En la España Medieval*, 20, p. 57-141.
- DEYÀ MIRÓ, J. (2012): "Noves aportacions a l'arqueologia de la vall de Sóller i els seus voltants", a *VI Jornades d'Estudis Locals de Sóller i Fornalutx*, Sóller, p. 165-180.
- FONT OBRADOR, B. (1972): *Historia de Lluçmajor. Volumen Primero. De la Prehistoria al siglo XIV*. Gráficas Miramar, Palma, 410 pàgs.
- JUAN MESTRE, R. (1969): "Los molinos de Almelug", a *Sóller*, edicions del 22/11/1969 i 29/11/1969.
- JUAN MESTRE, R. (1970): "Almelug", a *Sóller*, edició del 14/02/1970, p. 2, i 28/02/1970, p. 3.
- JUAN MESTRE, R. (2002): *Escorca. Apuntes para la historia del municipio*, 2 toms, Ed. Calima, Palma.
- MIRALLES, SBERT J./ROTGER CAPLLONCH, M. (1910): "Biografía y cartulario del primer Obispo de Mallorca", a *BSAL*, 13, Palma, 65-68 i 141-143.
- MUT CALAFELL, A./ROSSELLÓ BORDOY G. (1993): *La Remenbrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear, Palma, 230 pàg.
- ORDINAS, A.; ORDINAS, G.; REYNÉS, A. (1995): *Es Tossals Verds, nom per nom*, Consell Insular de Mallorca, Palma, 100 pàg.
- PÉREZ PASTOR, P. (2010): "Mallorca, 1230-1232. Reflexions a partir de la relectura del còdex llatinoaràbic del repartiment", a *BSAL*, 66, Palma, p. 9-34.
- PÉREZ PASTOR, P. (2011): "De jovades i quarterades. Amidaments i equivalències a partir de la relectura del Llibre del Repartiment de la porció reial de Mallorca (s. XIII)", a *Estudis d'Història Agrària*, 22, Barcelona, p. 165-179.

QUADRADO, J. M. (1850): *Historia de la conquista de Mallorca. Crónicas inéditas de Marsilio y de Desclot en su texto limosín*, Palma.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (2002): "De Mayúrqa a Mallorca: De djuz islàmic a districte feudal", a *Comunicació*, 104, Palma, 23-44.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (2007a): *Documents cabdals del Regne de Mallorca. Còdex llatinoaràbic del Repartiment de Mallorca. ARM*, s/n, Parlament de les Illes Balears. Salamanca, 143 pàg.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (2007b): *Documents cabdals del Regne de Mallorca. Llibre del Repartiment de Mallorca o Llibre del Rei (ARM, 18)*, Parlament de les Illes Balears. Salamanca, 381 pàg.

ROSSELLÓ BORDOY, G. (2007c): *El Islam en las Islas Baleares. Mallorca musulmana según la 'Remembrança...' de Nunyo Sanç y el 'Repartiment...' de Mallorca*, UIB, Palma, 494 pàg.

ROSSELLÓ VAQUER, R. (1979): *Història d'Alaró. Segles XIII-XIV*, Mallorca, 130 pàg.

VICH SALOM, J./MUNTANER BUJOSA, J. (1945): *Documenta Regni Majoricarum (Miscelánea)*, Imp. Amengual y Muntaner, Palma, 308 pàg.

ZOZAYA, J.; MIRANDA, M. F.; MOURE, A. (1972): "El yacimiento medieval de Almallutx (Escorca, Baleares)", a *Noticiario Arqueológico Hispánico*, 1, Madrid, p. 199-220.

ABREVIATURES

ACM Arxiu Capitular de Mallorca

ARM Arxiu del Regne de Mallorca

FRB Fontes Rerum Balearium

APÈNDIX

ACM. Pergamí nº 7949, 9 calendes maig 1276 (23/04/1276)

Divisió dels termes d'Almallutx i Almadrà.

"Noverint universi quod cum contencio esset sive controversia inter homines de Almelug ex una parte et Thomasium Salambe et Petrum fratrem eius ex altera super terminis de Almelug et alcherie de Almadran dictorum Thomasii et Petri Salambe nos Petrus Rubey et Arnaldus Bajuli iudices illustris domini Infantis Jacobi mandato eiusdem domini Infantis accessimus ad predicta loca de quibus erant contentio inter partes et visis et intellectis rationibus utriusque partis et atestationibus testium jam productorum per partes predictas tam coram Petrus de Montesono quondam quam etiam coram nobis contentionem sive controversiam predictorum terminorum in presencia dictarum partium ita duximus terminandum quod termini de Almelug protendantur versus alcheriam de Almadran a parte occidentis usque ad pug Damor et ex inde descendendo usque ad quendam collem versus tenedonem alcherie Raymundi Guitart, et de predicto colle secundum quod aqua discurrit in illa comba usque ad serram eiusdem combe versus meridiem, et descendendo per illam serram

usque ad torrentem de Cuber et deinde recte ascendendo usque ad altitudinem cuiusdam ruppis alte que ibi est super dictam alcheriam de Almadran versus circium, et ex inde descendit per quosdam parietes sarracenicos usque ad quandam combam ubi sunt quidam ulyastrarios, et ex ipsis ulyastrariis ascendunt dicti termini per quandam parietem sarracenicum similiter et per quandam serram ubi sunt quedam talae et directe per dictam serram et cacumina ruppium dicte serre ascendunt etiam dicti termini usque ad collum qui dicitur de ces Barraques. Et postea per sumitates dictarum ruppium dicti colli de ces Barraques descendunt dicti termini per ipsas sumitates ipsarum ruppium descendendo versus torrentem de Ulzinar de Massanella. Quantum infra predictas confrontationes includitur versus Almelug pronunciamus esse de terminis et de tenedone hominum de Almelug presentium et futurum; versus vero meridiem sicut aque discurrunt a predictis terminis ultra versus dictam alcheriam de Almadran pronunciamus esse de terminis et de tenedone alcherie de Almadra et pro parte de terminis alcherie Raymundi Guitart et Raymundi de Palaciolo. Et in predictis terminis superius designatis sunt termini fixi, scilicet: in predicto collo versus alcheriam Raymundi Guitart et in ipsa serra supra dictum collum sunt cruces facte in ipsis ruppiis que ibi sunt, et in ipso collo de ces Barraques est similiter crux facta in quadam ruppe. Pronunciamus esse insuper quod predicti Thomam et Petrum Salambe et successores eorum in dicta alcheria de Almedran habeant usum et ademprivium ad opus bestiarum quod stat vel stabit in predicta alcheria de Almadra, in aquis et in pascuis ultra predictos terminos versus Almelug usque ad quoddam molendinum quod dicitur de Solzinar liber et sine contradiccione et impedimento hominum de Almelug et cuiuslibet persone. Pronunciamus etiam quod predicti homines de Almelug habeant pascua et ademprivium cum bestiario eorum in terminis dicte alcherie de Almadran salvo et retento quod neutra pars faciat talam de bladis seu arboribus vel aliis alteri parti.

Et predicta divisio fuit facta in presentia et testimonio Bernardi de Ripullo, bajuli de Bunyola, et Berengarii de Palaciolo et Raymundi Guitart et Petri Astruz de Soler, et Guillemi Baldric et plurium aliorum”.

LA PRIMERA INDEPENDENCIA MUNICIPAL DE FORNALUTX I EL BATLE ANTONI MAYOL "XOROI"

Joan Antoni Estades de Moncaira i Bisbal

A manera d'introducció,

*"Ara fa exactament dos cents anys
un bon dia de Tots Sants
entre aldarulls i planys
per obra i gràcia d'una Constitució,
de llogaret, Fornalutx, en vila es convertia.
No duraria gaire aquesta alegria
apenes si fa, no fa, dos anys
a l'anterior situació
de llogaret tornaria.
Haurien de transcórrer vint i dos anys
A Espanya canviaren els governs
i el rei absolut un dia va mori
perquè doncs a la fi
fos ell ben evident
que, l'antiga alqueria
a tenir propi ajuntament,
dret doncs ella tenia ."*

Un article de tal "Constitució" - promulgada el 19 de març de l'any 1812- festa de Sant Josep (D'aquí l'irònic malnom de "La Pepa" donat pels seus adversaris), el TRESCENTS-DEU deia ben claret que:

"Se pondrá Ayuntamiento en los pueblos que no lo tengan y en que convenga le haya, no pudiendo dejar haberle en los que por sí o con su comarca lleguen a mil almas y también se les señalará termino correspondiente”.

Per tant en virtut de tal article, el 1 de novembre de 1812 a Mallorca les poblacions de: Banyalbufar, Búger, Capdepera, Costix, Fornalutx, Lloseta, Santa Eugènia i Son Servera es van transformar en municipi independent i separat obviament del consistori del que fins llavors havia depengut.

S'hi afegiria, l'any següent Vilafranca, que feia part de Petra.

Pel que ens tocava a sollerics i especialment a fornalutxencs, el batle, de tot el terme de Sóller, es deia Joan Castanyer.

El rector de la parroquia major de Sant Bartomeu era el prevere deianenc Mossen Pere Gamundi Penya.

Antoni Mayol Arbona "Xoroi" proclamat batle de Fornalutx.

Aquell dia diu, l'historiador Josep Rullan i Mir, que fou proclamat batle del nou municipi de Fornalutx Antoni Mayol Arbona, de Can Xoroi, (1758-1848).

Aquest senyor per part de pare descendia dels Mayol de Bàltx, La mare era de Ca'n Xoroi.

El dia abans - 31 d'octubre - "Xoroi" havia prestat jurament, a Déu Nostre Senyor sobre els Sants Evangelis, del càrrec que se li encomenava.

Ho havia fet davall la porxada de l'església i en mans del vicari in capite, el Doctor en Sagrades Escripures Antoni Estades de Moncaira i Ripoll.

ANTECEDENTS HISTORICS

Fornalutx existia ja abans de venir el Rei En Jaume.

En un treball conjunt realitzat pels investigadors Antoni Quetglas Cifre i Antoni Reynés Trias hem pogut asseblar-nos d'unes quantes coses relacionades amb la divisió dels dos termes

Aparcarem que tot això passà a les acaballes del que uns historiadors nomenen "Guerra de la independència" i altres més nostrats "Guerra del francès" o que Mallorca, amb la ciutat andalusa de Cadis, no fou ocupada per les tropes invasores de Napoleó.

El que ens interessa saber i tenir clarés que aquesta independència i les altres que havien de venir després no foren donades per res. Novaser tot flors i violes.

El conflicte entre un i altre municipi havia de durar setanta set anys principalment per mor de les discrepàncies en la delimitació dels termes.

A finals del segle XVIII l'erudit Jeroni de Berard en la seva descripció de la vila de Sóller explicava: "Los confines de este termino son los de Lluch antes Escorca desde donde dista más y también el de Palma hacia el levante, el de Buñola y Valldemosa que dista de la Villa hacia el sur".

Llavors l'extensió del terme de Soller era major que l'actual i així va continuar fins a començament del segle XIX quan, gracies a la implantació del liberalisme a l'Estat espanyol, el llogaret de Fornalutx s'independitzà de Sóller.

Aquest procés de divisió ja hem dit va durar uns setanta-set anys, i estigué marcat pels esdeveniments polítics nacionals i sobretot pels conflictes d'interès entre els municipis que generaren una gran quantitat de paperassa que avui trobam a l'Arxiu Municipal de Soller

La segregació del que llavors era el llogaret de Fornalutx fou un procés de llarga duració que influí molt negativament en les relacions de veïnatge. Es pot dir no van ser tot flors, i violes ni prop fer-s'hi.

Tanmateix, les desavinences entre els dos nuclis es donaven feia segles, ja que sovint els fornaltuxencs es consideraven agraviats per les decisions dels sollerics.

Abans de la conquesta catalana, el 1229, ambdós nuclis de població ja existien com alqueries diferenciades però Fornalutx es va incloure en el districte de Soller.

Al llarg del segle XVII per donar més "autonomia" a Fornalutx es crea la "Junta de Prohoms" o "Consell de l'Església", format pel batle, un jurat i els veïnats més importants de la vila, que s'ocupava dels interessos locals (civils, militars, religiosos, etc.), que després eren traslladats al Consell de Soller.

Amb l'arribada dels Borbons al tron espanyol i la implantació del model municipal castellà, arran dels Decrets de Nova Planta (1715), s'eliminaren els consells i crearen els ajuntaments. Aquest fet no generà un canvi substancial en el paper secundari en els afers del municipi dels fornaltuxencs, que passaren a elegir a un veïnat com a regidor per representar-los a les Cases de la Vila de Soller.

1812

La proclamació de la Constitució de 1812 quan no havia del tot acabat la guerra del tot la guerra amb els invasors francesos suposà una important alteració en la divisió territorial de l'Estat Espanyol, ja que possibilità, a través de l'article 310, la independència administrativa dels pobles petits, de més de 1.000 habitants, que fins aleshores depenien d'un municipi principal.

Fornalutx des de mitjans del segle XVIII havia arribat a aquesta xifra gracies a un notable increment demogràfic, del 15,3 %4 i l'1 de novembre de 1812 pogué constituir el seu primer ajuntament a més d'un secretari i els empleats indispensables per a l'administració municipal.

Malgrat la voluntat inequívoca d'independència dels fornaltuxencs, la separació dels termes es realitza de forma traumàtica, produint-se nombrosos conflictes entre ambdues localitats que tenien com a rerefons l'exigència dels fornaltuxencs d'obtenir el terreny necessari per a la seva subsistència i la resistència dels sollerics a perdre territori i sobretot les rendes que se'n derivaven.

La comissió sollerica, formada pel batle Joan Castanyer, el regidor Llorenç Bauza i el sindic Jeroni Frontera; i la fornaltuxenca, composta pel batle Antoni Mayol, el regidor Pere Antoni Mayol i el sindic Antoni Busquets, decidiren que el terme de Fornalutx seria "la sisena part segons los vezins,

La partició acordada era prou diferent de l'actual, ja que deixava en el terme de Soller totes les possessions de Bàltx, Binibassi, sa Corretgera i alguns dels olivars des Marroig.

A més d'aquest acord s'establiren un conjunt d'obligacions i pactes:

- Els comissionats, en nom dels seus respectius ajuntaments renunciaren als drets que poguessin tenir per engrandir o disminuir els termes.

Els comissionats de Fornalutx s'obligaren a pagar totes les liquidacions corresponents dels bens del poble a Soller

El Sollerics,ells, acceptaren tornar a Fornalutx la sisena part dels censals dels dos termes que els lliurava aquest municipi.

Es pactà que, després d'haver liquidat els comptes dels bens segons el cadastre, i que els habitants de Soller que tinguéssin finques a Fornalutx i viceversa haguessin pagat el que els corresponia a cada municipi, es pagarien en censals a favor d'una i altra vila, a 3 per 100 del líquid de la talla comuna.

Fornalutx s'obligà a pagar a Soller tot el que aquesta vila havia bestret, pagat. I es pagaria per la vila de Fornalutx en concepte d'imposts.

Soller es comprometé a donar i satisfer a Fornalutx la part sobrant de les talles, després d'haver liquidat els comptes corresponents al 1814.

La primera independència de Fornalutx durà tan sols dos anys, ja que el 1814 tornà, al poder, Ferran VII, El Rei abolí les lleis dictades en el període de la Regència, de manera que els dos municipis es tornaren a juntar.

LA SEGONA INDEPENDENCIA 1820-1823

Amb el Trienni Liberal (1820-1823) conseqüència del cop d'estat del General Rafael del Riego i el retorn per tant de la Constitució de 1812, es va restituir la independència a Fornalutx i es nomenà batle Joan Ripoll Mayol de Bálitx, el senyor d'una possessió de Bálitx d'Avall.

L'agost de 1820 el Governador Provincial requerí dels dos municipis el nomenament dels seus respectius comissionats per a la divisió dels termes i l'Ajuntament de Soller protestà perquè considerava que les condicions de la partició el perjudicaven i els fornaltuxencs es negaven a pagar les talles corresponents al treball de divisió. Fornalutx es defensà argumentant que els retards en els pagaments eren les dificultats que tenien per cobrar els impostos, sobretot perquè el consistori sollerí no els havia lliurat les llistes corresponents als amos de finques.

El 14 de juny de 1821, l'ajuntament de Sóller proposà una línia divisòria que deixava molt disminuït el terme fornaltuxenc: Des de la possessió de Moncaira la línia de terme es dirigia primer al pi Gros de Binibassi, després al pont de Can Caixal i posteriorment, pel torrent de sa Corretgera, arribava al predi "los Muxellers" de Josep Vicens, es quedava per tant Binibassi i part dels Marroigs.

Tanmateix la Diputació no va fer gaire cas. Després de determinar un límit provisional i davant la impossibilitat d'arribar a un acord, a finals del 1821 nomenà Josep Francesc Villalonga, perquè amb membres dels dos ajuntaments formalitzassin la divisió.

Contra la seva voluntat el comissionat es topà amb les diferències irreconciliables entre els dos consistoris, de manera que la Diputació es veié obligada a acordar que els dos pobles, per separat i amb la major brevetat

possible, proposassen la línia de demarcació.

Segons la comissió fornaltuxenca havien de quedar dins el seu terme les quatre possessions de Balitx Ses Rubertes i els terrenys al nord del camí de Es Murterà a partir del pont Nou.

Els sollerics no es quedaren enrere amb les seves pretensions i proposaren una reducció dràstica del terreny fornaltuxenc, deixant-lo sense cap de les possessions de Balitx, la de Binibassi i alguns olivars dels Marroigs.

La resposta de la Diputació fou, diguem-li, salomònica:

Dia 18 de juliol de 1821 -una data ben senyalada-, dividí els termes de manera provisional i assignà Balitx d'Amunt i Balitx d'Enmig a Soller i Balitx d'Avall i Binibassi a Fornalutx.

Però cap dels ajuntaments me quedà satisfet i de seguida plantejaren recursos que no foren considerats.

Finalment dial 30 de setembre de 1822 el governador civil, Comte de Montenegro, comunicà tant a sollerics com a fornaltuxencs la resolució adoptada respecte de la línia divisòria que s'adaptava a la dictada provisionalment i a més establia que:

- Fornalutx es quedava a una quinta part del terme matriu, proporcional a la seva població o sigui per tant (1.021 habitants front els 5.700 de Sóller).

a) RECURSOS PASSIUS I ACTIUS

Dels censos passius, quedaven a càrrec de Fornalutx les 57 lliures i 16 sous que anualment aportava Antoni Mayol de Bálitx, 29 lliures, 6 sous i 8 diners que es prestaven al Dr. Pere Lluc Ripoll i 15 lliures que es prestaven a benefici de la Catedral posseïts per Andreu Sard.

Sóller es feia càrrec de la resta de censos passius fins a la suma de 495 lliures, 19 sous, 8 diners i 1/5 passaria a Fornalutx. Malgrat els censos corresponents a Fornalutx excedun poc a la quinta part del total, això quedava compensat amb la distribució dels censos actius.

Dels censos actius, que ascendien anualment a 98 lliures, 15 sous i 9 diners, Fornalutx havia de percebre 2 lliures, 2 sous i 10 diners de Jaume Arbona, 1 lliura i 10 sous de Joan Oliver -Roch-, 7 lliures, 4 sous i 1 diner de Antoni Aguirre, successor de Catalina Malondra, 8 lliures, 9 sous i 1 diner dels hereus de Miquel Llabrés -Bassó- i 3 lliures de Joan Baptista Estada de Moncaire. La resta quedava a favor de Soller.

Les comunes que existien en els districtes de Soller i Fornalutx quedaven respectivament a favor dels mateixos pobles, ja que es considerava que tenien el mateix valor.

Es feia administrador a l'Ajuntament de Soller dels censos que pertanyien a diverses "Mandas Pias", que s'havien de destinar als pobres i dels quals havia de lliurar una cinquena part a Fornalutx. A més s'obligava a cada localitat a tenir la seva pròpia casa de beneficència.

Jo tenc record d'una caseta en el carrer de la pau -coneguda pels fornaltuxencs del meu temps i dels temps dels meus pares i avis com "l'hospital- que a meitat del segle XX l'església tenia llogada a un particular qui per cert la comprà. Possiblement es tracti de l'esmentada casa de beneficència del Municipi de Fornalutx.

L'Ajuntament de Soller ell quedava com a administrador de les deixes que s'havien d'invertir en favor de determinades parenteles.

Els Ajuntaments de Soller i Fornalutx havien de nomenar comptadors i liquidadors per verificar aquesta divisió, els quals també havien de rendir els comptes de cada illeta.

- Fornalutx estava obligat a auxiliar amb una quinta part de les despeses de conservació.

REINCORPORATS A SOLLER ALTRE COP.

El 1823, després de la intervenció dels "Cent Mil Fills de Sant Lluís" comendats pel príncep francès Lluís Antoni de Borbó duc d'Angulema, i la tornada a l'absolutisme, s'abolí novament el municipi de Fornalutx i es reincorporà a Soller, encara que en el període posterior es generà alguna documentació sobre la fase d'independència.

El 1826, la Diputació Provincial sol·licità a l'Ajuntament de Sóller la remissió de les actes de l'Ajuntament de Fornalutx existent entre 1820 i 1823, així com les llistes d'aquest mateix període dels membres de les Milícies Nacionals, Caçadors de Muntanya i altres cossos armats. El 1836, després de la mort del rei Ferran VII i de l'ascens dels liberals al poder gràcies a la regent Maria Cristina, els veïns de Fornalutx sol·licitaren novament la independència.

A LA TERCERA LA VENÇUDA.

LA DEFINITIVA INDEPENDÈNCIA (Amb emperons)

9 maig 1937

Finalment, el 9 de maig de 1837, es produí la segregació definitiva dels dos municipis seguint la divisió feta el 1821 i la Diputació requerí a l'Ajuntament de Sóller el lliurament a Fornalutx de la documentació que li corresponia de l'arxiu municipal. Aquesta separació va comportar nous conflictes, sobretot territorials i contributius. Malgrat els veïns de Fornalutx estaven exempts de pagar les talles ordinàries a Sóller, també es negaren a pagar les contribucions de quota fixa del 1837 i el març de 1838 el regidor Pere Mayol, natural de Fornalutx, va haver de cessar del seu carrec per pertanyer a un municipi diferent.

Continuaren també les divergències per la recaptació d'imposts i per la titularitat d'algunes finques situades en els límits entre els dos pobles, especialment de la porció de terreny i casa propietat dels hereus de Catalina Pons, abans d'Antoni Pons -Tirany-.

El 1876 a causa d'alguns fraus comesos pels administradors de consums, es tornà a discutir la qüestió de les fites i es va obligar a reobrir el tema de la divisió. Dos anys després, el 1878, el govern de la Província de Balears obligà als dos ajuntaments a nomenar comissions per col·locar les fites entre els dos des d'acord amb el Reial Decret de 23 de desembre de 1870.

El vuit d'octubre de 1878, se reuniren a les rentadores de Biniairaix, la comissió de Fornalutx formada pel batle Joan Estades de Moncaira i Montaner els regidors Pere Antoni Nadal Mayol, Gabriel Ballester i Josep Arbona, i el secretari Joan Vicens i la de Soller amb batle Josep Serra Aulet, els regidors Antoni Joan Alcover, Amador Castanyer, Jaume Deya, i el secretari Joan Coll.

D'acord amb les disposicions del Governador de la província, la divisió començava en el Morro d'en Joi, motiu pel qual s'hi traslladaren i conveniren que des d'allà fins a les passadores de Can Det els terrenys pertanyien al poble on estaven declarats a l'amillament, a partir d'aquí les dues comissions exposaren les seves discrepàncies de caire territorial centrades sobretot en la propietat dels camins.

Pels fornaltuxencs eren seus el torrent des Barranc, els camins de Biniairaix a Fornalutx, el de Binibassi.

L'avinença fou impossible i les comissions nomenaren arbitres Bartomeu Frontera, de Soller i Guillem Mayol, de Fornalutx, que tampoc aconseguiren posar-se d'acord i cada un d'ells proposa la mateixa divisió que les seves respectives comissions.

Davant tanta discòrdia la Diputació decidí la divisió, mantenint com a base la del 1821, encara que del camí de Biniairaix a Fornalutx.

Posteriorment, el 1890, quan es col·locaren les fites entre els termes, d'acord amb el Reial Decret de 30 d'agost de 1889, es consignà que aquest camí i el de Binibassi pertanyia a Sóller, fet que novament obligà a l'Ajuntament de Fornalutx a protestar al·legant que segons constava en el seu arxiu, en la divisió del nou de juliol de 1837 aquest Ajuntament no havia volgut lliurar més territori que l'assenyalat el 1821.

- Quan es va fer la divisió del vuit de febrer de 1878 les dues comissions designades donaren per bona la divisió del 1821.

Els camins de Biniairaix a Fornalutx i de Binibassi eren comuns perquè els dos pobles havien contribuït al seu manteniment.

Contra el que pretenien els sollerics el terreny situat entre la síquia d'en Gotleu i el "Nogue" o canto de Can Tasco era de Fornalutx ja que aquest poble havia pagat el manteniment del mur del torrent.

- El tros de terreny resultat del canvi de llit del torrent que pretenia Soller sempre havia estat de Fornalutx, on havien pagat les contribucions i taxes.

D'acord amb els antecedents, les exposicions de les dues parts i després de la consulta de l'expedient del 1837, la Diputació ordenà el manteniment de la divisió realitzada el 1821.

Tot i això les porcions que eren objecte de discussió quedaren sota jurisdicció sollerica.

Malgrat aquestes disposicions no es col·locaren les fites fins el 1890 i encara els representants de Fornalutx es negaren a assistir, ja que havien posat un recurs d'alçada sobre les disposicions de la Diputació, encara que aquest finalment els fou denegat.

El darrer acte conegut pel que fa als límits entre els dos termes es produí arran de la confecció del nou cadastre, un procés molt llarg que tenia el seu origen en la *Ley del Catastro Parcelario* del 1906, presentada pel mallorquí Antoni Maura, i que preveia l'aixecament dels planols dels termes municipals, una disposició que a Mallorca tengué una implantació molt lenta.

El 1942, durant la segona guerra mundial, es dictaren unes "*instrucciones para la ejecución del Catastro Topográfico Parcelario*" que determinaven com a passa prèvia per a la seva elaboració l'aixecament del planol perimetral les termes municipals amb l'establiment i la numeració de les fites.

L' ACTE DEFINITIU FINS ARA?

1954

Fou el 21 de juny de 1954, dia de Sant Lluís Gonzaga i dia en que oficialment comença l'estiu boreal. Aquell dia es reuniren en el "Morro de ses Solanes" les comissions de Fornalutx i Soller. Les encapçalaven els batles respectius. Llorenç Rullan Alberti per Fornalutx i Jaume Colom Casasnovas per Sóller. Es reuniren per a signar l'acta de reconeixement dels límits que havien elaborats els tècnics de l'"Instituto Geografico y Catastral".

Vull aclarir no obstant que si tenim en compte que Llorenç Rullan Alberti (1907- 1970) - el qual, personalment, vaig conèixer i amb el que estava emparentat - fou nomenat batle, el 24 de juliol de 1956, pel General de brigada Don Plácido Alvarez-Buylla, governador civil de la "Provincia de Baleares", conforme les atribucions que li donava l'article 62 de la Llei de Règim Local aleshores en vigor; hem de desduir que el 1954 ho devia ser accidentalment per absència del titular que aleshores era Bernat Alberti Alberti dit de S'Hort d'Amunt. El cas no es donava en quant al batle de Sóller Don Jaume Colom Casasnovas, de Cas Fidaver propietari de "Els Monreals" que ho era ell en "propietat".

Sigui com sigui i fos el que fos 1954 eren temps ben diferents als d'abans. Les ferides estaven cicatritzades i a ningú se li passava pel cap tirar pedres al veí de l'altre municipi si aquest darrer li ocorria venir a fer una volta al seu.

El dia de Sant Lluís de 1954 al Morro de Ses Solanes no hi hagué discrepàncies entre les comitatives de Sóller i Fornalutx. Amdues reconegueren unes fites que bàsicament eren les que ja s'havien establert el 1890. Tot i això, algunes de les ubicades aquest any, no es reconegueren com a tals, tal volta per considerar-ho innecessari amb les tècniques utilitzades a l'època.

Cronologia de la divisió entre Sóller i Fornalutx

08/11/1812: Fornalutx demana la divisió del cadastre.

02/01/1813: S'acorda satisfer a l'Ajuntament de Fornalutx del que li correspon pel sobrant de la talla.

24/02/1813: entrega a l'Ajuntament de Fornalutx de còpia certificada dels bens que els seus veïns tenen a la vila de Solle.r

24/10/1813: es nomena a Miquel Palou perquè intervingui com a perit en la delimitació dels te: es demana a l'Ajuntament de Fornalutx si per la seva banda havia nomenat un perit per fer la divisió.

14/08/1814: fer una talla relacionada amb els veïns de Fornalutx per a l'adquisició d'uns terrenys per aquesta vila i la de Fornalutx.

02/08/1814: es demana a l'Ajuntament de Fornalutx que remeti una llista de la relació de les bísties que hi ha en el seu districte per pagar el corresponent arbitri.

21/09/1814: es nomena un estanquer per Fornalutx.

09/02/1815: es discuteixen assumptes relatius a conflictes d'una segona separació de Sóller i Fornalutx.

02/08/1819: s'acorda que els habitants de Fornalutx paguin el que debent de contribució directa.

10/05/1820: es forma el repartiment de la contribució incloent els habitants de Fornalutx.

18/06/1820: l'Ajuntament de Fornalutx vol cobrar pel seu compte les contribucions dels seus habitants.

18/06/1820: a instàncies de l'Ajuntament de Fornalutx se'ls proveeix de metge i cirurgia.

19/06/1820: es reglamenta el sou dels metges i cirurgians de la vila, tenint en compte que encara no s'ha portat a terme la divisió entre de Soller i Fornalutx.

11/08/1820: s'adverteix a l'Ajuntament de Fornalutx que els seus veïnats pagaran els costos si no paguen la contribució que tenen en deute en 8 dies.

12/09/1820: es crea la comissió de Sóller per tractar a Fornalutx la divisió dels dos termes.

30/09/1822: resolució adoptada pel Comte de Montenegro sobre la divisió entre els dos municipis.

20/06/1826: des del govern provincial requereixen a l'Ajuntament de Sóller les actes de l'Ajuntament de Fornalutx entre 1820 i 1823, així com les llistes d'aquest mateix període dels membres de les Milícies.

Nacionals, caçadors de muntanya i altres cossos armats.

09/07/1837: divisió definitiva entre Sóller i Fornalutx.

01/03/1838: dimissió del regidor Pere Mayol, natural de Fornalutx, per pertànyer a un municipi diferent.

08/10/1877: Reunió de les comissions d'ambdós pobles per realitzar la delimitació dels dos termes.

08/02/1878: Modificació de la línia divisòria per part de la Diputació Provincial.

03/03/1878: Verificació de la divisió entre els dos termes, mantenint la de 1821.

30/08/1889: Reial Decret sobre la renovació de fites.

10/02/1890: Acta de la col·locació de fites entre Sóller i Fornalutx.

21/06/1954: Renovació de les fites de delimitació dels dos termes.

Els termes de Sóller i Fornalutx

ANY 1813

La divisió del terme comença per la part del Marroig, en el torrent de la Corretgera, unabans del primer veïnat anomenat Cas Sindic, i segueix torrent cap amunt fins arribar a una paret quixa entre dos olivars, un a la part de Fornalutx de Domingo Rullan, i la altra a la part de Sóller de l'Sra. Antonina Pons, alias Pati, i segueix paret tot dret cap amunt fins arribar a la muntanya anomenada "Son Torrella", la divisió de la qual s'han de posar tres fites clavades amb argamassa, de tres pedres picades amb una cada una, la primera estarà davall el torrent de "Sa Corretgera", la segona començant la dita paret, i latot dret sobre aquesta mateixa paret davall la muntanya de "Son Torrella".

Aquesta divisió confrontava per part de óller amb un olivar de Pau Osones, i de l'altre amb un dels hereus d' Antoni Oliver, manescal, de altre de Benet Mayol, Sa Mestra, i de altre de dita Sra. Antonina Pons, alias Pati, i de altre amb un olivar anomenat can Xim, de D.ç Deyà, prevere, i de altre d' Onofre Vicens, (Nyegós).

I per la part de Fornalutx amb un olivar aprop de "Els Abats" "Can Xandre", del Pare Presentat Vidal, religiós carmelita, de altre dels hereus de Jaume Joy, alias geneta, de altre de Benet Mayol, de sa Mestra, de altre dels hereus de Damià Arbona, alias Flor, de altre del citat Rullan de Miquel, de altre de Francesc Rullan de S'Alqueria del Comte, de altre de Bartomeu, de altre d' Antoni Mayol, alias Llepa, de altre de D. Jaume Arbona, prevere.

I per la part de Binibassí i Es Coll den Pastor comença aquesta divisió un poch mes avall del torrent de la Corretgera, davora del torrent que davalla del Puig Major, cap a un torrento qui està sobre el darrer veí de la part de óller dels hereus de Jaume Frontera alias Vaques, i segueix per una tenassa sobre els bens de Joan Arbona Queixali hereus de Miquel Arbona Queixal, aquests veïnats a la part de Sóller, i continua costa traves per una marjada entre una tanca d'un olivar de D. Baltasar Serra a la part de Sóller, i amb un olivar d' Antoni Albertí, aliasó, a la part de Fornalutx, fins arribar al torrentó qui davalla d' Es Clot den Xorc, i segueix cap amunt la divisió dit torrentó fins arribar a una tenassa qui acaba dit torrentó, i de dita tenassa pren la paret la divisió del predi Binibassí

que cau sempre a la part de Sóller, y segueix tot dret fins a una cantonada de davant "Es Pi Gros" del dit predi de Binibassí. I aquesta paret, girada per la dreta, va cap al camí reial, qui de Fornalutx va cap a i Tuent; el qual camí fa divisió, pujant cap amunt i un tant costa través, fins arribar a una paret Bálitx d'Amunt, qui divideix amb algunes petites vinyes de "Es Coll den Pastor", i la Comuna de Fornalutx, i damuntolivar dit "Can Baveta", de Guillem Miró, de Gaspar, a la part de Sóller davall del camí.

La divisió, aquesta, estava i fitada amb quatre creus de pedres picades clavades amb argamassa. La primera sobre el torrentó prop del torrent qui davalla del Puig Major, damunt els bens dels hereus de Jaume Frontera, Vaca, la segona a la cantonada del marge, qui està prop del torrentó qui davalla de "Es Clot den Xorc", la tercera damunt la tenassa acaba dit torrentó baix la paret de Binibassí, i la quarta arribant al portell de Bálitx d'Amunt, i aquesta finca tendria dues creus. Una separava el terme paret cap amunt, entre aquestes vinyes de "El Coll den Pastor" i la Comuna Fornalutx, olivar, bosc i garriga de la possessió esmentada de Bálitx d'Amunt i des d'allà tot el vessant de l'aigua a la part Sóller entre Moncaire i els tres Bálitx fins a la divisió del terme de Lluc, coneguda vulgarment per "Es Coll de Binimar", sempre, els tres Bálitx a la part del terme de Sóller, com ja està dit.

Aquesta divisió confrontava per la part de Sóller amb un olivar dels hereus de Jaume Frontera, Vaques, d'un altre de Joan Arbona, Queixal, d'altre dels hereus de Miquel Arbona, Queixal, de altre de D. Baltasar Serra, de altre del dit Senyor Serra mitjançant torrentó que divideix, de altre d'Antoni Albertí, Bufó, de altre de Joan Bauzá, de Lluís, de altre de D. Francesc Bisbal, prevere, de altre del Sr. Joan Ripoll, de Bálitx d'Avall, de altre de Josep Bernat "Bascos", de altre de Margalida Ballester, muller de Josep Oliver des molí, de altre de l'esmentat D. Baltasar Serra, de altre de Josep Castanyer, alias Fló, de altre dels hereus de Gabriel Busquets, alias Gornés, de altre de Pau Busquets alias Gornés, de altre de Miquel Frontera, de altre de Jeroni Frontera, de altre de Josep Bernat "Àngel", de altre de Josep Ballester, de L'Estany, de altre de Margalida Bernat -Verí casada amb Pau Osones, de altre de Joan Baptista Arbona "Cathalá", de altre d' Amador Puig, de altre de Josep Puig, de altre de Guillem Miró, de Gaspar, de altre del Sr. Antoni Mayol, de Bálitx d'Amunt i de Es Mig, de altre del Sr. Pere Lluc Ripoll, de Bálitx d'Avall.

I per la de Fornalutx confrontava amb olivars de certs particulars damunt la tanassa de Can Queixal, de altre d'Antoni Albertí alias Bufó, de altre del Sr. Joan Ripoll, de Bálitx d'Avall, mediant torrentó al mig de Es Clot d' "En Xorc", de altre de Miquel Magraner, alias Negosis, de altre del dit Sr. Ripoll, i altres damunt camí, d'un altre d' Elisabet Vidal, alias Negre, de altre dels hereus de Sebastià Ferrer, de altre de Jaume Castanyer, alias Simó, de altre de Jeroni Frontera, de altre d'Andreu Albertí, alias Bufó, de altre de Bernat Albertí, alias Bufó, de altres amb vàries petites vinyes d'uns quants particulars de la vila de Fornalutx, anomenat "Es Coll

den Pastor", de altre la Comuna de Fornalutx, de altre la possessió dita Moncaire.

Sóller i Fornalutx 1821

Les partions dels dos termes

La divisió comença en EsMorro d' EJoy a la part de "EsBarranc", seguia el torrent fins el camí de Biniraix i aquest camí el que surt a la siquia anomenada d' "EnGotleu" fins a trobar el camí que de Soller va a Fornalutx pel torrent abaix fins el pont de Binibassi immediat a "SVinyassa" i pel camí que va a la de Binibassi fins a ella. Per la partió del predi de la part de Soller cap el camí que de Fornalutx a S'Figuera seguint, ell, cap al camí del i finalment cap a Balitx d'aquesta i la de Balitx de Es Mig, per a Soller i la dels dos Balitx d per a Fornalutx.

Així Fornalutx tendria com a terme una quinta part del terme matriu de Soller, que era proporcional a la població (1.021 habitants front els 5.700 de Só).

Sóller i Fornalutx 1878

El 8 de febrer de 1878, a Sóller, es reuniren D. Antonio Sangenio, secretari del Govern Civil d'aquesta província, D. Silvano Font que ho era de la Excm. Diputació i D. Francisco Satorras, enginyer agronom, nomenats per l' Honorable. Sr. Gobernador de la província per a practicar la delimitació i la fitació dels termes municipals de Sóller i Fornalutx en la forma establerta a l'article 3º del Reial Decret de 20 de Desembre de 1870, atenent a l' estat possessorí en el moment de practicar-se la operació.

La comissió de regidors dels dos ajuntaments i havent-se associada una amb assistència dels batles i secretaris dels mateixos consistoris, i donat la transcendència de l'expedient que se feia en el govern de la província sobre divisió dels expressats termes municipals; i prenent, en consideració les dades administratives per les comissions de les respectives municipalitats van acordar procedir al deslinde començant pel punt conegut com "Morro d'En Joy" cap al costat del Barranc on es col·locà la primera fita.

Isseguint fins una roca situada més avall es col·locà la segona fita dintre la propietat dels hereus de Pere Joan Deyá. Seguia la divisió anant al peu d'una terrassa, fins arribar a una roca a la partió dels hereus de Paula Morell (a) Capità on es va posà una altra fita; i des d'aquesta seguint una altra terrassa, es col·locà encara una fita al final de la mateixa immediat a la fibla de Can Det, i d'aquí cap a una altra fibla nomenada Cas Don. Feia partió el torrent del Barranc. quedant la seva llera entre en el terme municipal de Sóller. I des de la darrera fibla citada fins la cantonada de Cas Don serveix de línia divisòria el camí veïnal d' Escorca, quedant també comprés a la jurisdicció de Sóller.

Des de la cantonada de "Cas Don" fins el punt que donava novament davant la casa construïda per D. Nicolau Morell (a) Lau. Feia partió el camí travessa de Biniraix a Fornalutx reconeixent la possessió exclusiva de l' Ajuntament de Sóller a

la part antiga del camí que feia objecte de les darreres reclamacions sobre ampliació del mateix, entre els dos municipis colindants.

Desde el darrer punt expressat fins la siquia d' "En Gotleu" continuava essent línia divisòria l'esmentat camí, però com una i altra municipalitat havien tengut cura de la seva conservació en el tros comprés entre els dos punts indicats es reconegué la possessió mancomunada del mateix a favor dels dos Ajuntaments a la part antiga que no feia referència a les darreres qüestions d'ampliació que abans havia fet mèrit, sense perjudici dels drets que podien al·legar un i altre municipi a la possessió exclusiva de l'esmentat camí que havien de fer valorar en apartat separat afegint les proves que acreditaven el seu dret.

De la siquia d' "En Gotleu" fins la cantonada de "Can Tescó" era línia divisòria el camí de Fornalutx corresponent a l' Ajuntament d'aquest poble la total d'aquest camí.

Des de la referida cantonada de Can Tescó fins el revolt que formava el torrent juntament a la caseta dels hereus de Catalina Pons continuava la línia divisòria per l'eix del torrent de Fornalutx; seguint aquest des de tal punt fins l'empalme del camí de Binibassí amb el camí de Fornalutx. la possessió total corresponia a l' Ajuntament de Sóller.

Des de aquest darrer punt, o sigui l' enganxament dels camins de Fornalutx i Binibassí, servia de partió el camí que condueix a la casa d'aquesta possessió fins arribar a la porteta de Catalina Colom i Vidal, a l'umbral de la qual més amunt es va instal·lar una altra fita i seguint per la forma del bancal inferior dels successors de D. Miquel Pont fins el vèrtice de l' angle que aquest formava.

Continuava per la paret, d'avora del mateix angle fins arribar a la paret divisòria del predi de Binibassí per la part de Sóller on se posà una altra fita, seguint després per l'esmentat predi fins a arribar al camí de "Sa Figuera" on es posà encara una fita.

Allò anava després pel camí de "Sa Figuera" fins el de l' Estret i per aquest cap a la barrera de "Balitx d'Amunt" on es col·locà altra fita; seguint després el camí fins arribar a la divisió del predi esmentat amb l'olivar de Gabriel Magraner que s'assenyalà també amb una fita.

Després continuava per la paret que feia partió amb l'esmentat predi fins un revolt que aquesta formava i que dividia aquest predi de la propietat de D. Pere Lluç Canyelles, indret que es marcà també amb una fita.

Anava després per la paret fins arribar a la comuna de Fornalutx i fixant una fita en aquest punt seguia per la paret i la cinglera fins arribar a la possessió Moncaire on es marcà també amb una fita; i seguint per la paret partió dels dos predis Balitx d'Amunt i Moncaire fins arribar davant de la casa de Balitx des Mig, lloc on s'indicà també amb una fita des de la qual seguia la partió per les cingleres que divideixen Balitx des Mig, de Moncaire fins el pla del Trenc que es va senyalar també amb una fita i des de, aquesta, cap al pas de "Ses Nines" on es posà també una fita des de la qual seguia cap a la Bardissa, de la Casa Vella, que divideix els predis de Moncaire, Balitx des Mig i Balitx d'Avall, on es posà una altra fita.

Aquí es seguia per la partió de Balitx des Mig i Balitx d'Avall fins arribar al camí de Tuent on es col·locà una altra fita; i des d'aquí seguia la paret divisoria fins una altra que se posà a Sa Font Rotja des de on seguia per la pared i bardissa, fins la Cometa de "Sa Tanca des Bous" que es va marcà amb una altra fita, des del punt de la qual seguint les parets cingleres i bardissa, fins el torrent de "Na Mora" per qual torrent passava la línia divisoria fins a la mar.

Resultava que de la divisió esmentada, les possessions de Balitx d'Amunt i Balitx des Mig quedaven compreses dintre la jurisdicció municipal de Sóller; i les possessions de Moncaire i Balitx d'Avall en la de Fornalutx; reconeixent la possessió mancomunada a favor dels dos ajuntaments dels camins de que s'ha fet esment a partir del punt que a Binibassí enllaça amb el de Fornalutx fins Balitx d'Amunt.

Feta la delimitació i la fitació dels termes municipals de Sóller i Fornalutx en la forma que quedava acordada, aquell document, el subscrivien en compliment de lo disposat per el M.I. Sr. Governador Civil de la provincia a l'autoritat de qui s'havien d'entregar perquè es dignàs autoritzar-la amb la seva superior aprovació i demés finalitats que consideràs adient.

Era el tres de març de l'any 1878. Regnavia a Espanya, Alfons XII besavi del Rei actual

ANTONI MAYOL ARBONA EL PRIMER BATLE

Ell i la seva família

Neix 23 setembre 1758, Antoni Mayol Arbona, a una època on l'analfabetisme ronda el 100% entre les dones i el 95 i 96 % entre els homes. Són ben pocs, llevats de capellans, escriptors i lletrats, els qui saben posar el seu nom i llinatge a un paper

Es el segon infant i el primer al·lot del solleric Jaume Mayol de Balitx Pons-Pati i de la fornaltuxenca Isabel Arbona Busquets de Puigderros. Ella era filla i hereva de l'honor Jordi Arbona Xoroi i de la Senyora Isabel Busquets de Puigderros

Antoni Mayol Arbona tenia altres germans i germanes apart de la gran Isabel, nascuda el 1755.

Foren, aquests: Jordi nascut el dia de Sant Esteve de 1762 i casat amb Joana Aina Alberti i Alberti de la família de Es Poador, Jaume o Pere Jaume, nascut el dia de Santa Margalida de 1765, que seria eclesiàstic i Margalida nascuda el 9 de març de 1770.

Quan, Antóni Mayol Arbona, aterrà sobre ,Fornalutx formava part, encara que certment important del terme municipal de Sóller. Fornalutx és un llogaret

Antoni Mayol Arbona forma part d'una de les famílies més honorables del lloc: d'aquestes famílies benestants que solien esser triades per a exercir càrrecs notoris tant en l'administració civil i judicial del municipi (el 1713) un Toni Joan Arbona era batle reial de Sóller i sobretot en la administració del Consell de l'església. Entre aquests darrers càrrecs, o bé un tant units a ells - la

família d'Antoni Mayol Arbona de Can Xoroi tendrà cura, fins els nostres dies ,de l'Obreria del Nom de Jesús.

L'honor Antoni Mayol i Arbona, de Can Xoroi, fou contemporani dels regnats de Carles III, del seu fill Carles IV, del seu nét Ferran VII i de la seva reïna Isabel II pel que fa a casa nostra; i dels de Lluís XV, Lluís XVI ,la Revolució de 1789, Napoleó I Bonapart, Lluís XVIII, Carles X i Lluís Felip I d'Orleans pel que fa a la veïna França.

Aquí a Mallorca el Bisbe Nadal i el Vicari de Fornalutx eren dos grans entusiastes propagandistes de la "Sociedad Económica de Amigos del País" implantada, a imitació d'altres que hi havia a la península, l'any 1778 quan Toni Xoroi tenia vint anys. Molt probablement el senyor vicari degué enganxar al seu feligrés i conveï, Antoni Mayol Arbona, en aquest grup d' "amics" de l'esmentada "Sociedad".

Vuit dies després d'instaurat el nou municipi i el nou ajuntament, hi hagué una junta o reunió presidida per Antoni Mayol per tal de reclamar al de Sóller la divisió del cadastre. Ens consta, per altra banda, una reunió el 7 de setembre següent entre els batles de Sóller, Joan Castanyer, i el de Fornalutx Antoni Mayol. A ella assistiren altres membres de les dues corporacions com Llorenç Bauçà i el Sindic Jeroni Frontera per la part sollerica i Pere Antoni Mayol i el Sindic Antoni Busquets . quasi segurament Busquets de Puigderros i Borràs - per la part fornaltuxenca.

Permereu-meu senyalar que, la Constitució espanyola de Càdis de 1812, fou jurada solemnement, a Mallorca, el 21 d'agost d'aquell any i conforma aquella carta magna, que introduïa a casa nostra els principis de la divisió de poders executius, legislatius i judicials, el Capità General Malet deixava la Presidència de la Reial Audiència. El 31 d'octubre - o sigui el dia que el nostre Toni Mayol havia jurat el càrrec de batle a Fornalutx - el cavaller de Malta Antoni Desbrull i Boig d'Arenys (1745-1827) era investit Cap polític denominació que anys després seria sots subsistida per la de Governador Civil.

Estava en plena maduresa quan als cinquanta-quatre anys Toni Xoroim fou cridat i elegit per a ser el nostre primer batle major. A aquella època encara vivia el seu pare Jaume Mayol de Balitx Ponç-Pati i la seva germana major Isabel morta, l'any 1813, el 9 de juliol i el 5 de novembre respectivament

Casat amb Isabel Arbona Mayol (dels Arbones de la Cabana) no tengué descendència directe Mori el 8 de gener de 1848

LLISTAT DE BATLES QUE LA VILA DE FORNALUTX HA TENGUT DEL 1813 ENÇÀ LA PRIMERA INDEPENDÈNCIA

1812-1814

Antoni Mayol Arbona (Xoroi) 1812-1814.

Lluís Bisbal Arbona 1814.

(Aquest darrer pertanyia a la branca principal de Can Bisbal de Fornalutx)

Segona independència.
1820-1823.

Joan Ripoll Mayol de Bàltx.
Propietari d'un dels dos "Bàltx d'Avall".
Pere Antoni Mayol (1821).
Definitiva Independència 1837- 2013.

a) Isabel II, Amadeu de Savoia, 1ª Republica Alfons XII i Alfons XIII 1837-1923.

Bartomeu Estades de Moncaira i Socies de Fangar 1807-1860.
Senyor o propietari de les possessions de Moncaira i Monnàber a més de moltes altres finques del municipi. (Havia ocupat càrrecs militars)

Jaume Vicens

Bartomeu Ripoll i Bisquerra de Gabellí (1817-1891)

Fill major de Joan Ripoll Mayol de Bàltx, al igual que el seu progenitor ocupà el càrrec unes quantes vegades. Essent regidor o tinent batle l'amo en Pep Trota donà un fort altibaix al traginer Guillem Mateu Quetglas (Sumarer) per no haver aquest complit amb ses seves obligacions durant el segle XIX.

La seva germana Margalida Ripoll i Bisquerra de Gaballí (1826-1900) fou la darrera senyora de Bàltx d'Avall i deixà llurs bens a l'Església Catòlica.

Jaume Antoni Mayol Arbona (*Borràs*)

Cunyat del "VicariXandre" Mosén Guillem Busquets Deyà 1828-1897);el seu fill Jaume Antoni Mayol Busquets 1856- 1935 fou el popular "metge Borràs" amb carrers dedicat a ell a Fornalutx on nasqué i a Sóller on visqué la major part de sa vida i morí.

Francesc Ensenyat Trias (*Binibassi*)

Propietari del Predi Binibassi.

(Sollerí). Dos fills seus, Francesc i Amador Ensenyat Morell, foren oficials d'alta graduació a la Marina de Guerra. El tercer és l'erudit Joan Baptista Ensenyat Morell, fill benemerit de Sóller.

Joan Baptista Estades de Moncaira i Montaner. 1831-1906

Fill de Bartomeu Estades de Moncaira Socias de Fangar, el 1881 va vendre la finca Moncaire i el 1884 la de Monnàber heretades dels seus avantpassats.

Fou batle en nombroses ocasions a comptar del 1863.

(Ho era quan la inundació del 15 d'octubre de 1885).

La canalització de l'aigua de la font de S'Alqueria a Plaça es feu durant un dels seus mandats. El meu besavi era el batle de Fornalutx quan la famosa inundació del dia de Santa Teresa de l'any 1885.

Antoni Arbona Ballester (Manguer.).

Aquest batle va ser braç dret d'Estades Socias i d'Estades Montaner a qui succedia amb certa freqüència.

Pere Antoni Nadal Mayol (de Ca Sa Mestre).

Per part de mare era de la família de Can Xoroi.El seu pare Antoni Nadal Homar havia nascut a Valldemossa i era cirurgià-barber.

Ocuparia la batlia quan la primera república del 1873 al 1874 essent succedit per Joan Ripoll Mayol de Bàltx.

Josep Colom Castanyer (Pere Simó).

Cap al 1893 era el batle l'amo en Pep Pere-Simó morí en 1913 més o manco.

Josep Sastre Ensenyat (des Mas) 1834-1924.

(Era batle l'any 1894)

Gabriel Ballester Busquets. 1862-1924.

Braç dret d'Estades Montaner al que substituï com cap local dels "conservadors fornaltutxencs" i rival polític del fill d'aquell, pertanyia a una família mitjanament benestant.

Fou batle a finals del segle XIX i començament del XX, encapçalant després de 1909 l'oposició local "**maurista**".

Casat amb Maria Busquets Estades (+1931) vivia separat de la seva esposa per raons de la salut mental d'aquesta. Tot i que havia sigut l'obrer de la "Confraria de Sant Antoni de Viana", quan, el 1924, morí; el rector de l'església de Fornalutx li negà els darrers sagraments, exèquies i sepultura cristiana per suposat concubinat amb la mestra del poble. Una senyora fadrina i seixantina, de nom Margalida Escales Ripoll (Sa Mestra de Cal Sen Lluç) que era també nadiua del poble.

Aquest fet insolit provocaria entre els fornaltutencs un gran rebombori i seria causa del comiat forçós, en 1927, del Rector Llorenç Mas Mesquida a qui, Joan Mayol Nadal (penya) amic i del partit de Ballester dedicaria aquesta glosa mal lletada de pebra picant amb cirereta:

"Ves-te'n tot es poble diu
Ves-te'n jo també diré,
Ves-te'n i deixa s'empriu
Ves-te'n que et convé,
Ves-te'n entranyes de fera,
Ves-te'n d'aquesta vorera.
I si en tant de pics,
de veste'n no se'n vol anà
serà precis al clot
d'En Ballester
dur a enterrar".

Josep Vicens Ros
(Trota)

Pertanyia a la mateixa corrent política de Gabriel Ballester i alternà amb aquell la batlia unes quantes vegades.

Joan Baptista Estades de Moncaira i Bennàsser de Massana 1863-1953.

(Cap local del partit local i amic d'alguns dels dirigents d'aquest partit a Mallorca).

El seu pare i el seu avi havien ocupat la batlia. En temps seu - 1909-1922 - es feu una important reforma de Sa Plaça, (la principal de la Vila) i es rebé, el 1918, la visita del Comte de Romanones cap de la facció del Partit Lliberal a la que ell estava adscrit. Es posà un telèfon per la comunicació telegràfica amb Sóller.

Salvador Sastre Escalles.

Del mateix partit polític que Estades Bennàsser a qui substituï a finals de 1916 al declinar presentar-se per una altra mandat.

Era nebot de Josep Sastre Ensenyat. (De la família dels arrendataris o majors de la finca "Es Mas" que pertanyia als Estades de Moncaira).

El temps de la batlia de Salvador Sastre Escalles arribaria l'electricitat a Fornalutx.

Salvador Sastre Escalles. exercí el càrrec de batle de Fornalutx entre 1916 i 1917. Morí el vespre de Nadal de 1917, estant en possessió de la vara de batle.

Es l'únic batle de Fornalutx mort essent batle.

El seu antecessor el succeí fins el 1920.

Vicenç Colom Colom (*milà*) Sóller 1881-1954.

Igualment del Partit Lliberal era tinent batle a la mort de Sastre. Assumí interinament la batlia fins l'elecció del successor.

Vicenç Colom, germà "des metge milà", de Sóller, estava casat amb la filla de l'ex- batle Josep Sastre Ensenyat; qui, el 1904, havia enviadat del seu primer marit el mestre d'escola Amador Torrens Calafat. Aquest últim era germà de l'apotecari Jaume Torrens Calafat.

Joan Puig Colom (*Reus*) 1878-1957

De família benestant era simpatitzant de la corrent de Don Eduardo Dato del Partit conservador. Va ser batle entre 1920 i 1923 quan fou cessat per la Dictadura de Primo de Rivera.

Estava casat i tenia una filla Maria Puig Arbona que premori als seus pares. La casa on vivia al carrer de l'Alba - traspasada a estrangers pels seus hereus és ara un hotel d'interior.

b) Dictadura del General Miquel Primo de Rivera 1923-1930

Bernat Alberti Arbona (*Des poador*)

El nomenaren batle l'octubre de 1923 quan el Directori Militar va dissoldre els ajuntaments i els reemplaçà per comissions gestores.

A Fornalutx fou designat Bernat Alberti Arbona, conrador i propietari de la tafona "des Poador".

(A Sóller el que designaren per batle, es deia Jaume Arbona Vila, de malnom "Milanet" a la "ciutat dels tarongers", i era fornaltutxenc de naixença.) Al seu poble Jaume Arbona Vila era conegut com l'amo en Jaume des Raig. Tenia una germana, Margalida que havia estat a Puerto Rico i a qui els fornaltutxencs coneixiem com "Sa Senyora des Raig". Morí el 1961 a Dieppe Nord de França on tenia un establiment de queviures.

Francesc Alberti Barceló *Cirerol*.

Fornalutx segle XIX - França 1932.

Sabater d'ofici substituï a Bernat Alberti Arbona en els primers mesos del 1924 quan, Bernat Alberti presentà la dimissió.

Faria poc després el mateix.

Marxaria posteriorment a França on residien els seus fills i filles. Morí allà als anys trenta. Conten que era de les poques persones adultes del seu temps que sabien llegir i escriure. (Molts fornaltutxencs i fornaltutxenques anaven a veure "Mestre Francesc Cirerol" perquè els escrivís la carta al fill o filla que havia marxat a França).

Joaquim Busquets Estades (Sabagot) 1880-1932

Tinent batle de l'Ajuntament de Fornalutx, estava casat amb una filla del batle Bernat Alberti Arbona.

Imbuït conten de la funció que exercia; ocupà, interinament, la batlia el 1924 fins que es nomenà a:

Bartomeu Mayol Ballester (Xoroi) 1882-1967.

Conrador, descendent d'un germà del primer batle Antoni Mayol Arbona; fou nomenat batle de Fornalutx, del 1924 fins l'any següent, en que presentà la dimissió.

Miquel Busquets Ferrer (Benet)

Era tinent batle i exerciria de batle interinament uns mesos el 1925. Formaria part de posteriors consistoris fornaltutxencs.

Josep Puig Barceló (*Puigderros*) 1873-1943

1º Etapa. De 1925 a 1928.

(El malnom de "Puigderros" li venia de la seva esposa, Josepa Mayol Sastre, que havia heretat la casa de Can Puigderros a Fornalutx a la mort del seu primer marit el senyor Francesc Canyelles Puig) Essent batle el Sr Puig Barceló, es retiraren els escalons (reietes) del carrer del Sol i del Carrer del Toro. (Servirien de camí de carro per tragar llenya de Sa Comuna).

Miquel Adrover Bauzá (*Bieu*)

Natural de Felanitx, era germà d'un capellà que va regir la parroquia de Porreres. Casat amb una fornaltutxenca de "Can Bieu" i pare de quatre infants, un d'ells també fou sacerdot. Un altre seria mestre d'escola.

El seu nét, Miquel Angel Adrover Sastre, és auxiliar de farmàcia i fou president de l'actualment estingida associació cultural FURN AL-LUIG.

Catòlic practicant i tradicionalista, obrer de la confraria parroquial de la

capella de Les Animes; Miquel Adrover Bauzá ocupà la batlia entre 1928 i 1929. Per la festa de la Patrona l'amo Miquel de Can Bieu hauria mantengut un fort enfrontament amb la comissió de festes sobre el ball d'aferat que l'Església Catòlica considerava poc més o manco, a Espanya, com el pecat mortal més important. Una estúpida mentalitat cavernícola que encara existia en els anys cinquanta i principi del seixanta del segle passat.

Jordi Mayol Ballester (*Xoroi*) 1876-1940.

Era del Partit Conservador, germà gran de Bartomeu Mayol Ballester.

Jordi Mayol Ballester propietari de la Casa i Tafona de "Can Xoroi" al carrer de la Font així com de la finca Sa Domenega; fou batle de Fornalutx des del final de la dictadura del General Primo de Rivera fins l'abolició de la monarquia el 14 d'abril de 1931. L'amo Jordi Xoroi era el germà major de Bartomeu Mayol Ballester.

c) II° Republica Espanyola 1931-1936

Jaume Busquets Ros 1865-1948.

Se'l coneixia pel malnom de "Raboa" que no era del grat de la família.

Simpatitzant del nou règim, ocuparia el càrrec de batle del 17 d'abril de 1931 al 1932. Prengué part com compromissari a l'avant projecte d'Estatut d'Autonomia de Mallorca.

Joan Antoni Modesto i Gallach

País Valencià 1900 - Decada dels Anys 60 segle xx)

Presidi una gestora municipal de tres membres amb Joan Seguí Sastre "Rendeta" i Pera Mayol "Passador" del 1932 a 1933.

El Sr Modesto era valencià i mestre d'escola. Vengué destinat, a Fornalutx, el 1929.

Compromés amb l'esquerra republicana tot hi essent una persona assenyada i moderada; quan la guerra civil arribà fou depurat i represaliat.

(L'econom de la parroquia, Antoni Caparó Busquets "Es capellà Ganxo", el reemplaçà interinament).

El Mestre Modesto, així el coneixia Fornalutx, estava casat amb fornaltuxenca de la família de "Can Reió".

Josep Albertí Arbona (Pardalet) Inscrit a la Unió de Dretes. Batle de 1933 a 1934.

Era nebot del prevere i compositor de música Joan Albertí Arbona (1850-1916) Tenia negocis d'expedidor a Catania (Itàlia) i a Vila Real- País Valencià. Dimití per atendre les seves empreses.

Josep Arbona Busquets (*Cabana*) 1887-1982.

(Del mateix partit que l'anterior i tinent batle)

Primera etapa 1934 a 1936

Josep Arbona Busquets, descendia de la família de propietaris de "Sa Cabana". El seu pare, Sebastià Arbona Vicens, havia ocupat el càrrec de tinent

batle quan la Guerra Europea.

El "carrer Arbona Colom", que va del Pujol cap a S'Alqueria, li està dedicat a ell i a la seva esposa Francisca Colom Mayol.

Es podria incloure a aquest batle en una corrent ideològica cristiana. Obrer de la capella de Sant Josep fundà amb l'econom Caparó una associació catòlica de pares de família.

Llorenç Ramis Perelló (Fava) Llubí 1902- Palma 1997.

Estava afiliat a "Esquerra Republicana" per la qual cosa seria batle de Fornalutx del mes de març de 1936 fins el 22 de juliol del mateix any com president de la Gestora designada pel governador civil del "Frente Popular".

Jornaler, tallador de llenya a Sa Comuna, el Sr. Ramis estava casat amb una fornaltuxenca de "Can Fava" i era pare d'una nissaga nombrosa.

Ell i una germana seva (carnissera d'ofici) es van establir a Fornalutx on van contreure respectives nupcies.

d) La Guerra Civil i la Dictadura del General Franco. 1936-1975.

Pere Joan Busquets Arbona "*Benet*". 1905 - 1984.

President de la Gestora Municipal nomenada per les autoritats adictes a la soblevació contra el Frente Popular del 22 de juliol al 3 d'agost d'aquell 1936.

Pere Joan Busquets - nebot de Miquel Busquets Ferrer - tenia un negoci de begudes "Cafè del Centro" més conegut per "Can Benet" que, els seus pares, havien posat en marxa i que després passaria al seu fill Benet (l' actual president -2013- de la "Tercera Edat de Fornalutx" i ara regenta, la seva néta, Francisca Busquets Bernat "Na Paca".

Aquest establiment encara es troba al mateix lloc al carrer de "Sa Plaça".

També feia de taxista. Ofici igualment, seguit uns quants anys, pel seu fill.

(El seu pare Benet Busquets Ferrer havia manat la primera diligència de passatgers amb cavall o mul que hi va haver a Fornalutx a finals del XIX principi del XX)

Pere Joan Busquets també és recordat per la gent major del poble per la seva participació activa a les processons del Dijous i Divendres Sant com centurió.

Quan encara era fadri, juntament, amb Llorenç Rullan Albertí i Joan Busquets Albertí (xim) l'any 1930 prengué part a l'establiment de la "Congregació Mariana" que reemplaçà els "lluissos" a l'església parroquial i n'ocupà els càrrecs directius principals de president, secretari i tresorer.

Josep Puig Barceló (Puigderrós)

2ª Etapa

President d'una gestora de caire totalment falangista del 3 d'agost del 1936 a 1937.

(Una neboda de la muller del batle Josep Puig, de Can Puigderrós, estava casada amb el cap local de la Falange Sebastià Vicens Mayol).

Miquel Amengual Barceló. Toule França 1902- Palma 1997.

(De pare solleric i mare fornaltuxenca; quan la segona guerra mundial s'allistà a la Divisió Azul. De retorn de l'Unió Soviètica s'establí a Ciutat (Palma) on morí als 97 anys. Feu molts anys de guia turista interprete, donat els seus coneixements de llengua francesa.

Batle (president de Gestora falangista) entre 1937 i 1938.

Joan Arbona Albertí 1903- 1945 (Des Clot).

Conrador de la seva finca Es Clot, presidiria una gestora "falangista" del 1938 al 1941, època en que s'aplicaren les confiscacions de bens als dirigents locals d'esquerra. Aquest batle era conegut també per En Joan Llegat. Fou trobat mort el 1945 en tràgiques circumstàncies. Hi ha qui conta que atormentat pel que hauria passat sota la seva batlia.

Sebastià Vicens Mayol 1902-1967 (*De Moncaire*)

Presidí la comissió gestora entre 1941 i 1946.

Sebastià Vicens era el cap local de la Falange ja del mes de maig de 1935 en temps de la II República com consta a un llibre del Marqués de Zayas.

Nebot polític de Josep Puig Barceló; els seus pares i un germà van tenir cura de la possessió Moncaire. (D'aquí el malnom de " Moncaire").

Cap al final de la seva etapa de batle es feu el camí entre el lloc dit "Es Pujol" i S'Alqueria o sigui l'actual "Carrer Arbona Colom".

Bartomeu Mayol Arbona (Fraret)

Era fill de Bartomeu Colom (fraret) i de Francisca Mayol Arbona (guia). Tot i que els seus pares havien contractat matrimoni legalment sols duia els cognoms de la mare.

El 1946 formava part de la comissió gestora i quan el batle, Sebastià Vicens, fou cessat; " En Tomeu fraret" assumí la batlia accidentalment donat la renúncia del tinent batle que era Pere Joan Busquets Arbona (Benet).

Després d'uns anys passats a Rennes (Bretanya-França) on treballava de mosso a l' Etablissement Mayol (uns fornaltuxencs allà establerts); retornat al poble nadiu també tornaria a entrar a les cases de la vila com regidor en temps de la batlia de Jordi Arbona.

Josep Arbona Busquets (Cabana)

2º Etapa 1947-1954

En el curs de la segona etapa, el 8 de setembre de 1947- dia de "Sa Patrona" fou proclamat el primer Fill Il·lustre del municipi "Es Capellà Pardalet" Joan Albertí Arbona.

En 1949 i a rel d'un passeig per tot Mallorca d'una imatge de la "Mare de Déu de Lluc" organitzat pel bisbe Joan Hervàs Benet; el batle "Pep Cabana" nomenà, la Mare de Déu. "batlessa honorària de Fornalutx" quan aquesta li tocà "trepitjar" terra fornaltuxenca.

En 1950 a instàncies seves, l'ajuntament, comprà el casot de Ca'n Arbona que de molts anys enrera ocupaven com llogaters.

Bernat Albertí Albertí (*S'Hort d'Amunt*) Interí .

Va ocupar la batlia a rel de la dimissió març de 1954 -de Josep Arbona Busquets, del que era tinent batle.

Antoni Busquets Bernat (*De Sa Font*) 1910-1992.

Fill de Jaume Busquets Ros que havia sigut batle quan entrà la II República. Era conrador com el seu pare i arrendatari de la Finca de Sa Font de Binirossi. Nomenat batle el setembre de 1954; l'any següent, sent, ell, batle, s'inaugurà, el 18 de juliol de 1955- aniversari de l' "Alzamiento Nacional" -la centraleta automàtica de telèfons que reemplaçaria una de més antiga de telegrafs.

Aquesta centraleta estigué fins a començament dels setanta a una dependència del feia poc inaugurat "Restaurante Santa Marta". Després passaria a una casa del carrer de la Palma i d'aquí a Plaça a la botiga de "Can Corona" (Autoservicio Mayol) fins que desaparegué degut a la total automatització de les línies telefòniques de la vall de Sóller.

Antoni Busquets Bernat dimiti per problemes familiars. a mitjans 1956.

Llorenç Rullan Albertí (*Des Bosc*) 1907-1970.

Batle i Cap local del Movimiento de 1956 a 1965. Aquesta denominació vendria a reemplaçar la de FET y JONS. Anteriorment ho era des del cessament de Sebastià Vicens; Macià Reynés (des Poador) qui a més era el delegat local de l'organització sindical del règim.

Rullan entrat al consistori en 1951 com regidor pel terç sindical i abans de ser nomenat batle en 1956 havia exercit com batle accidental degut a absències dels titulars. En temps seu, el 1961, es comprà la finca "Sa Rutlana" en el camí del Cementeri i s'hi edificaria la nova Escola Unitària de Nins.

Llorenç Rullan era fuster i envernissador d'ofici.

Havia treballat a l'obra de Pere Canals "Moscatell" a la "Plaça d'Antoni Maura"(S'Arreval) a Sóller. Per motius greus de salut deixà la feina a començament de 1953.

Antoni Vicens i Vicens (*Des Maiol*) ? 1980.

Se'l coneixia per "en Mandarin", un malnom que ell mateix s'hauria donat quan es trobava a Vila Reial (País Valencià) treballant amb l'empresa de Josep Albertí (Pardalet).

El batle "Mandarin" era gendre de Bernat Albertí Arbona que havia ocupat el càrrec a principis de la dictadura de Primo de Rivera.

Fou el batle i el cap local del "Movimiento" entre 1965 i 1973 havia sigut delegat local sindical i també tinent batle.

Jordi Arbona Vicens (*Des Clot*)

1933 És nascut a Fornalutx el 23 de febrer de 1933, segon infant i primer al·lot d'una família de quatre germans tots ells ja morts.

El seu pare era Joan Arbona Albertí batle durant la guerra civil .Com el progenitor conrador de la seva finca de "Es Clot".

Nomenat batle i cap local del "Movimiento", el 1973; a la seva investidura hi

estaria present el sot cap provincial del Movimiento, Don Sebastià Serra de Gaieta i Perelló, com delegat gubernatiu. Seria el darrer cap local del nomenat "Movimiento".

(El 1975 mort el Cap d'Estat Espanyol Franco, sucedit pel Rei Joan Carles de Borbó; l'any següent, el consistori fornaltuxenc per unanimitat, l'elegí com batle de Fornalutx.

Seguí en el càrrec fins les eleccions municipals de 1979; les primeres que se feien des del 1933.

Es a finals d'aquesta primera etapa que es reformaren totalment les Cases de la Vila de "Can Arbona.")

e) Democràcia

Joan Carles I. 1979 a

Alexandre Vidal Vicens (*Vinyavella*)

Nascut a Meaux França de mare fornaltuxenca, (germanastra del batle Antoni Busquets Bernat) i de pare de Maria de la Salut. També ell, la seva germana la seva mare Margalida Vicens Bernat i una neboda, visquéren uns anys a Caracas Veneçuela.

Alexandre Vidal, conegut per N'Alejandro tenia l'ofici mestre d'obres. Fou regidor i tinent batle amb Jordi Arbona, de batle.

Encapçalava la llista de batles de l'actual "democràcia espanyola"; havent triomfat l'abril de 1979, la seva candidatura de "Independientes de Fornalutx" damunt la presentada per "Unión de Centro Democrático".

A les eleccions de 1983 no es tornà presentar i passà el testimoni al seu predecessor Jordi Arbona.

Jordi Arbona Vicens (*Des clot*)

Encapçalava candidatures d'Aliança Popular i Partit Popular.

2ª etapa que va del 1983 al 1997.

(Una etapa que es correspon bàsicament amb la del govern autonòmic balear de Gabriel Cañellas Fons; el qual ell i alguns consellers seus solien, cada any, fer acte de presència a les festes patronals).

Es realitzaren unes quantes millores i es posà en marxa un centre sanitari i la biblioteca municipal on abans de 1960 havia estat l'escola de Nins de Can Arbona.

Josep Puig Colom (*Ferrer*) 1938

Afiliat al Partit Popular. Ferrer i mecànic d'ofici, actualment jubilat. En els anys seixanta havia pres part com a músic i vocalista a un conjunt nomenat "Los Isleños" integrat per ell, Jesus Poceiro Ameal i Pere Buades Ordinas.

Sucedi a Jordi Arbona, del que era tinent batle, quan aquest es retirà de la política, fent ell poc temps després el mateix. (El seu pare Joan Puig Bisbal fou molts anys jutge de pau i també havia sigut membre del consistori fornaltuxenc en els anys seixanta, ocupant escó de tinent batle i fent a vegades de batle accidental. Autor igualment d'un petit llibret sobre història de la localitat, traduït a l'anglès.)

Josep Puig Colom està casat amb una filla del batle Antoni Busquets Bernat.

Andreu Sebastià Barceló 1 Vicens (*Pera*) Nascut a principis dels anys seixanta.

Afiliat al PSIB-PSOE

Batle l'any 2000 a rel d'unes eleccions municipals en la que el seu partit compartiria el triomf gràcies a un pacte post electoral amb el "Partit Socialista de Mallorca" i "Esquerra Unida Els Verds". (Quatre regidors d' "esquerra" en total damunt tres del Partit Popular). Casat i pare de dos fills. Andreu Sebastià és instal·lador electricista de professió. El seu padri (avi) de nom Andreu Barceló Vicens (1905-1982) fou regidor o tinent batle durant l'etapa franquista abans del 1973. Elegit pel terç familiar.

Salvador Sastre Umbert

1954 Neix l'11 de febrer de 1954 - dia de la Mare de Déu de Lourdes - major de tres germans. Dos fills i una filla.

Encapçalava la llista del "Partit Socialista de Mallorca" amb un altre regidor.

Salvador Sastre Umbert "es fuster" és fuster d'ofici com el seu pare, avi i besavi. D'aquí el malnom.

Al temps que fou batle s'adquirí la casa i la tafona de Can Xoroi. Salvador Sastre Umbert és actualment (2013) regidor de l'ajuntament per "Independents de Fornalutx". Està casat i té dos fills.

Joan Alberti Sastre (Morons)

Va néixer el 12 de juliol de 1947.

Es l'actual batle de Fornalutx

També és l'actual President de les Entitats Locals.

L'actual batle de Fornalutx ha treballat uns quants anys en el món de l'hosteleria com cambrer i maître d'hotel. El seu pare Antoni Puig Mir (Bergerac França 1916 -Fornalutx 1992) era l'escriptor de les Cases de la Vila i secretari-interventor quan es jubilà a principis del vuitanta del passat segle. Ell és casat i pare de quatre filles.

ALEANDRE VIDAL VICENS el primer batle de l'època democràtica actual

BARTOMEU MAYOL BALLESTER xoroi batle durant la dictadura de Primo de Rivera,descendent d'un germà d'Antoni Mayol Arbona.

El CARRER DEL SOL amb els escalons.

CARRER MAJOR
Al fons Sa Torre actual de Can Arbona

L'ESCUT DE LA VILA
DE FORNALUTX

VIVENDA DEL CARRER DE LA PAU Aquí es trobava l'anomenada "casa hospital"

JOAN BAUTISTA ESTADES DE
MONCAIRA I MONTANER
batle el segle xx.
Darrer propietari de Moncaire.

JOAN B ESTADES DE MONCAIRA I
BENNASSER DE MASSANA.
El meu avi. Batle entre 1909 i 1920.

JOSEP ARBONA BUSQUETS Cabana. L'ex-batle en un homenatge a la vellesa

JOSEP ARBONA BUSQUETS Cabana.
Batle de Fornalutx amb la Republica i
Franco

TAFONA DE CAN XOROÍ

ILLETES I CARRERS DE SÓLLER ANYS 1826 A 1898

Pere Frontera Alemany

Plànol cadastre Sóller any 1858

PRESENTACIÓ

Una més o manco saludable jubilació me va induir a completar l'arbre genealògic de la nostra família, que ja de ben jovença havia començat recercant pels porxos de ca nostra i trobant escriptures, testaments i documents antics, a la vegada que recollia dades directa i personalment de familiars, avui ja desapareguts.

Aconsellat per l'amic Plàcid Pérez vaig comparèixer a l' Arxiu Municipal de Sóller, on hi vaig trobar, sortosament, En Toni Quetglas qui em fa fer més fàcil i molt agradable la meva recerca.

La meva primera intenció era completar cada família del meu arbre genealògic amb totes les dades que trobés (quants eren, d'on venien, on vivien, que feien, que tenien, mal noms, emigracions etc.)

Vaig tenir dificultats quan vaig voler concretar el lloc on vivien durant el segle denou, ja que famílies que jo sabia ben cert que no s'havien canviat mai de casa, me sortien a diferents padrons vivint a diferents números de casa i de illeta. Per tant, vaig decidir primer estudiar els carrers, barris i les illetes de Sóller d'aquest segle, i en tenir-ho més clar, situar adequadament els meus antecessors.

I d'aquí ve aquest treball, encara provisional, ja que me queden molts de dubtes de carrers i barris, que espero poder resoldre amb el temps.

Sóller, setembre de 2012
-Pere Frontera Alemany -

ANTECEDENTS

El padró d'habitants de Sóller, mes complet i antic que he trobat al Arxiu Municipal és el de l'any 1826. Hi ha un full per a cada casa, firmat pel cap de família, assenyalant el carrer o barri on estava situada, l'ileta a que perteneixia i les dades de tota la família – (nom i primer llinatge, edat, estat civil, professió). L'he resumit en el quadre nº 1, fent-hi constar el numero de cases de cada illeta i el de cada carrer, per valorar millor com era el carrer.

Als padrons dels anys 1826 fins a 1845 no consten els carrers. Estan ordenats per illetes i el numero de cada casa segons l'ileta.

Al padró de 1846 amb 34 illetes i 1672 cases, al principi de cada illeta hi figuren els carrers i/o barris que formaven l'ileta, sense detallar a quin carrer o barri està la casa. L'he resumit en el quadre nº 2.

L'any 1856 Sóller es divideix en 72 illetes, i en el padró hi consta el nom de cada illeta però no els carrers que la formen. Amb el nom de l'ileta, el seu número de cases i amb dades de padrons posteriors he suposat els noms dels carrers o barris que la formaven, detallant-ho al quadre nº 3

No es fins al padró de 1898, també amb 72 illetes que hi tornam trobar els noms dels carrers de cada illeta. Però no hi figuren els noms de tots els barris de les afores. Amb dades de altres padrons i valorant les cases de cada illeta he suposat el barri que la formava. (Quadre nº 4)

Molts de carrers han anat canviant de nom, per això he fet un quadre comparatiu dels diferents noms que ha tengut cada carrer als padrons estudiats (Quadre nº 5)

Aprofitant un document de 1866 per pagar les rajoletes que va fer l'Ajuntament per posar número a cada casa i un altre – atribuït a Rullan i Mir – en el que relaciona tots els carrers del centre de Sóller amb els metres lineals i número de cases de cada carrer per preveure els possibles clients de llums de gas, he detallat tota aquesta informació al quadre nº 7.

Al expedient AMS.3055 que conté la documentació de la comissió encarregada per l'Ajuntament de fer un nomenclàtor dels carrers i barris de Sóller, retolar els carrers i numerar totes le cases. Amb aquesta documentació hem, confeccionat els quadres nº 8 i 9 i 10

Per situar millor cada carrer he detallat les seves entrades i sortides, als quadres nº 6, dels padrons de 1826 i 1846, i al nº 11 del padró de 1898.

Amb la ajuda del bon amic Josep Lluís Sunyer – topògraf – hem situat els carrers de 1826 i 1846, utilitzant el plànol de Sóller de J. Montaner de l'any 1791 i adequant-lo a la Vila d'ençà i Vila d'enllà, part sud i nord de Sóller, separades pel torrent major. El mateix hem fet amb els carrers del padró de 1898.

Quadre nº 1

ILLETES SÓLLER **ILLETES SÓLLER segons padró de 1.826 (AMS 2772-2773)**

Sóller tenia 1366 cases i estava dividida en 35 illetes.

Al padró hi consta els noms dels carrer i/o barris

He anotat davall cada carrer o barri el número de cases que tenia.

Formava part de l' illeta primera el convent de franciscans.

A les illetes 16 i 17, les cases del primer tram del actual carrer Lluna, figuren com La Plaça, i per això pareix que el carrer Lluna començava al carrer Malcuinat

ILLETA Nº	Nº DE CASES	NOM DE LA ILLETA, CARRERS I NÚMERO DE CASES DE CADA CARRER
1	50	NOU 50
2	79	NOU – VOLTA PIQUERA – MAR - RECTORIA 24 37 17 1
3	57	VOLTA PIQUERA – SANT CRISTÒFOL – MURTA – NOVA - PAXET 28 1 9 17 2
4	11	MURTA 11
5	15	PACÓ – ROSA – MURTA 12 1 2
6	32	ROSA – BORN – SANT CRISTOFOL – PLAÇA – MURTA – MA FRESCA - FORN 4 9 1 1 15 1 1
7	24	PACÓ – MAR – ROMAGUERA 7 10 17
8	13	CASTELLET – RAVAL 7 6
9	18	CASTELLET – REAL 2 16
10	19	RAVAL – M. MORELL – VINYES 13 2 4
11	37	BARRALA 37
12	25	MAGADEDEU – COTXERES - BARRALA - ALIC 13 9 2 1
13	48	TILLATER – CUSTURER – BARRALA - COTXERES 27 7 11 3
14	6	HORT DE VIUS – VICARI VIVES 1 5
15	30	PLAÇA 30

ILLETA Nº	Nº DE CASES	NOM DE LA ILLETA, CARRERS I NÚMERO DE CASES DE CADA CARRER
16	29	PLAÇA – MALCUINAT – SERRA 13 6 10
17	54	PLAÇA – LLUNA – PERUS – TILLATER – ALIC 13 15 8 12 6
18	17	LLUNA – MALCUINAT - HOSPITAL 9 7 1
19	36	LLUNA - D'EN PALOU - GAESCH 34 1 1
20	23	LLUNA – PERUS – BATAÇ - TILLATER 5 3 14 1
21	86	BATAÇ – CUSTURER - ESTIRADORS - MANYO – LLUNA - CELLER 18 26 2 5 34 1
22	53	LLUNA – ALQUERIA 13 40
23	55	ALQUERIA 55
24	15	ALQUERIA 15
25	26	ALQUERIA – BINIARAIX 4 22
26	17	BINIARAIX 17
27	63	BINIARAIX 63
28	65	VINYA (PART ALTA DE SÓLLER) 65
29	114	L' HORTA (PONT DELS ASES) 114
30	76	L' HORTA (CAMÍ DEL MAR) 76
31	90	L'HORTA 90
32	8	CASTELLÓ 8
33	13	CASTELLÓ 13
34	40	L' HORTA 40
35	22	L'HORTA 22
TOTAL	1366	

*Quadre nº 2****ILLETES SÓLLER segons padró de 1.846 (AMS 2789)***

Sóller tenia 1672 cases i estava dividida en 35 illetes. Al padró, al principi de cada illeta hi estan anotats els carrers i/o barris que la formen, sense detallar a quin carrer o barri esta la casa, ni tampoc el número de cases que tenia cada carrer.

ILLETA	Nº cases	NOM DE LA ILLETA i CARRERS QUE LA FORMEN
1	57	CAMÍ DE PALMA - CARRER NOU
2	89	NOU – VOLTA PIQUERA – MAR
3	64	VOLTA PIQUERA – SANT CRISTÒFOL -. NOU
4	15	CANTÓ DEL MAR – RECTORIA – SANT CRISTÒFOL – DEN GARAU
5	18	PACÓ – PLANET DEN COIXI – CARRER DEL PONT
6	36	CARRER DEL PONT – DEN GARAU – DE CAS PEXET – NOU – BORN - PLAÇA
7	37	PACÓ – MAR - ROMAGUERA
8	13	CASTELLET – RAVAL
9	20	CASTELLET – REAL
10	22	RAVAL
11	38	BARRALA
12	25	MAGADEDEU – ALIC – COTXERIES – MANEU
13	50	TILLATER – CUSTURER – BARRALA – COTXERIES
14	8	PLAÇA – HORT DE VIU - VICARI VIVES
15	29	PLAÇA – SERRA – HORT DE VIU
16	33	LLUNA – MALCUINAT – SERRA
17	63	PLAÇA – LLUNA – PERUS – TILLATER – ALIC

ILLETA	Nº cases	NOM DE LA ILLETA i CARRERS QUE LA FORMEN
18	18	LLUNA – HOSPICI – MALCUINAT
19	44	CARRER DEN MASACH – BALITX – HOSPICI – LLUNA
20	22	LLUNA – PERUS – TILLATER - BATAÇ
21	97	BATAÇ – CELLER – ESTIRADORS – CAS MANYO – LLUNA
22	62	FONTANELLES – LLUNA – ALQUERIA DEL COMTE – CARTAGENA
23	60	ALQUERIA DEL COMTE
24	20	ALQUERIA DEL COMTE
25	27	ALQUERIA DEL COMTE I PART DE L'HORTA DE BINIARAIX
26	20	BINIARAIX
27	74	BINIARAIX I PART DE LA SEVA HORTA
28	89	CARRER DE REAL
29	149	PONT DELS ASES
30	114	CAMÍ DEL MAR
31	138	?
32	37	MULETA I CASTELLÓ
33	73	SA FIGUERA
34	11	S'ILLETA I EL PORT
SUMA	1672	HOMES 3786 – DONES 3903 – TOTAL HABITANTS: 7682

Quadre nº 3

ILLETES SÓLLER segons el padró de 1.856 (AMS 2784)

Sóller tenia 2.359 cases i estava dividida en 72 illetes.

Al padró hi consta el nom de la illeta però no els noms dels carrers
Amb el nom i les cases de cada illeta i amb dades de padrons posteriors he
suposat el noms del carrers o el barri que la formava

Numero de la illeta	Numero de cases	Folis del padró	NOM DE LA ILLETA	SUPOSATS CARRERS O BARRIS
1	22	001 006	CASA CONSISTORIAL	BORN - PLAÇA CONSTITUCIÓ,
2	26	007 012	CAN POMA	LA ROSA - MURTA - SANT CRISTÒFOL - NOU
3	22	013 016	POSADA DES PORT	PACÓ - ROSA - MAR - PUENTE
4	38	055 064	CAN MORA	PACÓ - MAR - ROMAGUERA -, TORRENT MAJOR
5	85	222 240	RECTORIA	RECTORIA - CAPITÀ ANGELATS -- CAMÍ CAMP LLARG -- CARRERÓ D'EN FIGA - MAR -
6	18	101 104	POSADA CA S'HEREU SA FIGUERA	MURTA - SANT CRISTÒFOL RECTORIA
7	22	105 110	POSADA CA S'HEREU DE MULETA	CANALS, -, SANT CRISTÒFOL -, SANT ANTONI -, NOU-
8	69	190 206	CAN BOSA CARRER NOU	RECTORIA -- VOLTA PIQUERA - NOU- SAN ANTONI - SANT CRISTÒFOL
9	20	217 221	CAS XORCH VOLTA PIQUERA	VOLTA PIQUERA -- CAMÍ DRAGONAR - CAMÍ CAN RODADO PLAÇA ALOI
10	39	207 216	CAN TRINCO	VOLTA PIQUERA -, PLAÇA ALOI . CAMÍ CAN RODADO CAMÍ DRAGONAR -- NOU -
11	5	485 486	CAN PUIGDERROS	NOU- CAMÍ VELL DE PALMA, - CAN REPIC , CAN PENTINAT SÍQUIA FONT DE S'OLLA
12	49	111 123	CAN PONS CARRER NOU	REAL NOU- RAMON LLULL
13	16	028 031	CAS SINDICH CASTELLET	PLAÇA RAVAL , CASTANYER -CASTELLET
14	23	124 130	CAN MAYOL CASTELLET	REAL- CASTANYER - CAMÍ FOSSARET - TORRENT MAJOR
15	29	242 247	CAN ALICH CARRER DEN REAL	REAL- VINYES - CEMENTERI
16	27	131 137	CAN MANEU ARRAVAL	RAVAL -- BARRALA -- VINYES -- REAL
17	29	049 054	CAN GASPAR DE PLAÇA	PLAÇA -- ALIC -- COTXERES -- BARRALA -- VENT -
18	47	032 048	CAN BERNADET	PLAÇA, - LLUNA -- PERUS -- TILLATERS - ALICI
19	36	020 027	CAN BORDILS	PLAÇA, - SERRA -- VIVES -- S'HORT DE VIU-
20	12	017 019	MATADERO	VIVES-, TORRENT MAJOR
21	112	162 189	CAN PALOU	PALOU - MALCUINAT, TORRENT MAJOR
22	32	094 100	POSADA DE CAN BESCÓS	LLUNA - MALCUINAT - VIVES- SERRA -

Numero de la illeta	Numero de cases	Folis del padró	NOM DE LA ILLETA	SUPOSATS CARRERS O BARRIS
23	27	089 093	CAN SOLER CARRER LA LLUNA	LLUNA - HOSPITAL - BALITX - MALCUINAT-
24	64	068 081	HOSPICI	LLUNA - ÀNIMES - TORRENT FORNALUTX,- MALCUINAT- BALITX - HOSPITAL -
25	23	082 088	CAN MOREY	LLUNA- BATAÇ TILLATERS- PERUS
26	54	149 163	CAS JURAT	SANT BARTOMEU -- BATAÇ - PARE BARÓ -- MORAGUES -- SANT JAUME - COTXERES -
27	47	138 148	CAN LLUIS DE SA BARRALA	SANT JAUME - MORAGUES - PASTOR - SANT NICOLAU -
28	5	248 249	CAS PASTOR	PASTOR - SOL - CREU - CEMENTERI -
29	19	250 252	CAN GUIEM DE LLOSETA	CREU- SOL - LA PALMA -- CEMENTERI -
30	45	253 258	CAN TRENTANYNS	PASTOR- SANT PERE -- SANT ANDREU -- CEMENTERI - LA PALMA - SOL -
31	33	271 278	CA MESTRE MACIÀ ESTIRADORS	SANT PERE - CAMÍ SON BOU CAMÍ CAN CREVETA -- TORRENTÓ CAN CREVETA
32	112	163 189	CAN ROIG CARRER BATAÇ	LLUNA - TORENTÓ CAN CREVETA- , CAMÍ CAN CREVETA -- ESTIRADORS -- MORAGUES - PARE BARÓ -- BATAÇ,
33	47	279 288	CAN COIXI DES PONTET	LLUNA - ALQUERIA DEL COMTE -- TORRENT DE BINIARAIX , ÀNIMES -
34	62	302 315	CAN BALA DE L'ALQUERIA	ALQUERIA DEL COMTE -- OZONAS -- AMPÚRIES -- BOLLA , TORRENTÓ CAN CREVETA
35	6	316 317	CAN RULLAN	BOLLA - RULLAN - CAMÍ RACÓ D'EN VIVES TORRENTÓ CAN CREVETA
36	31	318 324	CAN PONSO	OZONES - CAMÍ DE BINIARAIX TORRENT DE BINIARAIX CAMÍ RACÓ D'EN VIVES - RULLAN - AMPÚRIES -
37	6	325 326	CAN GÁLGERAN	OZONES - CAMÍ BINIARAIX - TORRENT DE BINIARAIX
38	27	327 333	SA VINYASSA	CAMÍ FORNALUTX CAMÍ L'HORTA BINIARAIX SANT SALVADOR - CAMÍ BINIARAIX - TORRENT DE BINIARAIX
39	27	334 339	CAS DON I SA TANCA DES METGE	CAMÍ BINIARAIX - TRINITAT - SANT JOSEP -- CAMÍ BARRANC -- TORRENT BINIARAIX
40	22	354 358	CAN RIBERA	TRINITAT -- SANT GUILLEM - SANT SALVADOR
41	11	351 353	CAN PESA	SANT GUILLEM SANTA CATALINA SALVADOR
42	40	340 359	CAS MISATGE	SANTA CATALINA- SANT GUILLEM- SANT JOSEP _ CAMÍ BINIARAIX A FORNALUTX -TORRENT FORNALUTX -- CAMÍ L'HORTA BINIARAIX
43	21	363 367	CAN JAUME JORDI	PONT CAN RAVE -- CAMÍ MURTERAR -- CARRETERA FORNALUTX, TORRENT FORNALUIX
44	56	289 301	CAS PANARERS	PONT DE SA CREU -- TORRENT BINIARAIX -- CAMÍ DE SES FONTANELLES -- CAMÍ MURTERAR CARRETERA DE FORNALUTX
45	21	359 362	CAN GUIXA	PONT DELS ASES -- CAMÍ A SES ARGILES -- TORRENT FORNALUTX -- CAMÍ FONTANELLES -- TORRENT DE BINIARAIX
46	3	067 068	CAMP DEN CANALS	CAMÍ A SES ARGILES -- TORRENT FORNALUTX -- TORRENT MAJOR - PONT
47	5	065 066	PONT DELS ASES	PONT DELS ASES

Numero de la illeta	Numero de cases	Folis del padró	NOM DE LA ILLETA	SUPOSATS CARRERS O BARRIS
48	40	388 394	CAMP DEL BISBE	MAR – ROMAGUERA – TORRENT MAJOR – PONT DEN BARONA
49	71	395 409	CAS MANESCAL	TORRENT DE FORNALUTX – TORRENT MAJOR – CAMÍ DE S'AUBERADA – CAMÍ SA FIGUERA
50	27	374 379	CAMP DEN MAIOL	CAMÍ SA FIGUERA – CAMÍ SES ARGILES – COSTA DEN FLASSADA – CAMÍ CAN GASPAR – CAMÍ S'ERMITA - CAMÍ SES MONCADES
51	26	368 373	SA RUBERTA	PONT CAN RAVE – CAMÍ MONCADES, DE S'ERMITA I DE CAN GASPAR TERME FORNALUTX – CAMÍ BINIBASSI – TORRENT FORNALUTX
52	27	380 387	COSTA DEN FLASSADA	CAMÍ COSTA DEN FLASSADA – CAMÍ SES ARGILES – CAMÍ DE BALITX – CAMÍ SON BLANCO – TERME DE FORNALUTX
53	31	505 511	SES ARGILES	CAMÍ SON BLANCO - CAMÍ VELL DE BALITX – TERME DE FORNALUTX – CAMÍ COLL DEN MARQUES – CAMÍ SON LLAMPAIES – CAMÍ SES ARGILES.
54	50	493 503	CAMP DEN FONT	CAMÍ SES ARGILES – CAMÍ SES ALZINES – CAMÍ CAN TAMANY – CAMÍ SA FIGUERA
55	10	410 412	CAN FUMAT	CAMÍ DEN BOU – CAMÍ SA FIGUERA - CARRER DE L'HORTA - CAMÍ DE LA MAR
56	48	423 432	CAN FLOR	CARRER DE L'HORTA – CAMÍ SA FIGUERA – CAMÍ CAN TAMANY – TORRENT DEL JAIOT – CAMÍ DEL PORT
57	45	413 422	CAN NIU	PONT DEN BARONA – CAMÍ EL PORT - TORRENT MAJOR
58	4	484 485	DEVANT SA MOLA	CAMÍ DEL MAR – TORRENT MAJOR
59	17	481 484	CAN TAMANY	CAMÍ DEL PORT – TORRENT DEL JAIOT – CAMÍ SON LLEMPAIES, DEL COLL DEN MARQUES I DE SA SA FIGUERA – TORRENT SA FIGUERA
60	45	512 522	BALITX I SA FIGUERA	BALITX – CAS BERNATS – CAN GORDO – SA FIGUERA
61	55	523 530	SANTA CATALINA D'ES PORT	BARRI D'ES PORT
62	46	468 476	CAN BLEDA I MULETA	CAN BLEDA – MULETA – CAN TES- CAN AI – SON LLAMPAIES
63	19	449 452	CAN TEIX I CAN MARRUTXO	CAN TEIX – CAN MARRUTXO
64	22	463 467	SON ANGELATS	SON ANGELATS – SON PUSSA – S'HERETAT – CAN RUAT
65	23	459 462	CAN GORGAY	CAN GORGAI – CAN MASCARAT – CAN FIGA – CAN CONTESTI
66	31	453 458	CAN BLAY	CAN PATI – CAN BATISTECAN M OSCA – CAN BLAI – CAN LLORENÇ
67	5	439 440	SA PLANESSA	SA PLANESSA – CAN QUIC – CAMP DEN PROM
68	31	441 448	CONVENT	CONVENT
69	17	487 489	CAN REPICH	CAN REPICH
70	28	433 438	PORXO DEL BISBE	PORXO DEL BISBE - SA MOSCA
71	12	268 270	SON SANCH	SON SANCH
72	37	260 267	CAN DOMINGO	CAN DOMINGO – C AN PAUET

Quadre nº 4

ILLETES SÓLLER segons el padró de 1.898 (AMS 2855-2856-2857)

Sóller tenia 2799 cases i estava dividida en 75 illetes, 3 més que l'any 1856, degut als nous barris que s'anaven construint (Gran Via – Mar – Cementeri).

Al padró hi consten tots els carrer del centre, per això he anotat el número de cases de cada illeta i de cada carrer.

En canvi a les illetes de les afores, no hi figuren ni els noms de les cases ni dels barris. Amb dades d'altres padrons he anotat el barri que supòs formava la illeta.

ILLETA	Nº DE CASES	NOMS DELS CARRERS I NÚMERO DE CASES DE CADA CARRER O SUPOSAT BARRI QUE FORMA L' ILLETA
1	23	PLAÇA CONSTITUCIÓ- PRÍncep 8 15
2	27	ISABEL II - CANALS - S. CRISTÒFOL - MURTA - LA ROSA 3 6 4 4 10
3	22	PONT - BAUZA - MAR - LA ROSA - PONT 2 11 1 5 3
4	56	BAUZA - MAR - ROMAGUERA 10 18 28
5	20	CAPITÀ ANGELATS - TAMANY - RECTORIA - GRAN VIA 4 1 10 5
5A	53	RECTORIA - MAR 12 41
5B	21	GRAN VIA - MAR
6	15	MAR - LA ROSA - MURTA - S. CRISTÒFOL - RECTORIA 2 2 5 1 5
7	20	CANALS - S. CRISTÒFOL - SANT ANTONI - ISABEL II 5 8 1 6
8	73	ISABEL II - BISBE NADAL - VOLTA PIQUERA - JESÚS - TAMANY - RECTORIA - S.CRISTÒFOL - S.ANTONI 20 8 2 12 6 11 7 7
9	28	PLAÇA ELOI - VOLTA PIQUERA - JESÚS - TAMANY - CAPITÀ ANGELATS 3 9 4 4 8
10	55	----- ISABEL II - BISBE NADAL - VOLTA PIQUERA - ELOY 6 35 4 5 5
11	5	ISABEL II 5
12	58	ISABEL II - RAMON LLULL - ISABEL II 47 7 4
13	14	PRÍncep - CASTAÑER - RAVAL - SANTA BARBARA 6 3 3 2
14	28	CASTAÑER - REAL 4 24
15	20	REAL - UNIÓ - CEMENTERI - PASTOR 6 3 7 4
15A	54	----- CEMENTERI - UNIÓ - REAL 32 16 3 3
16	25	RAVAL - SANT JAUME - SANT NICOLAU - PASTOR - REAL 10 1 5 8 1
17	37	PLAÇA CONSTITUCIÓ - BON ANY - COTXERES - SANT JAUME - RAVAL - VENT 1 6 13 3 1 13
18	71	PLAÇA CONSTITUCIÓ - LLUNA - SANT JOAN - SANT BARTOMEU - COTXERES - BON ANY 9 25 15 15 2 5

ILLETA	Nº DE CASES	NOMS DELS CARRERS I NÚMERO DE CASES DE CADA CARRER O SUPOSAT BARRI QUE FORMA L' ILLETA
19	39	PLAÇA CONSTITUCIÓ- LLUNA - SERRA - PALOU - VIVES 18 3 8 1 9
20	10	CONSTITUCIÓ- VIVES 1 9
21	19	VICTÒRIA - PALOU 8 11
22	40	LLUNA - VICTÒRIA - PALOU - SERRA 9 10 6 15
23	38	LLUNA - HOSPICI - BALITX - VICTÒRIA 16 4 7 11
24	84	VICTÒRIA - BALITX - HOSPICI - LLUNA - ÀNIMES 23 6 5 47 3
25	23	LLUNA - BATAÇ - SANT BARTOMEU - SANT JOAN 6 14 1 2
26	78	SANT BARTOMEU - BATAÇ - PARE BARÓ - MORAGUES - SANT JAUME - COTXERES 38 2 2 7 23 6
27	54	SANT JAUME - MORAGUES - PASTOR - SANT NICOLAU 24 11 18 1
28	13	PASTOR - CEMENTERI 8 5
29	22	CREU - SOL - PALMA - CEMENTERI 11 1 7 3
30	55	LA PALMA - SOL - PASTOR - ESTIRADORS - SANT PERE - SANT ANDREU - CEMENTERI 9 6 5 1 17 2 15
31	54	SANT PERE 54
32	92	BATAÇ - PARE BARÓ - SARGENT SOLER - MORAGUES - CELLER - LLUNA 17 9 7 9 16 34
33	70	ÀNIMES - LLUNA - ALQUERIA DEL COMTE 10 15 45
34	73	ALQUERIA DEL COMTE - OZONAS - AMPÚRIES - BOLLA 35 12 9 17
35	6	RULLAN - BOLLA 5 1
36	36	----- RULLAN - AMPÚRIES - OZONAS 2 11 8 15
37	10	OZONAS 10
38	36	----- SALVADOR 11 25
39	29	TRINITAT - SAN JOSEP 22 7
40	23	SANT GUILLEM - TRINITAT - SALVADOR 8 11 4
41	12	SANT GUILLEM 12
42	55	SANT JOSEP - PLAÇA CONCEPCIÓ - SANT GUILLEM - SANTA CATALINA - SALVADOR 9 2 2 4 38
43	35	CAN JAUME JORDI -
44	68	CAS PANARERS
45	24	CAN GUIXA

ILLETA	Nº DE CASES	NOMS DELS CARRERS I NÚMERO DE CASES DE CADA CARRER O SUPOSAT BARRI QUE FORMA L' ILLETA
46	3	CAMP D'EN CANALS
47	7	PONT DELS ASES
48	70	----- MAR ROMAGUERA 16 28 26
49	81	CAS MANESCAL
50	35	CAMP DEN MAIOL
51	30	SA RUBERTA
52	34	COSTA D'EN FLASSADA
53	36	SES ARGILES
54	67	CAMP DEN FONT
55	16	CAN FUMAT
56	54	CAN FLOR
57	54	CAN NIU
58	5	DEVANT SA MOLA
59	19	CAN TAMANT
60	41	BALITX - SA FIGUERA
61	82	SANTA CATALINA DES PORT
62	52	CAN BLEDA - MULETA
63	20	CAN TEIX - CAN MARRUTXO
64	28	SON ANGELATS - SON PUSSA
65	27	CAN GORGAI - CAN FIGA
66	33	CAN BLAI - CAN PATI
67	8	SA PLANESSA - CAN QUIC - CAMP D'EN PROHOM
68	49	CONVENT DE JESÚS
69	28	CAN REPIC
70	36	PORXO DEL BISBE
71	12	SON SANCH
72	49	CAN DOMINGO - CAN PAUET

Quadre nº 5

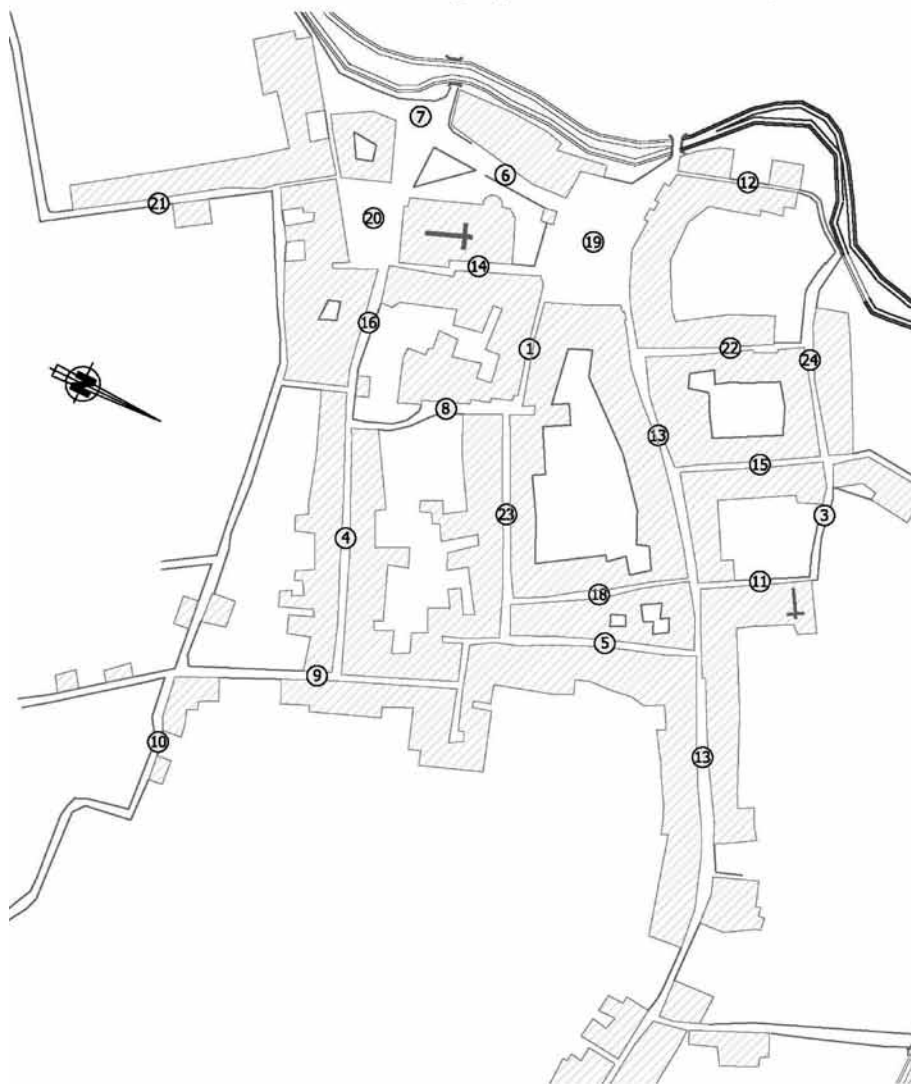
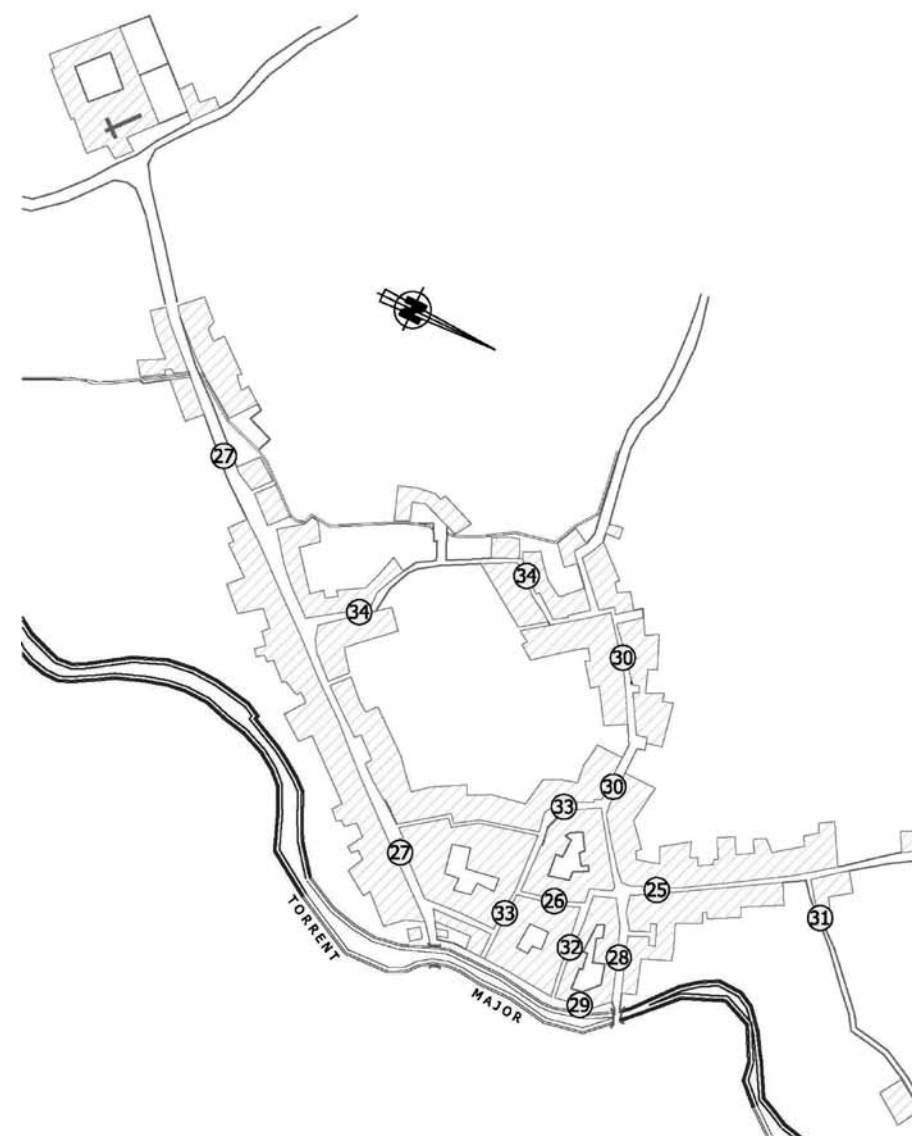
COMPARATIU NOMS DELS CARRERS DE SÓLLER

Segons padró 1826 i 1846	Nº al plànol	Segons padró 1898	Nom actual
		<u>VILA D'ENÇÀ</u>	
ALIC	1	BONANY	BONANY
ALQUERIA DEL COMTE	2	ALQUERIA DEL COMTE	ALQUERIA DEL COMTE
BALITX	3	BALITX	BALITX
BARRALA	4	SANT JAUME	SANT JAUME
BATAC	5	BATAC	BATAC
BORN	6	PRÍncep	BORN
CASTELLET	7	PRÍncep	ESpanya, Plaça
COTXERES	8	COTXERES	METGE MAYOL
CUSTURER	9	MORAGUES	MORAGUES
ESTIRADORS	10	ESTIRADORS	ESTIRADORS
HOSPITAL	11	HOSPITAL	HOSPITAL
HORT DE VIUS	12	VIVES	VIVES
LLUNA	13	LLUNA	LLUNA
MAGADEDEU	14	VENT	JOAN BTA. ENSEÑAT
MALCUINAT	15	VICTÒRIA	VICTÒRIA 11 DE MAIG
MANEU	16	SANT JAUME	SANT JAUME
MANYO	17	MANYO	MANYO
PERÚS	18	SANT JOAN	SANT JOAN
PLAÇA	19	CONSTITUCIÓ, PLAÇA	CONSTITUCIÓ, PLAÇA
RAVAL	20	RAVAL, PLAÇA	ANTONI MAURA, PLAÇA
REAL	21	REAL	REAL
SERRA	22	SERRA	SERRA
TILLETTERS	23	SANT BARTOMEU	SANT BARTOMEU
VICARI VIVES	24	PALOU	PALOU
		<u>VILA D'ENLLÀ</u>	
MAR	25	MAR	MAR
MURTA	26	MURTA	MURTA
NOU	27	ISABEL II	ISABEL II
PACÓ	28	BAUZA	BAUZA
PONT	29	PONT	CONSTITUCIÓ, PLAÇA
RECTORIA	30	RECTORIA	RECTORIA
ROMAGUERA	31	ROMAGUERA	ROMAGUERA
ROSA	32	ROSA	VICARI PASTOR
SANT CRISTOFOL	33	SANT CRISTÒFOL	CRISTÒFOL PIZA
VOLTA PIQUERA	34	VOLTA PIQUERA	VOLTA PIQUERA

Quadre nº 6

SITUACIÓ CARRERS DE SÓLLER - PADRONS 1826 I 1846

NOM DEL CARRER	Nº al plànol	ENTRADA	SORTIDA
		<u>VILA D'ENÇÀ</u>	
ALIC	1	PLAÇA	TILLETTERS
ALQUERIA DEL COMTE	2	LLUNA	AFORES
BALITX	3	MALCUINAT	HOSPITAL
BARRALA	4	MANEU	CUSTURER
BATAC	5	LLUNA	CUSTURER
BORN	6	PLAÇA	NOU
CASTELLET	7	--	--
COTXERES	8	ALIC	BARRALA
CUSTURER	9	BATAC	ESTIRADORS
ESTIRADORS	10	CUSTURER	AFORES
HOSPITAL	11	LLUNA	BALITX
HORT DE VIUS	12	PLAÇA	VICARI VIVES
LLUNA	13	PLAÇA	ALQUERIA DEL COMTE
MAGUEDEDEU	14	PLAÇA	RAVAL
MALCUINAT	15	LLUNA	AFORES
MANEU	16	RAVAL, PLAÇA	BARRALA
MANYO	17	ESTIRADORS	AFORES
PERÚS	18	LLUNA	TILLETTERS
PLAÇA	19	--	--
RAVAL	20	--	--
REAL	21	RAVAL	AFORES
SERRA	22	LLUNA	VICARI VIVES
TILLETTERS	23	ALIC	BATAC
VICARI VIVES	24	HORT DE VIUS	BALITX
		<u>VILA D'ENLLÀ</u>	
MAR	25	PACÓ	AFORES
MURTA	26	ROSA	SANT CRISTÒFOL
NOU	27	BORN	CAMÍ DE PALMA
PACÓ	28	PLAÇA	RECTORIA
PONT	29	PACÓ	ROSA
RECTORIA	30	PACÓ	VOLTA PIQUERA
ROMAGUERA	31	MAR	AFORES
ROSA	32	PONT	MURTA
SANT CRISTÒFOL	33	RECTORIA	NOU
VOLTA PIQUERA	34	NOU	RECTORIA

Plànol de la Vila d'Ençà (Padró 1.826-1.846)**Plànol de la Vila d'Enllà (Padró 1.826-1.846)**

*Quadre nº 7***DADES CARRERS DEL CENTRE DE SÓLLER - 1866 i 1890**

<i>NOM DEL CARRER</i>	<i>Nº al plànol</i>	<i>ANY 1866 CASES (1)</i>	<i>ANY 1870 FANALS PETROLI (2)</i>	<i>ANY 1890 Nº CASES (3)</i>	<i>ANY 1890 METRES LINEALS DEL CARRER (3)</i>
ALQUERIA DEL COMTE	1	65	4	76	299,30
AMPÚRIES	3	20	0	19	65,00
ÀNIMES	4	8	1	10	40,00
BALITX	5	10	1	10	43,80
BATAC	6	37	1	36	115,00
BAUZA	7	21	2	21	64,00
BISBE NADAL	8	11	0	10	39,00
BOLLA	9	6	0	8	150,00
BON ANY	10	12	1	5	30,40
CANALS	11	12	0	13	42,00
CAPITÁ ANGELATS	12	8	1	7	92,80
CASTAÑER	13	4	1	7	21,00
CEMENTERI	14	16	0	43	315,20
CONSTITUCIÓ, PLAÇA	17	39	4	34	175,20
COTXERES	18	18	1	18	79,50
CREU	19	10	0	14	63,00
ELOI, PLAÇA	20	7	1	6	38,00
ESTIRADORS, PLAÇA	21	0	0	7	43,00
HOSPITAL	23	9	1	9	54,00
ISABEL II	24	105	4	102	515,00
JESUS	25	13	1	13	37,20
LA PALMA	26	14	1	14	61,20
LA ROSA	27	19	1	21	61,30
LLUNA	28	145	5	154	407,00
MAR	30	74	2	79	292,50
MORAGUES	32	37	1	37	126,20
MURTA	33	9	1	9	37,70
OZONAS	34	18	0	16	252,30
PALOU	35	9	1	20	71,50
PARE BARÓ	36	10	0	10	51,50
PASTOR	37	43	1	44	224,20
PONT	38	4	0	4	53,00

<i>NOM DEL CARRER</i>	<i>Nº al plànol</i>	<i>ANY 1866 N° CASES</i>	<i>ANY 1870 FANALS</i>	<i>ANY 1890 N° CASES</i>	<i>ANY 1890 METRES LINEALS</i>
		<i>(1)</i>	<i>PETROLI (2)</i>	<i>(3)</i>	<i>DEL CARRER (3)</i>
PRÍncep	39	24	1	28	122,40
RAMON LLULL	40	-	0	13	115,00
RAVAL, PLAÇA	41	17	1	15	122,80
REAL	42	26	1	30	104,00
RECTORIA	43	38	2	43	160,40
ROMAGUERA	44	17	1	47	270,00
RULLAN	45	13	0	14	53,60
SANT ANDREU	47	-	0	2	76,00
SANT ANTONI	48	11	0	13	76,50
SANT BARTOMEU	49	35	0	35	103,20
SANT CRISTOFOL	51	22	1	25	104,40
SANT JAUME	53	49	1	50	188,70
SANT JOAN	54	22	1	23	83,50
SANT NICOLAU	56	5	0	5	31,30
SANT PERE	57	29	1	33	160,00
SANTA BÀRBARA	60	4	0	3	29,00
SARGENT SOLER, PLAÇA	63	6	0	-	--
SERRA	64	20	0	23	77,20
SOL	65	8	0	10	58,00
TAMANY	66	11	0	10	35,80
UNIÓ	68	-	0	6	99,60
VENT	69	9	0	10	73,80
VICTÒRIA	70	32	1	47	263,60
VIVES	71	18	1	15	45,50
VOLTA PIQUERA	72	32	1	24	94,30

NOTES

(1) Recollit d'un document de 1866 en el que es relacionen els carrers del centre de Sóller, amb el número de cases de cada carrer, per fer el pagament de les rajoles amb el número de cada casa, amb un total de 1261 rajoles.

(2) Document amb data 23-9-1870 (AMS.3055) en el que relacionaren els fanals de petroli que hi havia a cada carrer.

(3) Recollit d'un document, atribuït a Mn. Josep Rullan i Mir, prèvia a la instal·lació de llum de gas als carrers i cases, en el que hi consten els metres lineals de cada carrer i el número de cases, a efectes de preveure els possibles clients de llums i de fanals públics.

Quadre nº 8

ILLETES, CARRERS I BARRIS DE SÓLLER – 1862-1864

En compliment de una Reial Ordre de Desembre de 1858 a l'Ajuntament de Sóller és constitueix una comissió per fer un nomenclàtor dels carrers i barris de Sóller per, després d'haver aprovat els noms, retolar els carrers i numerar totes les cases.

La documentació que va fer aquesta comissió es troba al Arxiu Municipal de Sóller (AMS 3055). D'entre els documents he copiat l'índex alfabètic de carrers i barris en el que consta el número d'illa i els de les cases de la dreta i esquerra de cada carrer.

<i>Nom del carrer o barri</i>	<i>Illetes</i>	<i>Números cases</i>
ABEURADA, LA	55	655 AL 685
ANIMES, CARRER	24	1 AL 15
ANIMES, CARRER	33	2 AL 14
ALOY, PLAÇETA DE N'	9	6 AL 7
ALOY, PLAÇETA DE N'	10	1 AL 5
AMPURIES, CARRER	34	2 AL 20
AMPURIES, CARRER	36	1 AL 15
AMERICA, PLAÇA	5	1 AL
AMERICA, PLAÇA	5 A	5 AL
AMERICA, PLAÇA	5 B	3 AL 4
AMERICA, PLAÇA	5 D	2 AL
ANDREU, CARRER SANT	72	1 AL 7
ANDREU, CARRER SANT	30	2 AL
ANGLADA, LA	56	733 AL 755
ANTONI, CARRER SANT	7	2 AL 10
ANTONI, CARRER SANT	8	1 AL 13
ANY , CARRER DE BON	17	2 AL 10
ANY, CARRER DE BON	18	1 AL 9
APOLONIA, CARRER DE STA.	61	1 AL 25
ARGILES, LES	52	310 AL 311
ARGILES, LES	54	471 AL 499
AVINYONA, SON	53	332 AL 385
BARBARA, CARRER DE STA.	13	1 AL 3
BALITX, CARRER	23	2 AL 18
BALITX, CARRER	24	1 AL 7
BARÓ, CARRER PARE	26	2 AL 4
BARÓ, CARRER PARE	32 A	1 AL 13
BARTOMEU, CARRER SANT	25	29

<i>Nom del carrer o barri</i>	<i>Illetes</i>	<i>Números cases</i>
BARTOMEU, CARRER SANT	26	2 AL 38
BARTOMEU, CARRER SANT	18	1 AL 27
BARRANC, EL	36	118 AL 200
BATAC, CARRER	25	2 AL 30
BATAC, CARRER	26	32 AL 36
BATAC, CARRER	32	1 AL 25
BATAC, CARRER	32 A	27 AL
BAUÇA, CARRER	2	1 AL 21
BAUÇA, CARRER	4	2 AL 16
BIELETA, PLA D'EN	63	269 AL 271
BIELETA, PLA D'EN	56	292 AL 315
BINIARAIX, HORTA DE	36	189 AL 199
BINIARAIX, HORTA DE	38	203 AL 247
BINIARAIX, HORTA DE	39	201 AL 202
BINIARAIX, HORTA DE	42	249 AL 287
BINIBASSI I ERMITA	51	211 AL 237
BINIDORM	62	227 AL 241
BOLLA, CARRER	34	2 AL 14
BOLLA, CARRER	35	1 AL 5
BLEDA, LA	64	142 AL 168
CAMP LLARG, EL	5	77 AL 88
CAMP LLARG, EL	5 F	54 AL 74
CANALS, CARRER	2	2 AL 12
CANALS, CARRER	7	1 AL 11
CAPO, CAN	31	109 AL 131
CAPITA ANGELATS	5	2 AL 8
CAPITA ANGELATS	9	1 AL 7
CAROL, CAN	31	135 AL 149
CASASNOVAS, FCA. I CAT.	15 A	2 AL 30
CASASNOVAS, FCA. I CAT.	71	1 AL -
CATALINA, STA. (BINIARAIX)	42	2 AL 8
CATALINA, STA.(PORT)	61	1 AL 70
CASTANYER, CARRER	13	2 AL 6
CASTANYER, CARRER	14	1 AL 7
CASTELLÓ	62	177 AL 180
CASTELLO	63	242 AL 268
CASTELLÓ	64	169 al 176
CEMENTERI, CARRER	15	2 AL 14
CEMENTERI, CARRER	15 A	16 AL 56
CEMENTERI, CARRER	28	1 AL 11

<i>Nom del carrer o barri</i>	<i>Illetes</i>	<i>Números cases</i>
CEMENTERI, CARRER	29	13 AL 17
CEMENTERI, CARRER	30	19 AL 45
CEMENTERI, CARRER	72	47 AL 51
CETRE, CARRER	5	3 AL 21
C ETRE, CARRER	5 A	1 AL
CETRE, CARRER	5 B	2 AL 16
CETRE, CARRER	5 E	16 AL 26
COTXERES, CARRER	17	2 AL 26
COTXERES, CARRER	18	1 AL 3
COTXERES, CARRER	26	7 AL 15
COLOM, CARRER BISBE	32	-
COLOM, CARRER BISBE	32 A	-
COLOM, CARRER BISBE	32 F	-
COMETA, LA	68	79 AL 98
CONCEPCIO, PLAÇA (BINIAR.)	40	3 AL 4
CONCEPCIO, PLAÇA (BINIAR.)	42	1 AL 2
COMTE, C. ALQUERIA DEL	33	1 AL 73
COMTE, C. ALQUERIA DEL	34	2 AL 82
COMTE, C. ALQUERIA DEL	36	171 AL 188
CONSTITUCIO, PLAÇA	1	1 AL
CONSTITUCIO, PLAÇA	3	2 AL 5
CONSTITUCIO, PLAÇA	17	35 AL 21
CONSTITUCIO, PLAÇA	18	27 AL 34
CONSTITUCIO, PLAÇA	19	7 AL 26
CONSTITUCIO, PLAÇA	20	6 AL
CONVENT, EL	68	52 AL 69
CONVENT, EL	69	99 AL 108
CREVETA, TORRENTO DEL	34	163 A 170 B.
CRISTOFOL, CARRER SANT	2	2 AL 8
CRISTOFOL, CARRER SANT	6	10 AL 14
CRISTOFOL, CARRER SANT	7	1 AL 13
CRISTOFOL, CARRER SANT	8	17 AL 35
CRISTOFOL COLOM, AVDA	4	1 AL 5
CRISTOFOL COLOM, AVDA	4 A	2 AL
CREU, CARRER DE LA	29	2 AL 20
CREU, CARRER DE LA	28	1 AL 7
CULLERA, CAN	68	31 AL 78
DRAGONAR, EL	5	89 AL 105
DRAGONAR, EL	9	1 AL 4
DRAGONAR, EL	10	5 AL 8

<i>Nom del carrer o barri</i>	<i>Illetes</i>	<i>Números cases</i>
DRAGONAR, EL	67	13 AL 30
ESTIRADORS, PLAÇA	30	9 AL 10
ESTIRADORS, PLAÇA	32 B	1 AL 8
FIGA, CARRERÓ DEN	5 F	48 AL 53
FIGA, CARRERÓ DEN	65	106 AL 141
FIGUERA LA	53	343 AL 381
FIGUERA, LA	59	437 AL 439
FIGUERA, LA	60	386 AL 429
FLASSADA, COSTA D'EN	52	282 AL 309
FLASSADA, COSTA D'EN	54	466 AL 470
FONTANELLES, LES	44	100 AL 118
FONTANELLES, LES	45	26 AL 58
FONTANELLES, LES	46	59 AL 61
FORTUNA, CARRER	5 E	1 AL 21
FORTUNY, CARRER	32 C	2 AL 18
FORTUNY, CARRER	32 D	1 AL 29
FRONTERA, TANQUES D'EN	72	51 AL 108
GRAN VIA, AVINGUDA	5	1 AL 45
GRAN VIA, AVINGUDA	5 A	2 AL 60
GRAN VIA, AVINGUDA	5 B	62 AL 64
GRAN VIA, AVINGUDA	5 D	47 AL 52
GUILLEM, SANT (BINIARAIX)	40	1 AL 15
GUILLEM, SANT (BINIARAIX)	41	6 AL 20
GUILLEM, SANT (BINIARAIX)	42	2 AL 4
HORTA D'ALT	5 F	37 AL 46
HORTA D'ALT	48	18 AL 36
HORTA D'ABAIX	48	614 AL 654
HORTA D'ABAIX	54	522 AL 544
HORTA D'ABAIX	56	686 AL 732
HORTA D'ABAIX	57	756 AL 825
HORTA D'ABAIX	58	463 AL 465
HORTA D'ABAIX	59	456 AL 462
HOSPITAL , CARRER	23	1 AL 7
HOSPITAL, CARRER	24	2 AL 10
ILLETA, LA	60	428 AL 431
ISABEL II, CARRER	2	2 AL 4
ISABEL II, CARRER	7	6 AL 14
ISABEL II, CARRER	8	16 AL 46
ISABEL II, CARRER	10	48 AL 132
ISABEL II, CARRER	11	95 AL

Nom del carrer o barri	Illetes	Números cases
ISABEL II, CARRER	12	1 AL 91
JAUME, CARRER DE SANT	17	1 AL 3
JAUME, CARRER DE SANT	26	5 AL 43
JAUME, CARRER DE SANT	27	8 AL 50
JAUME, CARRER DE SANT	32 A	45 AL 61
JAUME, CARRER DE SANT	32 B	66 AL 74
JAUME, CARRER DE SANT	32 C	76 AL 80
JAUME, CARRER DE SANT	32 D	82 AL -
JAUME, CARRER DE SANT	32 F	61 AL 84
JESUS, CARRER	8	1 AL 19
JESUS, CARRER	9	2 AL 6
JOSEP, SANT (BINIARZIX)	39	2 AL 12
JOSEP, SANT (BINIARAIX)	42	1 AL 15
JOAN, CARRER SANT	18	2 AL 28
LAVADERO	33	1 AL 7
LLEVANT, CARRER DE (PORT)	61	1 AL 24
LLUNA, CARRER	18	2 AL 48
LLUNA, CARRER	19	1 AL 5
LLUNA, CARRER	22	7 AL 21
LLUNA, CARRER	23	23 AL 43
LLUNA, CARRER	24	45 AL 117
LLUNA, CARRER	25	50 AL 58
LLUNA, CARRER	32	62 AL 122
LLUNA, CARRER	32 F	124 AL 146
LLUNA, CARRER	33	119 AL 145
LLARG CAMP	66	272 AL 291
LLORENÇ CAN	14	8 AL 17
LLORENÇ CAN	15 A	1 AL 30
MALLORCA, CARRER (PORT)	61	1 AL 36
MANYO CAS	32 F	150 AL 162
MAR, CARRER DE LA	3	2 AL
MAR, CARRER DE LA	4	4 AL 34
MAR, CARRER DE LA	6	1 AL 3
MAR, CARRER DE LA	48	36 AL 182
MAR, CARRER DE LA	5 A	5 AL 81
MAR, CARRER DE LA	5 B	83 AL 119
MAR, CARRER DE LA	5 F	121 AL 135
MAR, CAMP DE SA	59	442 AL 445
MAR, CAMP DE SA	62	197 AL 226
MARINA, CARRER (PORT)	61	2 AL 88

Nom del carrer o barri	Illetes	Números cases
MARJADES, LES	50	248 AL 281
MARJADES, LES	51	198 AL 210
MARRUTXO, CAN	63	263 AL 267
MAURA, PLAÇA ANTONI	13	14 AL 17
MAURA, PLAÇA ANTONI	16	2 AL 13
MAURA, PLAÇA ANTONI	17	1 AL
MAYOL, CAMP D'EN	50	232 AL 247
MURTA, CARRER	2	1 AL 7
MURTA, CARRER	6	2 AL 10
MORAGUES, CARRER	26	2 AL 14
MORAGUES, CARRER	27	16 AL 34
MORAGUES, CARRER	32 A	1 AL 9
MORAGUES, CARRER	32 B	19 AL 39
MOYANA CAN	48	1 AL 17
MULETA	62	181 AL 196
MURTERAR, EL	43	148 AL 165
MURTERAR, EL	44	119 AL 147
NICOLAU, CARRER SANT	16	2 AL 6
NICOLAU, CARRER SANT	27	1 AL 5
NOGUERAR, CARRER	5 B	1 AL 2
NOGUERAR, CARRER	5 E	-
NOGUERAR, CARRER	5 F	4 AL
NADAL, CARRER DEL BISBE	8	2 AL 14
NADAL, CARRER DEL BISBE	10	1 AL 7
OZONAS, CARRER	34	2 AL 22
OZONAS, CARRER	36	24 AL
OZONAS, CARRER	37	1 AL 37
PALMA, CARRER DE LA	29	1 al 13
PALMA, CARRER DE LA	30	2 AL 18
PALOU, CARRER	19	2 AL 10
PALOU, CARRER	21	1 AL 27
PALOU, CARRER	22	12 AL 26
PANARERS, CAS	44	62 AL 99
PASTOR, CARRER	16	1 AL 15
PASTOR, CARRER	27	17 AL 47
PASTOR, CARRER	28	10 AL 22
PASTOR, CARRER	30	24 AL 34
PERE, CARRER DE SANT	30	2 AL 36
PERE, CARRER DE SANT	31	1 AL 27
PLANES, LES	43	166 AL 197

Nom del carrer o barri	Illetes	Números cases
PONT D'EN VALLS	70	130 AL 134
PORT, EL	59	440 AL 442
PRAT, EL	52	312 AL 326
PRAT, EL	53	327 AL 342
PRINCEP, CARRER	1	2 AL 24
PRINCEP, CARRER	13	1 AL 13
PROHOM, CAN	67	-
PROSPERITAT, CARRER	5 E	2 AL 22
PROSPERITAT, CARRER	5 F	11 AL 18
PUIG, EL	54	500 AL 521
QUADRADO, CARRER	5	2 AL 20
QUADRADO, CARRER	8	1 AL 19
QUENCH, CAN	24	1 AL 25
RAMON, CARRER DE SANT	32 B	2 AL
RAMON, CARRER DE SANT	32 E	1 AL 15
RAMON LLULL, CARRER	12	1 AL 23
REPIC, CAN	11	9 AL 12
REPIC, CAN	69	109 AL 129
RAMON, SANT (PORT)	61	1 AL 63
REAL, CARRER	14	2 AL 40
REAL, CARRER	15	3 AL 15 B.
REAL, CARRER	15 A	17 AL 21
REAL, CARRER	16.	1 1 1 BIS
RECTORIA, CARRER	5	26 AL 44
RECTORIA, CARRER	5 A	2 AL 24
RECTORIA, CARRER	6	1 AL 7
RECTORIA, CARRER	8	9 AL 19
ROMAGUERA, CARRER	4	2 AL 18
ROMAGUERA, CARRER	4 A	20 AL 52
ROMAGUERA, CARRER	48	1 AL 25
ROSA, CARRER DE LA	2	1 AL 17
ROSA, CARRER DE LA	3	2 AL 14
ROSA, CARRER DE LA	6	19 AL 21
RULLAN, CARRER	35	2 AL 12
RULLAN, CARRER	36	1 AL 15
RULLAN I MIR, C. DE JOSEP	32 E	1 AL 7
SALVADOR, SANT (BINIAR.)	40	11 AL 19
SALVADOR, SANT (BINIAR.)	41	5 AL 9
SALVADOR, SANT (BINIAR.)	42	1 AL 3
SANG, SON	71	40 AL 50

Nom del carrer o barri	Illetes	Números cases
SELLER	32 C	1 AL 5
SELLER	32 E	7 AL 15
SELLER	32 F	2 AL 30
SERRA, CARRER	19	1 AL 17
SERRA, CARRER	22	2 AL 28
SOL, CARRER DEL	28	2 AL
SOL, CARRER DEL	29	2 AL
SOL, CARRER DEL	30	1 AL 13
SOLER, PLAÇETA SARGENT	32 A	1 AL 5
TAMBÓ, CAN	15 A	31 AL 35
TEULERA, LA	70	158 AL 171
TAMANY, CARRER	5	2 AL
TAMANY, CARRER	8	1 AL 11
TAMANY, CARRER	9	4 AL 8
TAMANY CAN	59	432 AL 436
TERESA, CARRER SANTA	32	8 AL 19
TERESA, CARRER SANTA	32 A	20 AL 32
TERESA, CARRER SANTA	32 B	34 AL 44
TERESA, CARRER SANTA	32 C	31 AL 57
TERESA, CARRER SANTA	32 E	7 AL 29
TERESA, CARRER SANTA	32 F	59 AL
TORRENS, JAUME (PORT)	61	2 AL 13
TRINITAT, (BINIARAIX)	39	2 AL 40
TRINITAT, (BINIARAIX)	40	1 AL 19 BIS
UNION, CARRER	15	2 AL 12
UNION, CARRER	15 A	1 AL 19
VICTORIA, CARRER	21	23 AL 27
VICTORIA, CARRER	22	1 AL 21
VICTORIA, CARRER	23	2 AL 18
VICTORIA, CARRER	24	20 AL 74
VICTORIA, CARRER	47	39 AL 59
VENT, CARRER DEL	17	3 AL 21
VILLALONGA, LA	49	549 AL 613
VILLALONGA, LA	54	545 AL 548
VOLTA PIQUERA, CARRER	8	2 AL 26
VOLTA PIQUERA, CARRER	9	11 AL 25
VOLTA PIQUERA, CARRER	10	1 AL 9
VOLTA PIQUERA, CARRER	19	1 AL 18

Quadre nº 9

ILLETES, CARRER I BARRIS
DE SÓLLER 1862 – 1864

En aquest quadre he resumit les mateixes dades del quadre nº 8, ordenant-les per ordre dels números de illetes

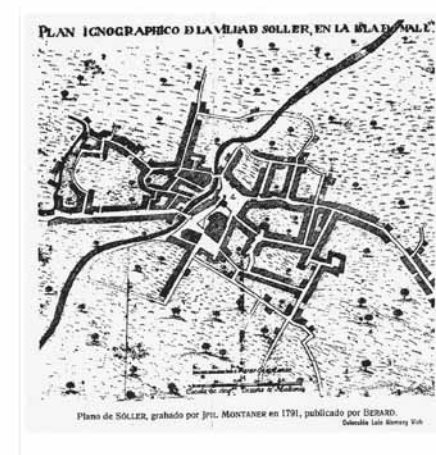
Illeta	Nom del carrer o barri	Números cases
1	PLAÇA CONSTITUCIO PRÍncep	1 AL -- 2 AL 24
2	CANALS SANT CRISTÒFOL ISABEL II MURTA ROSA	2 AL 12 2 AL 8 2 AL 4 1 AL 7 1 AL 17
3	BAUÇÀ PLAÇA CONSTITUCIÓ MAR ROSA	1 AL 21 2 AL 5 2 AL -- 2 AL 14
4	BAUÇÀ CRISTÒFOL COLOM MAR ROMAGUERA	2 AL 16 1 AL 5 4 AL 34 2 AL 18
4 A	CRISTÒFOL COLOM ROMAGUERA	2 AL -- 20 AL 52
5	PLAÇA AMÈRICA CAMP LLARG CAPITÀ ANGELATS CETRE DRAGONAR GRAN VIA QUADRADO RECTORIA TAMANY	1 AL -- 77 AL 88 2 AL 8 3 AL 21 89 AL 105 1 AL 45 2 AL 20 26 AL 44 2 AL --
5 A	PLAÇA AMÈRICA CETRE GRAN VIA MAR RECTORIA	5 AL -- 1 AL -- 2 AL 60 5 AL 81 2 AL 24
5 B	PLAÇA AMERICA CETRE GRAN VIA MAR NOGUERAR	3 AL 4 2 AL 16 62 AL 64 83 AL 119 1 AL 2
5 D	PLAÇA AMÈRICA CETRE GRAN VIA	2 AL -- 8 AL 14 47 AL 57
5 E	CETRE FORTUNA NOGUERAR PROSPERITAT	16 AL 26 1 AL 21 2 AL 22

Illeta	Nom del carrer o barri	Números cases
5 F	CAMP LLARG CARRERÓ D'EN FIGA HORTA DE DALT MAR NOGUERAR PROSPERITAT	54 AL 74 48 AL 53 37 AL 46 121 AL 135 4 AL - 11 AL 19
6	SANT CRISTÒFOL MAR MURTA RECTORIA ROSA	10 AL 14 1 AL 3 2 AL 10 1 AL 7 19 AL 21
7	SANT ANTONI CANALS SANT CRISTÒFOL ISABEL II	2 AL 10 1 AL 11 1 AL 13 6 AL 14
8	SANT ANTONI SANT CRISTÒFOL ISABEL II JESUS BISBE NADAL QUADRADO RECTORIA TAMANY VOLTA PIQUERA	1 AL 13 17 AL 35 16 AL 46 1 AL 19 2 AL 14 1 AL 19 1 AL 19 1 AL 11 2 AL 20
9	PLAÇA ALOY CAPITÀ ANGELATS DRAGONAR JESUS TAMANY VOLTA PIQUERA	6 AL 7 1 AL 7 1 AL 4 2 AL 6 4 AL 8 11 AL 25
10	PLAÇA ALOY DRAGONAR ISABEL II BISBE NADAL VOLTA PIQUERA	1 AL 5 5 AL 8 48 AL 132 1 AL 17 1 AL 9
11	ISABEL II CAN REPICH	95 AL 9 AL 12
12	ISABEL II RAMÓN LLULL	1 AL 91 1 AL 23
13	SANTA BÀRBARA CASTAÑER PLAÇA ANTONI MAURA PRÍncep	1 AL 3 2 AL 6 14 AL 17 1 AL 17
14	CASTAÑER CAN LLORENÇ REAL	1 AL 7 8 AL 17 2 AL 40
15	CEMENTERI REAL UNIÓ	2 AL 14 3 AL 15 2 AL 12

Illeta	Nom del carrer o barri	Números cases	Illeta	Nom del carrer o barri	Números cases
15 A	CASASNOVAS FCA I CAT ^a CEMENTERI CAN LLORENÇ CAN TAMBOR REAL UNIÓ	2 AL 30 16 AL 56 1 AL 30 31 AL 35 17 AL 21 1 AL 19	26	PARE BARÓ SANT BARTOMEU BATACH COTXERES SANT JAUME MORAGUES	2 AL 4 2 AL 38 32 AL 36 7 AL 15 5 AL 43 2 AL 14
16	SANT JAUME PLAÇA ANTONI MAURA SANT NICOLAU PASTOR REAL	2 AL 16 2 AL 13 2 AL 6 1 AL 15 1 I 1 BIS	27	SANT JAUME MORAGUES SANT NICOLAU PASTOR	20 AL 50 16 AL 34 1 AL 5 17 AL 47
17	BON ANY COTXERES PLAÇA CONSTITUCIÓ SANT JAUME PLAÇA ANTONI MAURA VENT	2 AL 10 2 AL 26 35 AL 1 AL 3 1 AL 3 AL 21	28	CEMENTERI CREU PASTOR SOL	1 AL 11 1 AL 7 10 AL 22 2 AL
18	BON ANY COTXERES PLAÇA CONSTITUCIO LLUNA SANT BARTOMEU SANT JOAN	1 AL 9 1 AL 3 27 AL 34 2 AL 48 1 AL 27 2 AL 28	29	CEMENTERI CREU PALMA LA SOL	13 AL 17 2 AL 20 1 AL 13 2 AL
19	PLAÇA CONSTITUCIÓ LLUNA PALOU SERRA VIVES	7 AL 26 1 AL 5 2 AL 10 1 AL 17 1 AL 19	30	SANT ANDREU CEMENTERI ESTIRADORS, PLAÇA PALMA, LA PASTOR SANT PERE SOL	2 AL 19 AL 45 9 AL -- 2 AL 18 24 AL 34 2 AL 36 1 AL 13
20	PLAÇA CONSTITUCIÓ	6 AL	31	CAPO, CAN CAROL, CAN SANT PERE	104 AL 134 135 AL 149 1 AL 27
21	PALOU VICTÒRIA	1 AL 27 23 AL 27	32	BATACH COLOM, BISBE LLUNA SANTA TERESA	1 AL 25 62 AL 122 8 AL 18
22	LLUNA PALOU SERRA VICTÒRIA	7 AL 21 12 AL 26 2 AL 22 1 AL 21	32 A	BARÓ, PARE BATACH BISBE COLOM SANT JAUME MORAGUES SARGENT SOLER SANTA TERESA	1 AL 13 27 AL 45 AL 61 1 AL 9 1 AL 5 20 AL 32
23	BALITX HOSPICI LLUNA VICTORIA	2 AL 18 1 AL 7 23 AL 43 2 AL 18	32 B	ESTIRADORS, PLAÇA SANT JAUME MORAGUES SANTA TERESA	1 AL 8 66 AL 74 19 AL 39 24 AL 44
24	ANIMES BÀALITX HOSPICI LLUNA CAN QUENCH VICTÒRIA	1 AL 15 1 AL 7 2 AL 10 45 AL 117 1 AL 25 20 AL 74	32 C	FORTUNY SANT JAUME CELLER SANTA TERESA	2 AL 18 76 AL 80 1 AL 5 31 AL 57
25	LLUNA SANT BARTOMEU BATACH	50 AL 58 1 AL 29 2 AL 30	32 D	FORTUNY SANT JAUME SANT RAMÓN	1 AL 29 82 AL 2 AL

<i>Illeta</i>	<i>Nom del carrer o barri</i>	<i>Números cases</i>	<i>Illeta</i>	<i>Nom del carrer o barri</i>	<i>Números cases</i>
32 E	SANT RAMÓN CELLER SANTA TERESA	1 AL 15 7 AL 15 59 AL	45	FONTANELLES, LES	26 AL 58
32 F	BISBE COLOM SANT JAUME LLUNA MANYO CAS CELLER SANTA TERESA	61 AL 81 124 AL 146 150 AL 162 2 AL 30 7 AL 29	46	FONTANELLES, LES	59 AL 61
33	ÀNIMES ALQUERIA DEL COMTE LAVADERO LLUNA	2 AL 14 1 AL 73 1 AL 7 119 AL 145	47	VICTÒRIA	39 AL 59
34	AMPÚRIAS BOLLA ALQUERIA DEL COMTE OZONAS TORENTÓ CAN CREVETA	2 AL 20 2 AL 14 2 AL 82 2 AL 22 163 AL 170 BIS	48	HORTA D'ALT MAR MOYANA, CAN ROMAGUERA	18 AL 26 36 A 182 1 AL 17 1 AL 25
35	BOLLA RULLÁN	1 AL 5 2 AL 12	49	HORTA D'ABAIX VILLALONGA, LA	614 AL 654 545 AL 548
36	AMPÚRIAS BARRANC , EL HORTA DE BINIARAIX ALQUERIA DEL COMTE OZONAS RULLÁN	1 AL 15 198 AL 200 189 AL 199 171 AL 188 24 AL 1 AL 15	50	MARJADES, LES MAIOL, CAMP DEN	248 AL 281 232 AL 247
37	OZONAS	1 AL 37	51	BINIBASSÍ I ERMITA MARJADES, LES	211 AL 231 198 AL 210
38	BINIARAIX, HORTA DE	203 AL 247	52	ARGILES, SES COSTA D'EN FLASSADA PRAT, EL	310 AL 311 282 AL 309 312 AL 326
39	BINIARAIX, HORTA DE SANT JOSEP (BINIARAIX) TRINITAT (BINIARAIX)	201 AL 202 2 AL 12 2 AL 40	53	AVINYONA, SON FIGUERA, LA PRAT, EL	382 AL 385 343 AL 381 327 AL 342
40	CONCEPCIÓ, PL.(BINIARAIX) SANT GUILLEM (BINIARAIX) SANT SALVADOR (BINIAR.) TRINITAT (BINIARAIX)	3 AL 4 1 AL 15 11 AL 19 1 AL 19 B	54	ARGILES, SES FLASSADA, COSTA DEN HORTA D'ABAIX PUIG, EL VILLALONGA, LA	471 AL 499 466 AL 470 522 AL 544 500 AL 521 545 AL 548
41	SANT GUILLEM (BINIARAIX) SANT SALVADOR (BINIAR.)	6 AL 20 5 AL 9	55	ABEURADA, L'	655 AL 685
42	BINIARAIX, HORTA DE SANTA CATALINA (BINIAR.) CONCEPCIÓ, PL (BINIAR.) SANT GUILLEM (BINIAR.) SANT SALVADOR (BINIAR.) SANT JOSEPH (BINIAR.)	249 AL 287 2 AL 8 1 AL 2 2 AL 4 1 AL 3 1 AL 15	56	ANGLADA, L' HORTA D'ABAIX	733 AL 755 686 AL 732
43	MURTERAR, EL PLANES, LES	149 AL 165 166 AL 197	57	HORTA D'ABAIX	756 AL 825
44	FONTANELLES, LES MURTERAR, EL PANARERS, CAS°	100 AL 118 119 AL 147 62 AL 99	58	HORTA D'ABAIX	463 AL 465
			59	FIGUERA, LA HORTA D'ABAIX MAR, CAMP DE SA PORT, EL TAMANY, CAN	437 AL 439 456 AL 462 442 AL 455 440 AL 442 432 AL 436
			60	FIGUERA, LA ILLETA, LA	386 AL 429 428 AL 431
			61	APOLÒNIA SANTA (PORT) CATALINA, SANTA (PORT) LLEVANT (PORT) MALLORCA (PORT) MARINA (PORT) RAMÓN DE PENYAFORT JAUME TORRENS (PORT)	1 AL 25 1 AL 70 1 AL 24 1 AL 36 2 AL 88 1 AL 63 2 AL 13
			62	BINIDORM CASTELLÓ MAR, CAMP DE SA MULETA	227 AL 241 177 AL 180 197 AL 226 181 AL 196

<i>Illeta</i>	<i>Nom del carrer o barri</i>	<i>Números cases</i>	<i>Illeta</i>	<i>Nom del carrer o barri</i>	<i>Números cases</i>
63	BIELETA, PLA DEN CASTELLÓ MARRUTXO, CAN	269 AL 271 242 AL 268 263 AL 267	69	CONVENT, EL REPICH, CAN	99 AL 100 109 AL 129
64	BLEDA, LA CASTELLÓ	142 AL 168 169 AL 176	70	PONT DEN VALLS PUIG DEN RAMIS TEULERA, SA	130 AL 134 135 AL 157 158 AL 171
65	FIGA CARRERÓ D'EN	106 AL 146	71	CASASNOVAS, GERMANES SON SANG	1 AL 40 AL 50
66	BIELETA, PLA DEN LLARG, CAMP	292 AL 315 272 AL 291	72	ANDREU ,SANT CEMENTERI FRONTERA, TANQUES DEN	1 AL 7 47 AL 51 51 AL 108
67	DRAGONAR, EL PROM, CAN	13 AL -			
68	COMETA, LA CONVENT, EL REPICH, CAN	79 AL 98 52 AL 69 31 AL 72			

Plànol cadastre Sóller any 1858

Quadre nº 10

ELS CARRERS DE SÓLLER - ANYS 1858-1870 (AMS.3055)

La comissió anomenada el 1861 per fer un nomenclàtor dels carrers i barris de Sóller la formaren el Rector D. Bernat Planas, el Batle D. Francesc Canals, els regidors Damià Pastor, Pere Antoni Rullan i Antoni Pons i el professor d'instrucció pública D. Salvador Rosselló.

A un document datat el 7-06-1864 hi ha relacionat els carrers, els edificis i els habitants de cada carrer, que seguidament he detallat. També hi he resumit les notes de la comissió respecte al nom de cada carrer, recollides d'altres documents del mateix expedient, així com dates i referències més antigues sobre el nom acordat.

NOM DEL CARRER	Nº al plànol	Nº de cases	HABITANTS	DADES DEL NOM DEL CARRER
ALQUERIA DEL COMTE	1	62	280	Des d'el pontet fins al pont de Can Bala. Conegut de sempre com a carrer de l'alqueria del comte, l'any 1862 proposen dir-li carrer Puig Major, o carrer de Lluc, però finalment segueix amb el nom antic.
AMPÚRIES	3	18	78	Des de l'església fins a Can Pons. Es proposa posar-li carrer de Pons, per la família que hi vivia. Però s'acorda el nom d'Ampuries per el Comte d'Ampuries que fou el primer propietari de l'alqueria
ÀNIMES	4	8	27	S'acorda donar-li el nom que sempre li han donat els veïns.
BÀLITX	5	10	35	S'acorda posar-li el nom de Bálitx, per haver-hi en aquest carrer la posada de la finca de Bálitx
BATAC	6	37	171	Es decideix conservar aquest nom, ja molt conegut. 9-04-1714 – Inventari bens Joan Casanovas "Tamany" te unes cases al carrer BATACH.(2)
BAUZÁ	7	20	70	Aquest carrer antigament dit den Pacó, s'acorda donar-li ara el nom en que es conegut, per la família Bauza que hi vivia.
BISBE NADAL	8	11	30	Abans 1862 era Volta Piquera. Per normativa, al no ésser un carrer recta, se li ha de canviar el nom, acorden posar-li el del Bisbe Nadal qui tenia la seva casa al carrer.
BOLLA	9	: 6	19	Des de Cas Puer fins a Can Salat. Se li posa el mateix nom que fa molts d'anys li dona la gent. Pensam que relacionat amb l'ofici de "bollar los draps"
BON ANY	10	12	37	Abans conegut com carrer de N'Alic, per la família Marques de Can Alic que hi vivia. S'acorda posar-li el nom de "Bon Any"
CANALS	11	11	37	Abans era de Sant Cristòfol, però amb motiu de la actual normativa de donar nou nom als carrers separats per un angle recte, s'acorda posar-li Canals per la família Canals de Ca S'Hereu que hi te la posada.
CAPITÁ ANGELATS	12	6	13	Antigament conegut com moli de la monja, per el molí que hi havia en aquest carrer. S'acorda donar-li el nom de Capita Angelats, en record d'aquest personatge i la seva actuació en la invasió de 1561, i també per ésser el carrer d'anada cap a Son Angelats.
CASTAÑER	13	4	15	S'acorda conservar l'antic nom d'aquest carrer conegut així per la família Castañer que hi vivia. Abans li deien de Cas Pentinador, per una família que hi vivia i que s'ocupava de pentinar cànem i lli. (3)
CEMENTERI	14	17	37	Abans conegut com a carrer de les vinyes s'acorda posar-li carrer del cementeri.
CONCEPCIÓ, PLAÇA Biniaraix	16	2	0	S'acorda conservar l'antic nom

NOM DEL CARRER	Nº al plànol	Nº de cases	HABITANTS	DADES DEL NOM DEL CARRER
CONSTITUCIÓ, PLAÇA	17	38	89	Abans anomenada Plaça major, es proposa anomenar-la Plaça de la Constitució
COTXERES	18	17	33	L'any 1862 es decideix conservar el nom antic de COTXERES, ja que en el carrer hi ha moltes cotxeries. Abans li deien de Cas Suis, per viurer-hi un ex-soldat suis qui s'havia casat a Sóller (3)
CREU	19	9	36	S'acorda posar-li el nom que els veïnats han donat al primer carrer de la nova urbanització "Els Trasts". Sols hi havia cases construïdes a la drete del carrer.
ELOI, PLAÇA	20	6	21	Nom amb que es coneguda aquesta plaçeta per el poble, degut a haver-hi el moli de Joan Bauçà -alies "Aloi". Per tant la comissió acorda conservar el mateix nom
ESTIRADORS, PLAÇA	21	5	24	L'any 1862 es proposa posar-li plaça de les Escoles o dels Peraires, però continua amb el mateix nom antic dels Estiradors. Abans era un claper molt alt i a damunt, els peraires hi eixugaven les peces (3)
HOSPITAL	23	9	18	Conegut amb aquest nom des de l'any 1333 (1)
ISABEL II	24	105	404	S'acorda donar-li el nom de Isabel II amb atenció a la seva venguda a Sóller. Conegut com a carrer nou des de l'any 1331 (1) 3-7-1646 a l'inventari de bens de Joan Oliver hi ha unes cases al carrer Nou.(2)
JESÚS	25	13	51	Abans 1862 era Volta Piquera. Per normativa se li ha de canviar el nom, al no ésser un carrer recta. S'acorda posar-li el nom de JESUS
LA PALMA	26	17	32	Coneguda com carrer de Na Roma, s'acorda posar-li el nom de La Palma
LA ROSA	27	14	74	S'acorda conservar el nom que sempre ha tengut. Abans li deien de can Poma per Andreu Oliver que hi vivia i tenia aquest malnom. (3)
LLUNA	28	141	586	1862 – S'acorda conservar el nom antic ja que es castellanitzable i molt bo de pronunciar, segons la comissió- 12-7-1719 – Inventari bens Antoni Oliver, te una casa al carrer de la LLUNA (2)
MAR	30	69	248	La comissió acorda conservar l'antic nom de carrer de la mar. Any 1320 : Carrer de la mar (1) 17-7-1399 – Cúria Real "Pere Tries del carrer de la mar"- (2)
MORAGUES	32	37	153	Aquest carrer conegut abans com CUSTURER i després com a CELLER, s'acorda nomenar-lo com a CARRER MORAGUES, llinatge del propietari de la finca i cases d'aquest barri.
MURTA	33	9	36	1862 S'acorda conservar l'antic nom de carrer Murta. Abans li deien de Ca Madò Joana des Forn i mes avall de Can Soler (3)
OZONAS	34	18	70	Des de la creu fins a l'església. S'acorda posar el nom de la família que allà hi viu OZONAS.
PALOU	35	11	21	S'acorda posar-li PALOU per la família de Can Palou que hi te la posada. Va des de Can Palou fins a la Casa Matadero. Abans era conegut com carrer de "artdeviu" que arribava des de Malcuynat fins a la Plaça .26-3-1635 -Inventari Bens Bartomeu Frontera :cases situades en lo carrer del artdeviu (2)
PARE BARÓ	36	10	31	1864 – Se proposa el mateix nom que tenia abans "Den Garrova", però finalment s'acorda el nom del Pare Baró, per la seva acció als fets de maig de 1561

NOM DEL CARRER	Nº al plànol	Nº de cases	HABI-TANTS	DADES DEL NOM DEL CARRER
PASTOR	37	37	148	Abans conegut com carrer Den Gatá s'acorda posar-li Den Pastor, com també es deia per viurer-hi Miquel Pastor – teixidor (3)
PONT	38	4	17	S'acorda conservar el nom que las gent li dona
PRÍncep	39	18	89	Per la mateixa raó al posar el nom d'Isabel II s'acorda posar el nom de Príncep d'Astúries als antics carrers del Born i Castellet.
RAVAL, PLAÇA	41	16	39	Es proposa posar-li Plaça del Rei Don Francesc d'Asís , però continua com a plaça de la Raval,
REAL	42	26	96	Conegut com Can Real de Sa Calobra (3), per dir-se així la darrera casa del carrer . S'acorda conservar el mateix nom , per, segons la comissió “ ésser de fàcil pronunciació i no ésser repugnant” ?
RECTORIA	43	27	75	El tram des de la rectoria fins al carrer de Tamany , abans anomenat den DURETA, seguira com a RECTORIA. La comissió acorda suprimir les plaquetes DEN BISBAL a l'esquerra del carrer, amb 8 cases i la DEN MORELL a la dreta del carrer amb 4 cases. Aquestes cases queden incluídes al carrer .
ROMAGUERA	44	29	117	L'any 1864 s'acorda conservar el nom de Romaguera com tenia abans fins a la síquia. I també donar el mateix nom al tros de la síquia fins al pont del moli que abans es deia D'en Melda . Any 1306 – carrer de la Romaguera (1)
RULLÁN	45	13	39	S'acorda l'any 1862 el nom de carrer Rullan com era conegut per la família Rullan que hi vivia
SALVADOR Biniaraix	46	10	30	S'acorda conservar l'antic nom del carrer
SANT ANTONI	48	8	45	Abans dels Fideuers,per viurer-hi Jaume Colom qui tenia aquest mal nom (3). S'acorda posar-li el nom de Sant Antoni
SANT BARTOMEU	49	34	126	Aquest carrer ha sofert molts de canvis de nom ja que antigament s'anomenava den Pere Ferra “Petit”, després dels Til-leters darrerament amb el nom de gent que hi vivia. Per això s'acorda posar-li el nom del patró de la ciutat.
SANT CRISTÒFOL	51	22	81	1862 - s'acorda conservar el nom que sempre ha tengut
SANT GUILLEM Biniaraix	52	17	7	L'any 1862 es proposa posar-li el nom de carrer d'En Deya per la família Deya “det” que hi habitava. Finalment s'acorda el nom de Sant Guillem, com ja era conegut.
SANT JAUME	53	49	183	S'acorda posar-li el nom de Sant Jaume al antic carrer de La Barrala , amb que era conegut de sempre, per el malnom de una família que allà vivia. Any 1340 – Carrer Barrala (1)- (Cadastr 1662 – Antonina Arbona te unes cases i eixida al carrer de la barrala) (2)
SANT JOAN	54	19	77	Conegut com a carrer D'en Perus, L'any 1864 es decideix posar-li el nom de Sant Joan. Abans li deien de Can Pintat per un forn que hi havia al carrer, la segona casa pujant a l'esquerra.(3)
SANT JOSEP Biniaraix	55	12	51	Es conserva l'antic nom que li donaven els veïns
SANT NICOLAU	56	5	31	Aquest carrer conegut antigament com de Can Devores, s'acorda posar-li el nom de Sant Nicolau
SANT PERE	57	29	84	S'acorda posar-li Sant Pere, ja que el nom antic “Ses Rotgeres” o Ca Mestre Maciá” no son castellanitzables, com s' aconsella.

NOM DEL CARRER	Nº al plànol	Nº de cases	HABI-TANTS	DADES DEL NOM DEL CARRER
SANTA BÀRBARA	60	3	6	1864 – S'acorda posar aquest nom al tram de carrer qui va del canto de la murada fins a la Raval
SANTA CATALINA Biniaraix	61	5	14	S'acorda conservar l'antic nom del carrer
SARGENT SOLER, PLAÇA	63	6	26	Abans conegut com a Racó del Cellar, s'acorda l'any 1862 posar-li el nom de Sargent Soler, per la seva actuació en la defensa de Sóller l'any 1561.
SERRA	64	18	76	Antigament conegut ja com carrer den Serra per la família Serra que hi vivia. S'acorda conservar el mateix nom
SOL	5	5	7	S'acorda posar-li carrer del sol.
TAMANY	66	10	45	Per la normativa de que el carrer no tengui angles rectes, la comissió pensa posar-li el nom de carrer d'En Pulit amb que tothom el coneix. Finalment se li posa Tamany .
TRINITAT Biniaraix	67	31	96	Antigament conegut com a carrer de Baix. L'any 1864 se li dona el nom de La Trinitat
VENT	69	9	25	Aquest carrer que abans es coneixia com carrer den MAGUE DE DEU , per viurer-hi un sacerdot amb aquest mal nom que feia escola de llatí (3). S'acorda donar-li el nom de carrer del vent
VICTÒRIA	70	31	119	Abans de 1862 era conegut amb el nom de MALCUINAT – acorden anomenar-lo carrer de la victòria. Any 1300 carrer de malcuynat (1) - Inventari bens Bartomeu Frontera de 26-3-1635 -casa al carrer Malcuynat . (2)
VIVES	71	18	63	L'any 1864 es proposa el nom D'EN CASASNOVAS, per la família de D. Bartomeu Casasnovas que hi vivia. Finalment queda com a Vicari Vives el primer tros recta. Per l'altre tram acorden el nom de Palou .Antigament 1341 era conegut com “artdeviu” (1) fins al carrer de malcuinat. 26-3-1635 Inventari bens Bartomeu Frontera “cases al carrer artdeviu”.(2), després Hort de viu i Vicari Vives.
VOLTA PIQUERA	72	17	69	Abans anava des d'el carrer nou fins a la rectoria. Conegut de fa molt de temps amb aquest nom , s'acorda conservar-lo. S' ha reduït la seva llargària , per la nova normativa d'evitar els carrers amb angles rectes Ara va des de Bisbe Nadal fins al de Jesús .
AFORES – QUARTER 1		181	664	
AFORES – QUARTER 2		526	1957	
AFORES – QUARTER 3		170	669	
AFORES – QUARTER 4		87	326	
TOTALS		2536	8406	

(1) Pérez Pastor, Plàcid “ Un recull dels genèrics i topònims més antics de la Vall de Sóller (1232-1350)” XII Jornada d'Antroponímia i Toponímia. Marratxí. 1997

(2) Arxiu Municipal de Sóller .

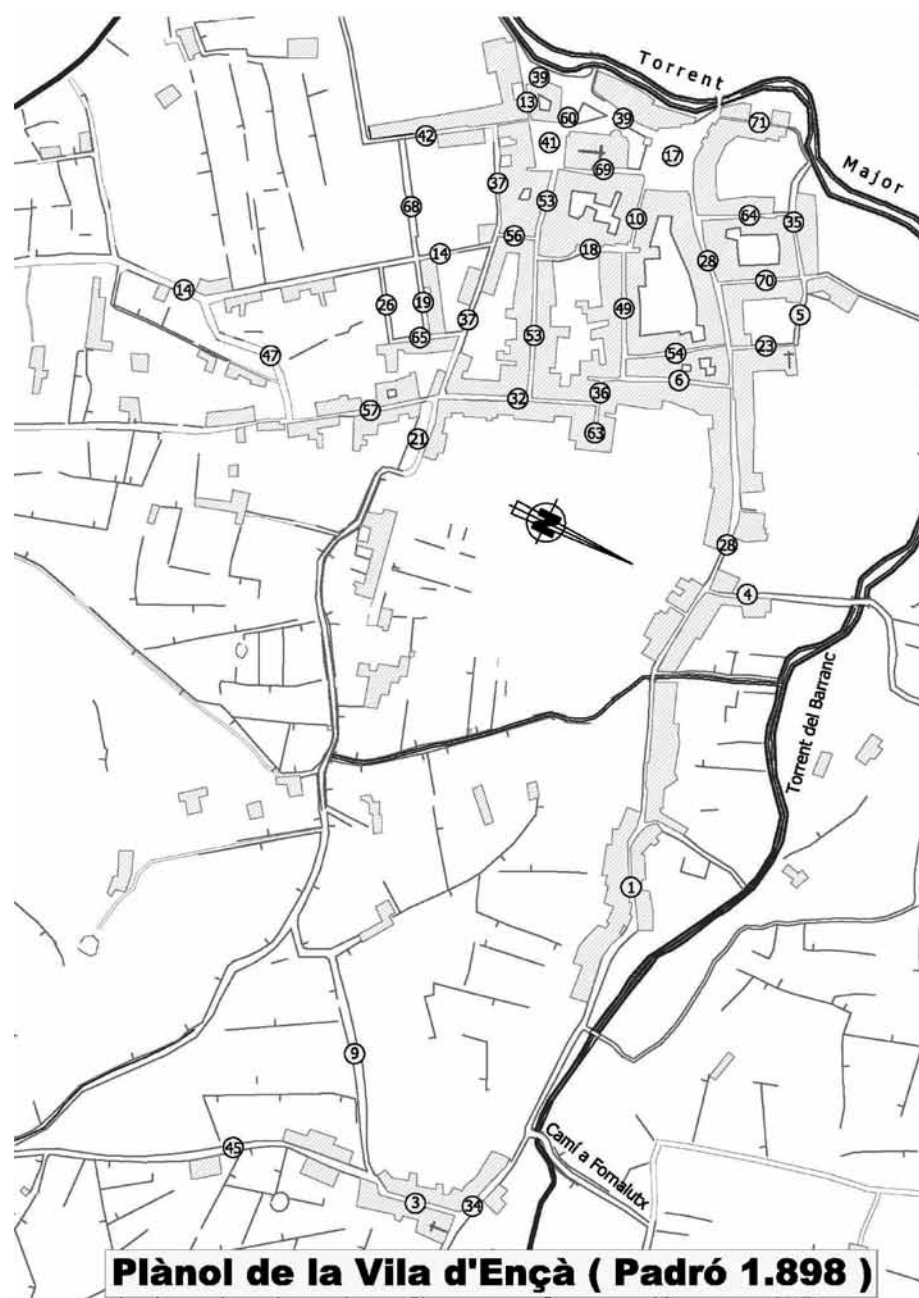
(3) Josep Rullan i Mir - Manuscrit anys 1900-1905.

Quadre nº 11

SITUACIÓ CARRERS DE SÓLLER - PADRÓ DE 1898

NOM DEL CARRER	Nº al plànol	ENTRADA	SORTIDA
ALQUERIA DEL COMTE	1	LLUNA	OZONAS
AMÈRICA, PLAÇA	2	--	--
AMPÚRIES	3	OZONAS	BOLLA
ÀNIMES	4	LLUNA	AFORES
BALITX	5	PALOU	HOSPITAL
BATAC	6	LLUNA	PARE BARÓ
BAUZA	7	CONSTITUCIÓ, PLAÇA	RECTORIA
BISBE NADAL	8	ISABEL II	VOLTA PIQUERA
BOLLA	9	AMPÚRIES	AFORES
BON ANY	10	CONSTITUCIÓ, PLAÇA	COTXERES
CANALS	11	ISABEL II	SANT CRISTÒFOL
CAPITÁ ANGELATS	12	TAMANY	AFORES
CASTAÑER	13	PRÍncep	RAVAL, PLAÇA
CEMENTERI	14	PASTOR	AFORES
CETRE	15	AMÈRICA, PLAÇA	MAR
CONCEPCIÓ, PLAÇA	16	--	--
CONSTITUCIÓ, PLAÇA	17	--	--
COTXERES	18	BON ANY	SANT JAUME
CREU	19	CEMENTERI	SOL
ELOI, PLAÇA	20	VOLTA PIQUERA	AFORES
ESTIRADORS, PLAÇA	21	SANT PERE	AFORES
GRAN VIA	22	RECTORIA	AMÈRICA, PLAÇA
HOSPITAL	23	LLUNA	BALITX
ISABEL II	24	PRÍncep	AFORES
JESUS	25	TAMANY	VOLTA PIQUERA
LA PALMA	26	CEMENTERI	SOL
LA ROSA	27	PONT	MURTA
LLUNA	28	CONSTITUCIÓ, PLAÇA	ALQUERIA DEL COMTE
MALLORCA	29	SANTA CATALINA	SANT BARTOMEU
MAR	30	LA ROSA	AFORES
MARINA	31	CARRETERA DE SÓLLER	CAMÍ FAR DE LA CREU
MORAGUES	32	PARE BARÓ	SANT PERE
MURTA	33	LA ROSA	SANT CRISTÒFOL
OZONAS	34	ALQUERIA DEL COMTE	AFORES
PALOU	35	VIVES	BALITX

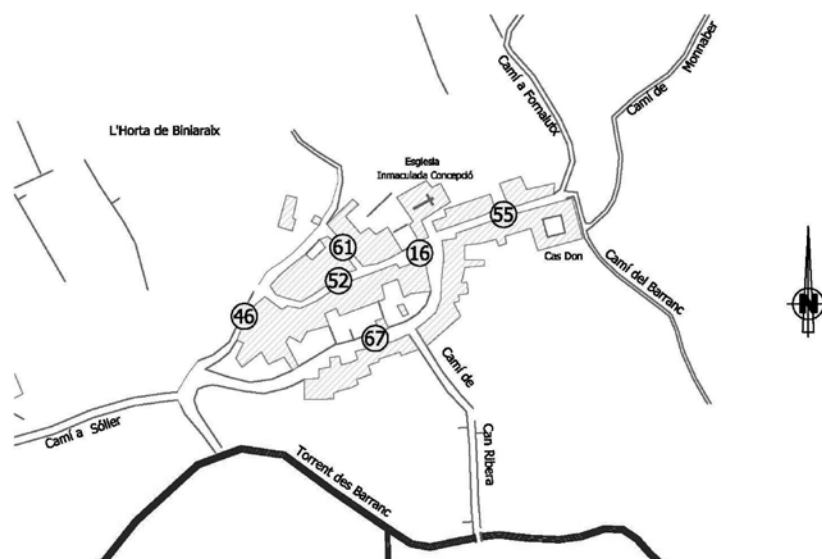
NOM DEL CARRER	Nº al plànol	ENTRADA	SORTIDA
PARE BARÓ	36	BATAC	SARGENT SOLER
PASTOR	37	REAL	MORAGUES
PONT	38	BAUZA	LA ROSA
PRÍncep	39	CONSTITUCIÓ, PLAÇA	CASTAÑER
RAMON LLULL	40	ISABEL II	AFORES
RAVAL, PLAÇA	41	--	--
REAL	42	RAVAL, PLAÇA	AFORES
RECTORIA	43	BAUZA	TAMANY
ROMAGUERA	44	MAR	AFORES
RULLAN	45	BOLLA	AFORES
SALVADOR	46	SANT GUILLEM	CAMÍ DE SÓLLER
SANT ANDREU	47	SANT PERE	CEMENTERI
SANT ANTONI	48	ISABEL II	SANT CRISTÒFOL
SANT BARTOMEU	49	COTXERES	BATAC
SANT BARTOMEU (PORT)	50	CARRETERA SOLLER	SANTA APOLÒNIA
SANT CRISTÒFOL	51	CANALS	RECTORIA
SANT GUILLEM	52	CONCEPCIÓ, PLAÇA	SALVADOR
SANT JAUME	53	RAVAL, PLAÇA	MORAGUES
SANT JOAN	54	LLUNA	SANT BARTOMEU
SANT JOSEP	55	CONCEPCIÓ, PLAÇA	CAMÍ AL BARRANC
SANT NICOLAU	56	SANT JAUME	PASTOR
SANT PERE	57	MORAGUES	SANT ANDREU
SANT RAMON	58	SANT BARTOMEU	SENSE SORTIDA
SANTA APOLÒNIA	59	MALLORCA	AFORES
SANTA BÀRBARA	60	PRÍncep	RAVAL, PLAÇA
SANTA CATALINA	61	SANT GUILLEM	AFORES
SANTA CATALINA (PORT)	62	SANT BARTOMEU	AFORES - MIRADOR
SARGENT SOLER, PLAÇA	63	PARE BARÓ	SENSE SORTIDA
SERRA	64	LLUNA	PALOU
SOL	65	PASTOR	LA PALMA
TAMANY	66	RECTORIA	JESÚS
TRINITAT	67	CAMÍ DE SÓLLER	CONCEPCIÓ, PLAÇA
UNIÓ	68	CEMENTERI	REAL
VENT	69	CONSTITUCIÓ, PLAÇA	RAVAL, PLAÇA
VICTÒRIA	70	LLUNA	AFORES
VIVES	71	CONSTITUCIÓ, PLAÇA	PALOU
VOLTA PIQUERA	72	BISBE NADAL	JESÚS

Plànol de la Barriada del Port (Padró 1.898)

Plànol de Llogaret de Biniraix (Padró de 1.898)

APÈNDIX

La lectura de la llibreta manuscrita “Records de temps enrera” de D. Joan Marques Arbona “Pinoi”, sensacional per tots els qui estimam Sóller, m’ha fet pensar a incloure com apèndix d’aquest treball, un breu capítol, tal com ell el va escriure, amb la seva visió de com era el centre de Sóller en aquells anys.

EL PERÍMETRE DEL CASERIU DE SÓLLER (Segona meitat del segle XIX)

(Del manuscrit “RECORDS DE TEMPS ENRERA”
TOM I – Redactat els anys 1936 i 1937
de Joan Marques Arbona (* 1861 + 1955)

Pels anys de la segona meitat del passat segle XIX el perímetre de aquesta població era bastant distint del actual, i, mirat casi perpendicularment de de una de les altures immediates, presentava una forma en realitat poc estètica, molt rara i de lo mes irregular. La part cèntrica, al voltant de l’església parroquial era relativament petita, al contrari de lo que en la major part dels pobles sòl ésser, que com que tot el caseriu s’hi trobi reunit, semblant la Parròquia – en molts d’ells temple únic – una llòca fenomenal baix de quines ales s’hi sopluga tot el veïnatge.

I encara contribuïa a que paresqués més petit el nucli de cases en el dit centre, uns braços excessivament llargs que d’ell arrancaven cap a diferents indrets d’aquesta vall, com ho eren el carrer “Nou”, el de la “Lluna” i el del “Mar” i això que ningun d’ells tenia aleshores la llargària que ara té. Les distintes urbanitzacions que en tot aquest temps s’han realitzat li milloraren l’aspecte, donant-li una forma més agradosa, al conjunt de les cases agrupades, una més harmònica configuració. Dues de les dites urbanitzacions s’han fet recentment: la del “Celler” i “Can Pereta”, i la del “Noguerá”, així és que la major part dels habitants de Sóller actuals, han pogut, com jo, apreciar la diferencia entre lo que eren i lo que son els amplies espais que els nous barris ocupen, abans finques rústiques extenses juntes al poblat i ara barris populosos de rectes carrers i bell caseriu, amb edificis suntuosos i deliciosos jardins.

En el més remots temps que jo record ja existia el barri de “Els Trasts” que havia estat, tal vegada el darrer engrandiment que abans de jo néixer (1861) se havia donat a la vila, el qual, situat a la part de dalt, comprenia els carrers de “La Cruz” i de “La Palma”, paralels i el “Del Sol” que los uneix amb al “Del Pastor” al costat oposat al barri del Cementeri, ja també

avui convertit en carrer. Supòs que aquest nom “El Trasts”, és el que abans d’urbanitzar-se donà el públic al terror que el seu propietari havia destinat a la parcel·lació, quan hi estaven senyalats els solars, als que els sol·lerics els deim “trasts”, el qual nom la rutina ha conservat.

Posteriorment, molts anys després, aquest barri se va ampliar notablement: primer amb les unides edificacions del primitiu “Camí del Cementeri”, que ja he dit el convertiren en carrer, prolongat fins a la fàbrica de teixit de “Can Sivella”, i després, bastant més tard, amb

l’obertura del carrer “De la Unión”, que enllaçà a la susdita barriada amb l’antic carrer “De

Real”, continuant ja també amb el “Del Fossaret” i unit aquest, per la carretera de “Can Vives”, amb el nou i formós caseriu que fou, anys enrera paratge isolat, d’horts i un parell de cases velles, conegut pel nom de “Can Llorenç”.

Foren, doncs, les indicades urbanitzacions que engrandiren el grup compacte de les edificacions entorn de l’església parroquial, umplint uns buits que l’enlletgien, arradonint, amplificant i completant el reduït nucli preterit i donant, per lo tant, al perímetre del caseriu del poble una configuració millor proporcionada que l’anterior i, consegüentment, més vistosa i agradable.

La vila, en l’època a que em referesc, acabava – oficialment, s’entén – a la part de la carretera de Ciutat, o sia en el carrer “Nou”, a la darrera casa de la dreta anant al Convent, davant la de “Can Puigderros”; a la de la carretera del Port, o sia en el carrer “Del Mar”, a la casa número 88, que era llavors la darrera, on hi tenia la seva fusteria l’industrial Joan Bauza (Baldufa), a la dreta baixant, i a l’esquerra sols hi havia cases fins a “Can Marcús”, en la que hi havia també una fusteria; en la del carrer “De la Lluna” la placa que senyalava el limit estava en la casa immediata al “Pontet”, enfront de la senyorial de “Can Pereta”, malgrat continuar el caseriu a l’altra part del “Pontet”, que és, i ja era llavors, el carrer “De la Alqueria del Conde”; i a la del carrer “De la Victoria” amb cases sols a una banda passat “Can Palou” (a la dreta baixant) i unes poques a l’esquerra devora el “Pont dels Ases”, el limit era aquest pont, damunt el torrent de Biniaraix.

Passat aquests punts, el restant de la població era ja fora-vila. Així és que quan, per exemple, s’havia de viaticar a algun malalt que tengués el domicili solament unes poques passes enllà, la campana que tocava el combregar, l’anunciava foraviler, i sols duia una Forma el sacerdot que oficiava, revestit d’una capa molt curta i duguent el seu capell ordinari, al soplug d’ampla

paraigua, és a dir, prescindint en aquests casos, de la solemnitat amb que se solia administrar els de dins-vila.

A partir del “Pontet”, cap a la “Alqueria del Comte”, sols hi havia cases a l’esquerra en el primer tram fins a “Cas Milà”, i continuaven passat el carreró, fins al molí de “Can Riutort”. A la dreta n’hi havia un parell al costat del “Pontet”, però llavors, fins a “Can Bala”, no hi havia més que una paret que tancava els horts, amb un portell a cosa de la meitat del que partien uns escalons que daven accés a una caseta blanca de molt modesta apariència que tenia el portal i fatxada girats, no al carrer, sinó a la part del hort més propera a la vila. A partir de “Can Bala” ja la línia de cases no deixava fins allà mateix on acaben ara i a l’esquerra no n’hi havia altra que la del molí de “Can Riutort”, separada del carrer, puix que el llarg tram següent era – com continua essent – la vora del torrent de Biniaraix o del “Barranc”.

Lo que llavors, quan era jo atlot, hi havia al extrem de dit tram sens edificis i ara, des de la inundació de l’any 1885, ja no hi ha, és una capelleta que la força de la imponent torrentada derrocà, que estava situada al costat del pont, enfront de la casa del vell molí de “Can Prohens”. Tenia sols parets al costats i darrera, que aguantaven la teulada; al davant la portalada era de tota l’amplària, i al interior, en el centre, hi estava colocada sobre una peanya formada per dos escalons circulars i una esvelta columna, una creu amb sant crist, tot de pedra viva, negra, allisada. Per substituir la creu desapareguda se construí la que hi ha a l’altre costat del pont, que va ésser solemnement beneïda pel Rvd. Miquel Bennassar, rector de la nostra parròquia, el dia 12 de setembre de 1886. Foren els padrins, en la benedicció, Mossèn Antoni Maria Pons, i D Rosa Maiol i Busquets, esposa del industrial i propietari D. Gabriel Alberti (Sivella), essent aquest acte un dels més notables de la festa del Nom de Maria, titular de l’església de la Alqueria del Comte, que en dit any se celebrà.

Entre la darrera casa del carrer “De l’Alqueria del Comte”, a la dreta pujant, i la primera del barri d’aquest nom, que es la que fou en els passats segles la senyorívola del noble Comte d’Ampuries – i molt posteriorment pertinença d’unes senyores fadrines, ja velles, filles del Notari sol·leric D. Baltasar Marques – hi havia un hort contigu a la dita casa i de la mateixa propietat a un nivell més alt que el del carrer, o camí, i separat d’ell per un mur bastant alt en tota la seva llargària, tal com hi esta encara, si bé aquest hort ha passat a ésser de distints propietaris, i la casa queda també dividida en dues actualment.

A la part esquerra era, i és, la primera del barri el ja indicat molí de “Can Prohens”, quin vell edifici adquirí, anys enrera el comerciant D. Antoni

Magraner Berio i l'enderroca, per construir en el mateix lloc el bell casal d'un estil modern, amb totes les comoditats interiors i ampla terrassa a l'entrada, tancada per alta reixa de ferro. Al igual d'aquesta, altres cases del antic barri han estat reconstruïdes, modernitzades i embellides, i algunes se n'hi han construïdes de nou, lo qual ha estat, se pot dir, les úniques modificacions que en ell s'han operat durant aquests passats setanta anys dels meus records. Així és que, per aquesta part, en res ha quedat alterada la configuració del primitiu perímetre de Sóller en tot el llarg laps de temps indicat.

Tampoc hi queda en el carrer "De la Lluna" el tram de entre "El Pontet" i "Cas Calatravi" fins a l'obertura del eixamplaments del "El Celler" i "Can Pereta", si bé moltes de les cases antigues han estat reconstruïdes en tots aquests anys passats, o, quan no, curosament renovades i millorades, com ha succeït també en tots, o casi tots, els demés carrers de la vila.

En el "Carrer Nou" si que ho fou notable la modificació, i no obstant, per causa d'ella, tampoc la configuració del antic perímetre quedà alterada. Va ésser quan fou suprimida una curvatura que feia l'estret carrer entre el "Moli de Can Monserrat" i la casa dita "Can Trinco", per continuar la linea recta que permetés veure el "Pont de Can Fiol" des de el Convent, o des de "Can Puigderros".

Contribuí també a completar la dita favorable modificació el haver adquirit D. Josep Ferrer (Xico) la casa i hort de "Can Bauza" per construir-hi, dins un espaiós jardí tancat amb reixa de ferro, el bell casal on des de llavors – l'any 1896 – habita; i la urbanització parcial de l'hort contigu, amb l'obertura del carrer "De Ramon Llull", millora sensiblement incompleta, puix que no té a l'altre part aquest carrer la sortida que per medi d'un pont sobre el "Torrent Major" se li hauria pogut donar; i la substitució del gran "Abeuredor del

Carrer Nou" per un altre molt més reduït – per guanyar lloc en Maig de l'any 1889. Ara ja tampoc hi queda el petit, que ha estat substituït darrerament per una font d'aigua potable, situada en el punt mateix, o sia al costat de la casa "Can Xeliu".

La volta de carrers formada per distints units i a continuació l'un de l'altre, tots ells estrets i els més antics, tal vegada, de la vila, des de el dit "Abeurador del Carrer Nou" fins a la "Casa Rectoria" se conserva encara tal i com la vaig conèixer jo de nin. Res s'ha innovat, en cap d'ells, si no és l'embelliment de la fatxada en alguns dels vells edificis i qualques obres de reforma en l'interior per dotar-los de més lloc habitable o d'un major confort. El perímetre del caseriu en aquesta part de vila sols queda modificat com ara hi esta moltets d'anys més tard, quan se prolonga el

carrer "Del Capita Angelats", amb edificacions a cada banda, fins a prop de "Can Quic", i sobretot, quan els germans D. Pere i D. Jordi Aguiló Cetre efectuaren l'urbanització de la finca "El Noguerá", casi al final del segle passat, poc després – o casi a un mateix temps que els senyors Fortuny i Marques l'efectuaren a l'altra part de la vila amb l'establiment de les seves finques respectives "El Celler" i "Can Pereta".

He dit al principi d'aquest capítol que amb els referits eixamplaments del caseriu, a la part més cèntrica de la vila, quedà millorat l'aspecte i en una configuració més agradosa el abans esquefit, irregular i poc estètic perímetre; però hi hauria quedat molt més si els propietaris establidors haguessin pogut realitzar la millora, secundats o ajudats per l'Ajuntament i l'Estat, tal i com la tenien ells projectada. Lo qual no va succeir.

El propòsit dels germans Pere i Jordi Aguiló Cetre era de que el ample i recta carrer titulat "Gran Via", que obriren en abril de 1895 demolint la part de la "Casa Rectoria" que tancava la placeta de davant d'aquest edifici, fos prolongat després, pel Municipi o per l'Estat com a carretera nacional fins al de Isabel II, i amb tal sentit treballaren i s'esforçaren, però les seves gestions resultaren, per desgràcia, infructuoses, sens que s'els donàs oficialment de la negligència – ja que no hi hagué negativa, ni se doná al públic en cap altra forma ninguna explicació.

I per tant, lo proposat era de lo més convenient, puix que partint la "Gran Via" del carrer "Isabel II", que és carretera de l'Estat, i destinat el nou carrer a carretera també cap el Port, s'hauria obtingut la gran millora de suprimir el tram tortuós que atravesava el centre de la ciutat pels estrets de "Bauza" – aleshores ho era, i costà molt eixamplar-lo – i antic "Del Mar".

